

Håkon Mushom

Verdier i norsk toppidrett

En kvalitativ studie om idrettsglede, fellesskap, helse og moralske verdier i norsk toppidrett

Masteroppgave i idrettsvitenskap
Seksjon for kultur og samfunn
Norges idrettshøgskole, 2020

Sammendrag

All organisert idrettsaktivitet skal bygge på grunnverdiene idrettsglede, fellesskap, helse og ærlighet. Hensikten med denne masteroppgaven er å undersøke hvordan motsetninger knyttet til disse verdiene etterlevs i toppidretten. For å besvare problemstillingen benyttes tre underproblemstillinger: 1) Hvordan forstås verdiene? 2) Hvilke spenninger kan verdiarbeidet medføre? 3) Hvordan håndteres disse spenningene?

Oppgaven baseres på en kvalitativ tilnærming, hvor semistrukturerte intervju er benyttet for å samle inn data. Valgte idretter er friidrett og langrenn. Resultatene diskuteres i et institusjonelt- og ressursavhengighetsperspektiv, samt i lys av tidligere forskning gjort på de fire verdiene.

Studien avdekker et spenn i forståelsen av verdiene. I tillegg belyser den aktuelle spenninger som oppstår, samt hvordan disse spenningene håndteres. Det vises til flere situasjoner og diskusjoner hvor verdisynet i norsk idrett skinner gjennom. Resultater, utvikling og det sosiale aspektet var tre hovedkilder til *idrettsglede* hos intervjupersonene. Ingen av dem drives i hovedsak av gleden ved selve utøvelsen av idretten. Friidrett og langrenn viser til to ulike måter å skape *fellesskap*, noe som medfører både muligheter og utfordringer. Utøvernes *helse* settes foran prestasjon, men graden av medikalisering problematiseres av enkelte intervjupersoner. Toppidretten har ikke utelukkende et prestasjonsperspektiv på idretten, men viser til *moralske verdier* som også omhandler dannelse av mennesket.

Innhold

Sammendrag	3
Innhold	4
Forord	6
1. Bakgrunn	7
1.1 Innledning.....	7
1.2 Tidligere forskning	10
2. Idrettens aktivitetsverdier	14
2.1 Idrettsglede.....	14
2.2 Fellesskap.....	16
2.3 Helse.....	19
2.4 Moralske verdier (ærlighet).....	22
3. Teori	25
3.1.1 Verdier	25
3.2 Institusjoner	25
3.2.1 Ny-institusjonell teori	27
3.2.2 Isomorfisme	28
3.3 Ressursavhengighetsteori	29
4. Metode	32
4.1 Vitenskapelig tilnærming	32
4.2 Kvalitativ forskning.....	33
4.2.1 Det kvalitative forskningsintervjuet.....	33
4.2.2 Utvalg	33
4.2.3 Intervjuguide.....	34
4.2.4 Gjennomføring av intervju	35
4.3 Databehandling og analyse	36
4.4 Validitet og reliabilitet.....	40
4.5 Etske refleksjoner	41
5. Resultater	43
5.1 Idrettsglede.....	43

5.1.1	Hva er idrettsglede?	43
5.1.2	Utfordringer	45
5.1.3	Hva gjøres?	48
5.2	Fellesskap.....	51
5.2.1	Hva er fellesskap?.....	51
5.2.2	Utfordringer	52
5.2.3	Hva gjøres?	55
5.3	Helse	57
5.3.1	Hva er helse?	57
5.3.2	Utfordringer	59
5.3.3	Hva gjøres?	62
5.4	Moralske verdier (ærlighet)	64
5.4.1	Hvilke moralske verdier?.....	65
5.4.2	Utfordringer	68
5.4.3	Hva gjøres?	71
6.	Oppsummering og avslutning.....	74
6.1	Hovedfunn	74
6.2	Forslag til videre forskning	76
	Referanser.....	78
	Tabelloversikt	83
	Figuroversikt.....	84
	Forkortelser	85
	Vedlegg	86
	Vedlegg 1:.....	87
	Vedlegg 2:.....	89
	Vedlegg 3:.....	91
	Vedlegg 4:.....	92
	Vedlegg 5:.....	93
	Vedlegg 6:.....	96
	Vedlegg 7:.....	100

Forord

Å skrive denne masteroppgaven har vært tungt og utfordrende. Samtidig har det vært veldig lærerikt og spennende. Det er både vemodig og deilig å levere denne masteroppgaven, men også å avslutte min tid på NIH. Jeg er stolt av å være i mål på denne reisen, og ser nå frem til nye eventyr på andre arenaer.

Jeg vil takke min veileder Ørnulf Seippel for å ha veiledet meg gjennom denne jungelen av en forskningsprosess. Dine råd og innspill har vært til uvurderlig hjelp. De syv informantene som gledelig deltok i prosjektet fortjener også en stort takk.

Til slutt må jeg takke kjæresten min som har bodd under samme tak som en frustrert masterstudent det siste året. Jeg lover deg at jeg aldri skal studere mer.

Oslo, juni 2020

Håkon Mushom

1. Bakgrunn

1.1 Innledning

«Organisasjonen skal være en positiv verdiskaper for individ og samfunn og dermed styrke sin posisjon som folkebevegelse og drivkraft i samfunnet» (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.)

I NIFs formålsparagraf (§1-2) står det at all idrettsaktivitet skal bygge på grunnverdiene idrettsglede, fellesskap, helse og ærlighet. Grunnen til at man fremhever disse verdiene, er at de kan være vanskelige å etterleve. Spesielt i toppidretten er det lett å tenke seg at prestasjon kan gå på bekostning av idrettsglede, individet kan settes foran fellesskapet, prestasjonsjaget kan gå bekostning av helsen, og at ærlighet ikke nødvendigvis lønner seg. Jeg har valgt å bruke moralske verdier som en mer generell betydning av verdien ærlighet. Under hver av de fire verdiene skal jeg besvare tre spørsmål:

- 1) Hvordan forstås disse verdiene?
- 2) Hvilke spenninger oppstår?
- 3) Hva gjøres for å etterleve verdiene og håndtere spenninger som oppstår?

Den organiserte idretten i Norge finansieres i stor grad av overskuddet fra Norsk Tipping AS, som fordeles av Kulturdepartementet (*Den norske idrettsmodellen*, 2012). I 2020 ble 2 861,4 millioner kroner av spillemidlene tildelt til idrettsformål, hvorav 163 millioner kroner var spesifikt myntet på toppidrett (Kulturdepartementet, 2020). Den statlige idrettspolitikken legger til rette for breddeaktivitet, samt at toppidretten skal styrkes gjennom en positiv prestasjonskultur. For at statsstøtten skal kunne forsvares må NIF holde seg innenfor samfunnsmessige verdier og holdninger. Den organiserte idretten er også avhengig av legitimitet fra omgivelsene for å kunne forsvare statsfinansieringen.

Det er Olympiatoppen som sitter med det operative ansvaret for å utvikle toppidretten i Norge (Andersen & Ronglan, 2012). Sammen med særforbundene skal de arbeide for å styrke norske utøveres mulighet til å hevde seg i verdenstoppen. Meningen med den norske toppidrettsmodellen er at man, gjennom en felles organisasjonskultur, skal lære av andre særforbunds suksess for å lykkes i sitt arbeid med rekruttering og prestasjonsutvikling.

Landslagsmodellen er en del av toppidrettsmodellen der målet er å utvikle et sterkt fellesskap og prestasjonsmiljø (Tvedt & Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, 2013). Et landslag skal gjøre de beste bedre, og skape flere av de beste. Prinsippet er at de som er en del av et landslag, og drar nytte av fellesskapets goder, også er forpliktet til å bidra tilbake til fellesskapet. Det er hvert enkelt særforbund som koordinerer egne landslag. Særforbundet står også for finansieringen av landslag hvor mesteparten av inntektene kommer fra forbundets sponsorer.

Det er særforbundene som styrer de kommersielle rettighetene til landslagene (Fredheim, 2017). Dette gjør at den norske landslagsmodellen kan bidra til langsiktig tenking og systematisk utvikling. Med landslagsmodellen menes også nivåene under, men hhv. rekrutterings- og juniorlandslag. Gjennom rekrutt- og juniorlag ønsker særforbundene å ta vare på de unge talentene sine på veien mot toppen. Ved å organiseres gjennom et landslag, i regi av særforbund som er underlagt NIF, ivaretas også verdiene som ligger til grunn for den norske landslagsmodellen. Fellesskap kan trekkes frem som en nøkkerverdi i norske landslag, og er også én av NIFs verdier, i tillegg til idrettsglede, helse og ærlighet (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.).

At hvert enkelt særforbund selv koordinerer egne landslag fører til at landslagsmodellen blir anvendt på flere ulike måter. Dette er også naturlig, da idrettene er forskjellige både i type, antall medlemmer, budsjett og størrelse. To av særforbundene som i dag har stor suksess internasjonalt er langrenn og friidrett. Langrenn og friidrett er ulike på mange områder, men har også flere likhetstrekk. Begge idrettene er individuelle idretter, men alle utøverne representerer landslaget i internasjonale mesterskap. Langrenn skiller seg fra friidrett ved at langrennsløperer også må representere landslaget i stort sett alle viktige konkurranser. I motsetning til langrennslagslaget, består friidrettslandslaget av utøvere som driver med helt ulike øvelser, som for eksempel kulestøt og langdistanseløping.

Fremgangsmåten for utvikling av gode juniorer til fremtidige seniortoppløperer er forskjellig i langrenn og friidrett. I skiforbundet har man en sentralisert organisering av rekrutt- og juniorlandslag i langrenn, mens friidrettsforbundet har en mer fragmentert organisering av sine beste utøvere, da friidrett har et bredt øvelsesutvalg. Siden forbundene har en ulik organisering er det derfor interessant å benytte seg av disse i studien for å få et mer nyansert bilde på hvordan ulike forbund etterlever verdiene. I

følge Norges Skiforbunds Fellesreglement stilles det strenge krav til at utøverne som takker nei til å være en del av et landslag eller representasjonslag ikke skal velges ut til å representere landslag i konkurranser, med mindre det foreligger særlige omstendigheter (Skiforbund, 2018)

Det finnes utfordringer knyttet til begge måtene å anvende landslagsmodellen på, men særforbundene har i stor grad oppnådd målene om internasjonale toppprestasjoner i begge idrettene. En av utfordringene friidretten står overfor er at den består av såkalte «småkonger» av utøvere fra flere ulike friidrettsgrener (Thronsen, 2018). Det kan være vanskelig å skape en lagfølelse på tvers av så ulike øvelser. I skiforbundet har man et tydelig og sterkt landslag som trener mye sammen. Utfordringen her kan være at målet om et sterkt fellesskap har gått så langt at det er store negative konsekvenser ved å ikke delta. Petter Northug har vært et offer for landslagets krav om deltagelse på landslag for at han skal få kunne konkurrere i verdenscup (Wedervang, 2018).

All idrettsaktivitet skal bygge på grunnverdiene idrettsglede, fellesskap, helse og moralske verdier (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). NIF er avhengig av å handle i tråd med egne verdier for å ha et godt omdømme og for å sikre legitimitet fra omgivelsene (Dimaggio & Powell, 1983). For å kunne forsvare statsstøtten som toppidretten mottar, må den ha legitimitet fra samfunnet. Det kan oppstå spenning og verdikonflikt i en toppidrettskultur hvor man ønsker å oppnå sportslige resultater samtidig som veien dit må være i tråd med NIFs verdier.

I min studie ønsker jeg å undersøke hvilken rolle NIFs aktivitetsverdier har i norsk toppidrett. Jeg ønsker å undersøke om verdiene også skinner gjennom i landslag. Hvordan forstås verdiene? Hvilke spenninger er det som oppstår, og hvordan håndteres disse? Hvordan legges det til rette for fellesskap, idrettsglede, helse og ærlighet? Fellesskapet skal stå sterkt, men er det realiteten i en toppidrett hvor utøvere blir selektert etter prestasjon og potensiale? Hvordan legges det til rette for idrettsglede for talentfulle, unge utøvere? Tas det hensyn til helse når målet er å skape resultater i verdensklasse? På bakgrunn av hva jeg ønsker å belyse gjennom min oppgave blir studiens problemstilling:

Hvordan etterlevs NIFs aktivitetsverdier i norsk toppidrett?

Oppgaven har en gjennomgående tredeling, innenfor hver av de fire verdiene.

Tredelingen består av følgende spørsmål:

- 1) Hvordan forstås verdiene?
- 2) Hvilke spenninger/utfordringer kan verdiarbeidet medføre?
- 3) Hvordan håndteres disse utfordringene

Relevans (interessante utfordringer)

Interessante utfordringer kan være hvordan fellesskap i langrennslandslagene kun gjelder for de aktuelle landslagsløperne, men forsvinner dersom man ikke er god nok. Kanskje er mangel på idrettsglede en av årsakene til at frafallet blant ungdom er stort, eller at prestasjonsutvikling går på bekostning av utøverens helse. En toppidrett som ikke er i tråd med verdiene vil møte motstand fra dens omgivelser (Dimaggio & Powell, 1983). En institusjon, som NIF og underliggende særforbund, bør derfor handle i tråd med egne verdier og søke legitimitet fra omgivelsene fremfor å forbedre organisasjonens effektivitet, som her vil være idrettslige resultater. I toppidretten er det et tydelig mål om at man ønsker å levere topp internasjonale resultater og prestere bra i internasjonale mesterskap (Tvedt & Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, 2013). Samtidig må NIF handle i tråd med sine verdier for å opprettholde legitimiteten. Landslagene finansieres også i stor grad av sponsorer, og er dermed avhengig et godt omdømme for å kunne finansiere sine prosjekter. Utøverne selv er en sentral del av organiseringen av toppidretten. Samspillet mellom forbund, utøvere og deres omgivelser er viktig dersom forbundet ønsker at deres utøvere skal prestere og levere gode resultater i internasjonale mesterskap.

1.2 Tidligere forskning

I dette kapittelet vil jeg presentere tidligere forskning som er relevant for min studie. Først vil jeg presentere generell litteratur om toppidrett og verdiarbeid. I kapittel 2 vil jeg gjennomgå tidligere forskning og aktuell litteratur knyttet til idrettsglede, fellesskap, helse og moralske verdier. En slik gjennomgang vil gi meg et teoretisk grunnlag til å senere forklare funn.

Andersen og Ronglan belyser, og sammenligner, organiseringen av de nordiske toppidrettssystemene (Andersen & Ronglan, 2012). Å sammenligne Norge, Sverige og Danmark er relevant da landene har relativt like velferdsordninger og samfunnsmessige og politiske organisasjoner. I sammenligningen kommer de frem til noen fellestrekk og kjennetegn for idrettslig suksess. En tydelig strategi, frivillighetsbevegelsen og bygging av lag dras også frem som kritiske suksessfaktorer. Lagbyggingen og sterke fellesskap

trekkes frem som kjennetegn ved idretten i de nordiske landene. Den norske idrettsmodellen er også særegen ved at topp- og breddeidretten organiseres i samme organisasjon. En utfordring ved å ha topp- og bredde i samme organisasjon er at ressursbruk på toppidrett skal forsvares dersom det går på bekostning av breddeidretten. Det kan også skape spenninger når det er et felles sett av verdier som skal gjelde for hele organisasjonen som både inkluderer et topp- og et breddeperspektiv.

Det etterspørres mer forskning på verdiene i norsk idrett (Hansen, 2019). Hansen har, sammen med Breivik og Loland, gjort en kartlegging av hvilke holdninger og verdier et utvalg ansatte, tillitsvalgte og toppidrettsutøvere i norsk idrett har til doping og antidoping. Det trengs kunnskap om aktørenes verdier og holdninger for å kunne si noe om hvordan de er forankret i norsk idrett. Hansen påpeker at vi vet overraskende lite om verdiene og holdningene til sentrale aktører i norsk idrett. Studien til Loland fra 2003 trekkes blant annet frem som et unntak. I studien gjøres det en evaluering av etikk- og verdierarbeidet i NIF i perioden 1993 til 2003. I denne evalueringen trekkes også NIFs aktivitetsverdier frem (Loland, Vaagbø, & Kristiansen, 2003). Rapporten undersøker hva NIFs arbeid med etikk og verdier egentlig innebærer, samt hvilke mål og tiltak det har vært snakk om. I studien undersøker de også holdningene og verdiene til idrettsorganiserte. Selv om rapporten og studien er gjort for noen år siden er grunnverdiene fortsatt glede, fellesskap, helse og ærlighet.

Grunnverdi	Glede	Fellesskap	Helse	Ærlighet
Toppidrett	... gjennom prestasjon og underholdning	... i innsats for å nå felles mål	... i form av minimalisert skaderisiko	... ved fair play
Konkurransetidrett	... gjennom spenning og konkurranse	... i samarbeid mot konkurranse	... gjennom sunne vaner	... gjennom fair play og amatørånd
Breddeidrett	... gjennom utfoldelse	... i åpent, sosialt samvær	... i form av forebyggende aktivitet	... gjennom respekt for andre
Barne- og ungdomsidrett	... gjennom lek og mestring	... gjennom sosial trening	... ved etablering av sunne vaner	... gjennom oppdragelse

Figur 1: Hvordan NIFs aktivitetsverdier skal komme til syne på de ulike idrettslige aktivitetsnivåene (Loland et al., 2003)

Av faktorer som vil være idrettens verdimeslige utfordringer i fremtiden, drar Loland blant annet frem prestasjonsjaget, unfair play, kommersialisering, sprikende verdigrunnlag, kravmentalitet og idrettsskader (Loland et al., 2003). Idrettsglede og sosialt fellesskap rangeres som de viktigste verdiene for idretten generelt og for barn- og breddeidretten. I toppidretten rangeres fair play som den viktigste verdien, mens helse får lavere oppslutning enn underholdning og spenning. At toppidretten vektlegger fair play som den viktigste verdien kan forklares med økt orientering i retning ærlighet, men også det faktum at fair play oppleves å være truet i datidens toppidrett.

Skal norsk idrett i fremtiden fortsatt ha den sentrale plass i det norske samfunn som den har i dag, må verdifundamentet ligge fjellstøtt. Verdier som ligger i arbeide med å forankre verdiene, retter seg både inn mot kvaliteten på arbeidet i egen organisasjon, men også i forhold til hele idrettsbevegelsens legitimitet i samfunnet. Idrettsforbundet som organisasjon har en felles verdiplattform. Denne er bygd opp omkring to typer verdier, aktivitetsverdier og organisasjonsverdier. Dette er verdier norsk idrett ønsker skal være gjennomgående i organisasjon, både i forhold til aktivitet og i forhold til organisasjonen ellers. Verdiene som skal prege all idrettslig utfoldelse og aktivitet er: Glede, helse, fellesskap og ærlighet. Verdiene som skal prege hele organisasjonen er: Frivillighet, demokrati, lojalitet og likeverd.

(Loland et al., 2003, p. 19)

Usikkerhet i organisasjonens omgivelser kan skape utfordringer. Det foreligger to måter å respondere på usikkerhet fra omgivelsene; 1) å ikke endre seg og risikere å ikke overleve eller 2) endre seg for å respondere til endringer i omgivelsene (Pfeffer & Salancik, 2003; Slack & Parent, 2006). For å sikre egen fremtid vil det derfor være viktig å kartlegge egne omgivelser og komme endringene i forkjøpet. Ved å legge opphavet til ressursene inn under egen organisasjon kan ressursen i mye større grad kontrolleres. Et særforbund vil i stor grad være avhengig av ressursene en utøver bidrar med i form av resultater. Ved å sikre at utøverens resultater gagnar særforbundet er det derfor viktig at utøveren er en del av landslaget.

Ved å bruke et ressursavhengighetsperspektiv kan man enklere forstå hvilken påvirkning omgivelsene har på organisasjonens strukturer og prosesser (Slack & Parent, 2006). Det er et begrenset utvalg av publisert innhold på hvordan idrettsorganisasjoner påvirkes fra deres omgivelser fra et ressursavhengighetsperspektiv.

Det etterspørres studier i nordisk kontekst, da de fleste studier om toppidrett er internasjonale (Andersen & Ronglan, 2012). Hansen, Breivik og Loland har gjort en

kvantitativ kartlegging av holdninger og verdier enkelte ansatte, tillitsvalgte og toppidrettsutøvere i norsk idrett har til doping og antidoping. Sett opp mot verdiene helse og ærlighet vil denne rapporten inneholde nyttig informasjon om potensielle holdninger jeg kan ta videre i min kvalitative datainnsamling.

NIF, som er en verdibasert organisasjon, vil være styrt av faktorer som verdier, identitet og normer. Det vil være avgjørende for NIF å handle i tråd med sine egne verdier (DiMaggio & Powell, 2000). Men har vi grunnlag for å si noe om legitimiteten til norsk toppidrett? For en tid tilbake var Oslo interessert i å søke om vinter-OL i 2022. Å arrangere et så stort arrangement i Norge krever støtte fra folket. Det kan anses som enklere å forsvare ressursbruk på idrett for barn og unge enn for eliteutøvere. For å kunne forsvare et slikt arrangement for idrettseliten var det nødvendig med støtte fra folket. De rene idrettslige argumentene havnet i skyggen av andre argumenter som økonomi, utvikling og anlegg (Seippel et al., 2016). Selv om idrett er en viktig faktor i politiske prosesser, kan det virke som at toppidrettens legitimitet er relativt lav. Å arbeide i omgivelser hvor legitimiteten er lav er ikke ønskelig for norsk idrett. NIF må derfor styrke sin posisjon hos folket, og kanskje spesielt toppidrettens posisjon. Legitimiteten kan styrkes ved å handle i tråd med egne verdier (Meyer & Rowan, 1977). Videre vil jeg gå nærmere inn på idrettens aktivitetsverdier og presentere relevant teori knyttet til disse verdiene.

2. Idrettens aktivitetsverdier

Det står tydelig på NIFs hjemmeside og i NIFs formålsparagraf at all idrettsaktivitet skal bygge på idrettsglede, fellesskap, helse og ærlighet (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Idrettsglede er de gode opplevelsene man kan få gjennom idrettsaktiviteten. Fellesskap ved å oppleve samhørighet og samhold. Helse gjennom de positive effektene idretten har både fysisk, psykisk og det sosiale. Ærlighet gjennom å følge vedtatte regler og ved å opptre redelig og verdig. Da disse verdiene vil være gjennomgående for hele min oppgave vil det være hensiktsmessig med en gjennomgang av tidligere forskning som er gjort innen disse temaene for å danne et teoretisk bakteppe.

2.1 Idrettsglede

NIF skal legge til rette for mestring på alle nivåer i idretten. Gjennom Lolands rapport fra perioden 1993-2003 presiserte han dimensjonene av idrettsglede på de ulike nivåene. I konkurranseidretten skulle det være glede gjennom spenning og konkurranser, mens det i toppidretten skulle være glede gjennom prestasjon og underholdning (Loland et al., 2003).

I en landsomfattende undersøkelse av idrettsutøvere viser Ørnulf Seippel at glede og fellesskap er de viktigste begrunnelsene for å drive med idrett (Dolmen, 2015; Seippel, 2002). Seippel bygger videre på data fra samme undersøkelse i rapporten *The Meaning of Sport: Fun, Health, Beauty or Community?* (2006). Han undersøker her hvordan meningen med en aktivitet preger den subjektive følelsen som oppstår. Kjønn, alder og konkurransenivå påvirker opplevelsen av aktivitet. I tillegg har også idretten selv betydelige konsekvenser for hvordan aktiviteten oppleves (Seippel, 2006). I min studie skal jeg, blant annet, se nærmere på verdien idrettsglede og hvilke utfordringer det medfører å tilrettelegge for trivsel og glede i et prestasjonsmiljø.

Flere studier viser at idrettsglede også er viktig i toppidretten. Gjennom Gilberg og Breiviks studie *Hvorfor ble de beste best?* (1998) undersøkte de hva som førte datidens toppidrettsutøvere til toppen i sin idrett. De sammenlignet topputøverne med tilsvarende kontrollgruppe som var på samme nivå i ung alder, men som ikke nådde opp i toppen i voksen alder. Gilberg og Breivik konkluderte med at de som ble best i voksen alder drev med idretten for idrettens skyld, og ikke for å bli best i verden. Treningsvilje, tålmodighet og idrettsglede var viktige grunner til at de ble best. De som ble best i

voksen alder begrunner i større grad valg av idrett basert på at de likte idretten fordi den var gøy og utfordrende, mens kontrollgruppen, som ikke nådde opp i voksen alder, vektla sosialt miljø og venner som en viktigere faktor for valg av idrett. Det var kjærligheten til selve idretten, og ikke det sosiale miljøet, som gjorde at de beste utøverne fortsatte med idretten. Gleden ved å trene og konkurrere ble også fremhevet av de beste utøverne (Dolmen, 2015; Gilberg & Breivik, 1998).

Gjennom Gilberg og Breiviks kvantitative studie fra 1997, er søken etter spenning og utfordrende konkurranser, samt ønsket om sosialt fellesskap med rom for lek og moro, hovedmotivene for idrettsdeltagelse. Motiver som betyr lite for eliteutøverne er helse, utseende og plikt (Gilberg & Breivik, 1997). Toppidretten er stadig mer avhengig av sponsorer, media og andre interessenter. Dette påvirker også utøvernes livssituasjon. Det er mange som ønsker at toppidrettsutøvere skal prestere. I min oppgave vil jeg blant annet undersøke hvilke utfordringer prestasjonsjaget i toppidretten har på utøveres glede ved idretten.

Å leke er noe som gir glede. Huizinga skriver om lekens natur og betydning som et kulturelt fenomen (Huizinga, 1955; McNamee, 2010). Mennesket har i likhet med dyr en lekende natur. Bare forestill deg to hunder som lekesloss. Reglene i lekeslossingen er til en viss grad satt ved at man for eksempel ikke skal bite. Opplevelsen av slik lek er at begge to har det veldig gøy. Det er også det som kjennetegner lek. At det skal være gøy. Leken oppstår når aktiviteten er frivillig, har egenverdi, er avgrenset i tid og sted, samt at partene har blitt enige om noen regler. Lek kan av noen oppfattes som en direkte motsetning til seriøsitet. Studerer man lek nærmere vil man oppdage at graden av seriøsitet ikke er avgjørende for leken. Latter kan derimot sies å være en motsetning til seriøsitet, og det finnes mange leker hvor latter ikke er en del av leken, som for eksempel barns rollespill, fotball og sjakk.

Å leke er en del av menneskets kultur (Huizinga, 1955; McNamee, 2010). Å oppsøke slike aktiviteter bidrar til å skape menneskelig kultur som religion, vitenskap, kunst og idrett. Disse produktene kommer, i følge Huizinga, av menneskets søk etter leken. Lek er altså opphavet til spill og idrett. Utviklingen fra lek til idrett har kommet ved fremveksten av regler og standardisering av konkurranser. Huizinga er kritisk til konkurranseidretten da han mener at idretten har blitt for instrumentell og truer dermed lek-perspektivet til aktiviteten. Lek skal først og fremst være frivillig og gøy. Organisert og planlagt lek er i beste fall en påtvungen imitasjon av leken. Her kan også linken

trekkes tilbake til idretts glede. Utøvere som har en lekende holdning til idretten vil også ha det gøy med idretten. Dersom idretten blir for instrumentell kan det også påvirke utøveres glede og egenverdi ved selve idretten.

Etter å nå ha sett nærmere på betydningen av glede i toppidretten, gjennom Gilberg og Breiviks studie *Hvorfor ble de beste best?* danner det et godt teoretisk grunnlag for det jeg ønsker å undersøke i min oppgave. Den gjør det enklere for meg å teoretisk kategorisere intervjupersonenes uttalelser basert på hva Gilberg og Breivik har kommet frem til i sin studie. Ved å ha sett nærmere på leken og dens betydning i idretten, har jeg også et grunnlag for å benytte dette i søken på hvilken betydning leken har i intervjupersonenes idrettshverdag.

2.2 Fellesskap

Når jeg nå skal gå inn på temaet fellesskap har jeg valgt å bruke sosiolog Aksel Tjoras bok «Hva er fellesskap» som utgangspunkt. Den gir en oversiktlig gjennomgang av begrepet fellesskap og mangfoldet fellesskap kan ses i. Han strukturerer sin gjennomgang ved å dele fellesskap opp i syv ulike teoretiske innganger. Fellesskap som samhold, integrasjon, interaksjon, identifikasjon, kommunikasjon, arbeid og som fysisk nærvær (Tjora, 2018). Noen av Tjoras tilnærminger til fellesskap anser jeg ikke som relevant for mitt tema, da enkelte tilnærminger ikke kan relateres til en idrettshverdag eller idrettens organisering.

Fellesskap som samhold

Når Tjora skriver om fellesskap som samhold refererer han til den tyske sosiologen Ferdinand Tönnies' todeling av samfunn (Tjora, 2018). Han bruker begrepene *gemeinschaft* og *gesellschaft*. Begge oversettes direkte til samfunn, men de har to ulike betydninger. *Gemeinschaft* er organiske samfunn som er preget av samhold og konsensus. Disse samfunnene er preget av varme forbindelser og kan for eksempel være familier og trossamfunn. I slike fellesskap identifiserer man seg med hverandre, mens konsensus og enhetlig vilje tas for gitt. *Gesellschaft*, derimot, er mekaniske samfunn som er preget av forhandlinger og forretningsmessige forbindelser. I slike samfunn handler enkeltpersoner basert på egeninteresse og ikke samfunnets. Det sosiale er i mindre grad basert på felles tro, og kan relateres til næringslivet hvor arbeidere, ledere, og eiere bare i begrenset grad deler samme oppfatning og mål. I fremveksten av det moderne samfunn mente Tönnies å se et skifte fra *gemeinschaft*-pregede samfunn til *gesellschaft*-pregede samfunn. Fra storfamilie og primærnærings skiftet man gradvis

over til kjernefamilie og andre typer arbeid. Varme følelser byttes i større grad ut med forretningsmessig relasjoner.

Tönnis' landsmann, og samfunnsfilosof, Hermann Schmalenbach foreslo en tredje mellomliggende samfunnstype, nemlig «Bund», oversatt til forbund/forening/forsamling/sammenslutning. Dette skulle være en form for fellesskap hvor man slår seg sammen med andre for å arbeide mot et bestemt formål. Her har medlemmene en følelsesmessig tilknytning, delte verdier og en følelse av samhørighet og samhold (solidaritet). Varianten skiller seg fra *gemeinschaft*, da deltakerne/følgerne ofte bryter løs fra slike fellesskap. Den skiller seg også fra *gesellschaft*, da de hver for seg skaper en slags «religiøs atmosfære». Tönnis mener derimot at forbund er en variant av *gesellschaft*, da slike forbund er fellesskap som er bevisst valgt, men at de skiller seg fra forretningsfellesskap ved at de i mindre grad er individuelt rettet.

En slik teoretisk tilnærming kan være nyttig for å forstå hvordan verdien fellesskap kommer til uttrykk i toppidretten, da man enklere kan kategorisere samholdet basert på disse ulike variantene. I hvilken grad fellesskapet er basert på samhold og konsensus eller om det har et mer forretningsmessig preg vil være interessant for min analyse av fellesskap i toppidretten. Dersom landslagsfellesskapene i stor grad har et forretningsmessig preg vil det i liten grad samsvare med NIFs fellesskapsverdi som skal bygge på samhørighet og samhold (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Fellesskap med forretningsmessig preg vil også i større grad være truet av konkurrerende fellesskap som kan tilby bedre vilkår.

Fellesskap som interaksjon

Når Tjora skriver om fellesskap som interaksjon, trekkes sosiolog Erving Goffman frem. Han studerte det sosiale samspillet, og hvordan det skapte praksiser som kunne kategorisere noe som «normalt» og noe som «avvik». Eksempelet som brukes er hvordan pasienter på psykiatriske institusjoner «hører hjemme» der fordi deres adferd definerer hva som er avvikende og ikke. Å være en del av et sosialt fellesskap innebærer at man benytter seg av, og samtidig formidler, en slags anvisning på hva som er normalt og ikke. Han kaller det interaksjonsorden. Fellesskapet skapes ikke kontinuerlig av dets medlemmer gjennom deres handlinger, men medlemmenes handlinger, forhandlinger og interaksjoner seg imellom *er* selve fellesskapet. Randall Collins bygger videre på Goffmans studier. Han forklarer hvordan sosialt medlemskap oppstår på bakgrunn av felles fokus og følelsesmessig medrivning.

Slike vinklinger kan bidra til å forklare fellesskap i toppidretten. I toppidretten har alle, i utgangspunktet, et felles fokus og et følelsesmessig engasjement som skiller seg fra andre. Å ta del i denne tankegangen gjør at man har et sosialt medlemskap. Det kan skape praksiser innad i toppidretten som kategoriseres som «normalt» og noe som «avvik». En toppidrettsutøver kan da enklere forstå andre toppidrettsutøvere enn andre utenforstående.

Fellesskap som identifikasjon

Fellesskap kan også uttrykkes gjennom en følelse av at noen ligner mer på en selv enn andre (Tjora, 2018). En felles fiende kan eksempelvis skape samhold. Statsviter Benedict Anderson skriver om hvordan en nasjon kan være et forestilt fellesskap. Borgerne kjenner kun noen få av landets borgere, men det gjør allikevel at de er en del av samme fellesskap. En slik sammenligning kan vi også trekke over til idretten. Å se norske utøvere vinne kan gjøre at man føler seg delaktig i prestasjonen ved å være norsk. Dette kan også være tilfelle ved å ha idrettslige forbilder, hvor man får følelsen av å være en del av et større fellesskap.

Fellesskap som arbeid

Store deler av livene våre foregår i flere former for profesjonell aktivitet (Tjora, 2018). Enten det er studier, skole eller jobb, så er det fellesskap som tar en større del av livene våre. Også de som er selvstendig næringsdrivende oppsøker arbeidsfellesskap, som for eksempel å dra på en kafé for å jobbe der. Også frivillig arbeid foregår i ulike varianter av fellesskap. For eksempel vil en som tar vårdugnaden i borettslaget for seriøst, uten pauser og småprat, bli sett på som en som ikke helt har forstått meningen med dugnad. Toppidretten kan også ses på som en arbeidsplass. Det vil da være et løst arbeidsfellesskap hvor alle jobber for seg selv for å gjøre det best mulig, men at det allikevel skapes en kollektiv innsats og ansvar innad i gruppen. Dugnad og fysisk samlokalisering bidrar til at det skapes en tillitsfull delingskultur hvor alle støtter opp om hverandres mulighet til å lykkes. For at fellesskapet skal utvikles må deltakerne ha en såkalt «innpasskapital», som betyr at de må ha den rette innstillingen for å passe inn. I slike fellesskap er det ingen tydelig grense på jobb og fritid, eller mellom det faglige og sosiale. Deltakerne av slike arbeidsfellesskap kan oppfatte hverandre mer som en vennegjeng som støtter hverandre, og det kan utvikles en leken holdning til jobb.

I dette kapitlet om fellesskap har jeg presentert fellesskap fra fire ulike perspektiver. Fellesskap som samhold, interaksjon, identifikasjon og arbeid. Disse perspektivene gir

meg et godt teoretisk grunnlag som jeg kan ta med meg i analysen av datamaterialet. Jeg vil i analysen foreta en teoretisk kategorisering innenfor hvert tema. Disse fire kategoriene vil være teoretiske knagger som datamaterialet kan munne ut i. Videre i neste kapittel vil jeg forsøke å gjøre det samme med helse som tema.

2.3 Helse

I gjennomgangen av begrepet helse har jeg valgt å benytte meg av John Gunnar Mælands bok *Hva er helse* (2009). Boken går ikke inn på hva som gir helse, men hva helsebegrepet rommer, hvilke dimensjoner det omfatter og hvordan det beskrives og måles. Den gir en interessant oversikt på et ellers komplisert og mangfoldig begrep. Bakgrunnen i boken er i hovedsak basert på filosofisk arbeid, men med innslag av sosiologi og psykologi. Jeg vil nedenfor trekke frem tidligere forskning på begrepet helse, samt tre ulike perspektiver å oppfatte helse fra. Disse tre perspektivene innebærer å se helse som det å være frisk, helse som velbefinnende og helse som evne. Jeg vil komme tilbake til disse senere.

Tidligere forskning

Selv har vi en intuitiv forståelse av hva ordet helse betyr, men det kan være vanskelig å gi en dekkende forklaring på det. Sosiolog Mildred Blaxter undersøkte hvordan 9000 kvinner og menn oppfattet begrepet helse (Mæland, 2009). Oppfatningene kunne deles inn i følgende hovedkategorier:

- 1) Helse som fravær av sykdom.
Flere av de spurte beskrev andre folk med god helse som folk som aldri var syke eller gikk til lege. Dette var også en karakteristikk de hadde for egen helse. En slik oppfattelse var vanlig blant folk som ikke hadde kroniske sykdommer.
- 2) Helse som sunn livsstil
God helse ble kjennetegnet gjennom å leve et sunt liv og ha sunne levevaner.
- 3) Helse som god fysikk/fitness.
Særlig blant unge ble helse beskrevet som styrke, evnen til å drive sport, eller ha høy fysisk yteevne. Kvinner trakk ofte frem aspektet med utseende som omhandlet en sterk og sunn kropp.
- 4) Helse som energi og vitalitet.
Fysisk overskudd og psykososial vitalitet. Kjennetegn på god helse var stor tiltakslust.
- 5) Helse som gode sosiale relasjoner.

Det var vanligere blant kvinner å oppfatte god helse som gode sosiale relasjoner.

6) Helse som funksjon.

Evnen til å gjøre vanlige oppgaver. For eksempel arbeid og fritidsaktiviteter, eller å kunne bevege seg uten hemninger.

7) Helse som psykososialt velbefinnende.

Mange la vekt på gode følelser og opplevelser som et kjennetegn på god helse. Lykkefølelse, det å være avslappet, nyte livet eller å være våken og energisk kunne bety at helsen var god.

8) Helse som reserve.

En siste hovedgruppe av helsebeskrivelser var helse som reserve. Noen av de spurte i undersøkelsen trakk frem de som ble raskt friske etter sykdom som eksempler på personer med god helse.

Også sosialmedisiner Per Fugelli og sosialantropolog Benedicte Ingstad har undersøkt folks oppfatning av helse (Mæland, 2009). Mange av de spurte beskrev helse som det å ha det godt nok, med seg selv og med livet. Det fullkomne liv var ikke det som det jantes etter, men en tilstand man selv er fornøyd med. Å fungere i dagliglivet var en forutsetning for god helse. Krav til funksjon var helt avhengig av alder og livssituasjon. Stikkord som ble trukket frem som en forutsetning, men også et uttrykk for hvordan helse er, var humør, mestring, overskudd og energi.

Helse er å være frisk

En frisk person er sjeldent bevisst sin egen helse (Mæland, 2009). Er man derimot syk eller kjenner ubehag i kropp eller sinn, kan fort oppmerksomheten på egen helse dukke opp. At helse er fravær av sykdom er en vanlig oppfatning. Men hva er egentlig sykdom? Mæland skiller, i sin bok, sykdomsforståelsen inn i tre deler: 1) den objektive, biologiske, 2) den subjektive, psykologiske og 3) den sosiale, samfunnsmessige oppfatningen. En utvidet sykdomsforståelse kan gjelde det å føle seg frisk. Helse som fravær av sykdom må derfor utvides til at helse er å føle seg frisk.

Skal man se på helse som fravær av sykdom må også sykdomsbegrepet avklares. Jeg skal ikke gå videre inn på sykdomsbegrepet, men Mæland oppsummerer sykdom som et like mangfoldig begrep som helse (Mæland, 2009). Helse og sykdom henger sammen på en kompleks måte, men kan ikke ses på som to motpoler. Helse kan også ses på fra

andre perspektiver hvor det ikke tas utgangspunkt i sykdom, blant annet som velbefinnende.

Helse er velbefinnende

Å se på helse som fravær av sykdom gjør at følelsen av å være frisk vil være et kjennetegn på god helse. Det er vanskelig å legge til grunn en allmenn oppfatning av sykdom, da grensen mellom frisk og syk kan være uklar (Mæland, 2009). Å definere noe som fravær av noe annet, kan være litt upresist og oppfattes som negativt. Ved å fremheve helsens natur og kjennetegn kan det skapes en positiv helsedefinisjon for hva god helse er. En positiv helse kan knyttes til velbefinnende og/eller til funksjonsevne.

Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer helse som «... ikke bare fravær av sykdom eller svakhet, men som en tilstand av fullstendig fysisk, psykisk og sosial velbefinnende». Definisjonen har blitt mye kritisert, spesielt med tanke på ordet *fullstendig*. Da kan det være en definisjon for optimal helse, noe som vil inkludere ytterst få, om noen. Definisjonen inkluderer tre dimensjoner av helse. Både fysisk, psykisk og sosial helse sier noe om din totale helse. WHO's definisjon har også høstet kritikk for bruk av ordet *velbefinnende*, da det i stor grad bygger på en subjektiv vurdering. Folk har ulike forventninger og referanser for hva som gjør at de føler seg vel. En persons opplevelse av fysisk, psykisk og sosial tilstand kan si noe om deres livskvalitet. Hvis man ser på helse som velbefinnende vil en persons livskvalitet, overskudd, energi og trivsel si noe om personens helse.

Helse er evne

Helse som evne er en annen måte å forstå helse på (Mæland, 2009). Med evne menes en persons egenskap. Gjennom dette perspektivet kan helse oppfattes som en ressurs eller et middel som brukes for å realisere et mål. En person som har kapasitet til å motstå eller tåle sykdom kan ses på en person med god helse. Ut fra den oppfatningen vil helse være uavhengig av sykdom, men langvarig eller alvorlig sykdom vil kunne redusere en persons helseressurser.

Helse er en ressurs som må vedlikeholdes. Inaktivitet vil ødelegge for helsen, mens fysisk og mental trening/innsats holder den ved like. Det er da en forutsetning for at andre livsmål kan oppnås. Fra dette perspektivet er helse en persons evne til å handle og reagere på en måte som fremmer viktige mål i livet. Evnene er ikke bare gitt, men må også pleies og styrkes. For å oppnå full helse vil vekst, modning og utvikling være

nødvendig. Det gjelder ikke bare den fysiske funksjonen, men også mental og psykisk helse.

Totalt finnes det cirka like mange definisjoner av helse som det finnes teoretikere som har forsøkt å definere helse. Jeg har i dette kapittelet i hovedsak benyttet meg av Mælands bok *Hva er helse?* som gir en nyttig og ryddig oversikt over ulike perspektiver på helse. Basert på perspektivene han presenterer har jeg trukket frem tre ulike kategorier av helse. Helse som å være frisk, som velbefinnende og helse som evne. Slike teoretiske kategorier gir et godt grunnlag for en tydelig og systematisk analyseprosess. I metodekapittelet vil jeg spesifikt vise hvordan jeg benytter meg av disse kategoriene i min analyse. I følgende kapittel vil jeg presentere relevante teoretiske perspektiver knyttet til moralske verdier i idretten.

2.4 Moralske verdier (ærlighet)

Ærlighet er NIFs fjerde og siste aktivitetsverdi. Ærlighet gjennom å følge vedtatte regler og opptre redelig og verdig (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). I Lolands artikkel fra 2005, *Idrett – prestasjon eller dannelselse*, retter han et kritisk blikk på idretten for å forstå dens egenart. Han presenterer ulike teoretiske ståsted til idrettens rolle. Det hevdes blant annet at idretten har blitt en kulturell normsetter ved at idrettens språk og sosiale organiseringsform er utbredt innenfor en rekke samfunnsområder. Idretten har fått en meget sterk posisjon i det moderne samfunn, og det kan sies at det har foregått en sportifisering av allmennkulturen. De teoretiske perspektivene på idrettens egenart er kategorisert i to kategorier; prestasjonsteori og dannelsesteori.

Prestasjonsteori

Prestasjonsteori blir brukt som en samlebetegnelse av teorier som definerer idretten som en prestasjonsarena (Loland, 2005). Idrettens egenart er dyrking av fremskritt og grensesprenging, ifølge prestasjonsteoretikerne. Vi kan trekke idéen om prestasjonsforbedring og grensesprenging helt tilbake til grunnleggingen av den moderne olympiske bevegelse. *Citius, altius, fortius* (raskere, høyere, sterkere) var, og er, det offisielle olympiske mottoet og forklarer hva idretten var ment til. Spesielt i eliteidretten skulle man jakte forbedringer i prestasjon.

Tamburrini og Gebauer er to prestasjonsteoretikere (Loland, 2005). Begrepet «fairness» fremheves av Tamburrini som en nødvendig betingelse i all konkurranseidrett. Det innebærer at de ytre forholdene skal være like, samt at målingene og sammenligningene

av prestasjon skal være like. Både Tamburrini og Gebauer er kritiske til restriksjoner av prestasjonsfremming ut over konkurransesituasjon (med det menes blant annet dopingforbudet). I følge prestasjonsteoretikerne skal idretten være en arena hvor utøvere fritt kan maksimere sine muligheter for å overgå sine konkurrenter. Dersom utøvere tøyser reglene der det er mulig og fordelaktig, vil de hylles som frie og kreative utøvere som søker optimal prestasjon. Forbudet mot doping blir sett på som en restriksjon som kan gjøre idretten mindre rettferdig da utøvere som bryter dette forbudet vil ha en fordel overfor andre utøvere. Uten et dopingforbud vil, ifølge Tamburrini, kun utøvernes rene viljestyrke og egeninnsats være avgjørende for resultatet. Prestasjonsteoretikerne betrakter mennesket som et grenseoverskridende vesen og konkurranseidretten som den beste arenaen å få utløp for det.

Kritikken av prestasjonsteoriene går på dens enkelthet. Idrettens psykologiske, sosiale og kulturelle mangfold blir i liten grad tatt hensyn til (Loland, 2005). Enkeltutøveres mange ulike verdier fanges ikke opp av prestasjonsteoriene. Både utøvere og tilskuere kan ha helt andre grunner enn fascinasjon for prestasjon og grensesprenging som grunnlag for deres idrettsinteresse. Dannelsesteorier, derimot, ser konkurranseidretten fra et perspektiv basert på annen verdi og moral enn det prestasjonsteoriene gjør.

Dannelsesteori

Dannelsesteoretikerne ser ikke bare på idrettens egenart, men også dens potensiale til å realisere andre idealer (Loland, 2005). Dannelsesteoriene har fokus på selve mennesket, ikke på prestasjonen. I likhet med prestasjonsteoriene kan det trekkes historiske linjer som viser til denne tilnærmingen. Starten av den moderne idretten var basert på den engelske amatørdeologien hvor fair play og sportsmanship var nøkkelbegreper. Man skulle kun ha en moderat vinnervilje og holdningene til utøverne/laget skulle være upartisk. Utøvere som tapte med verdighet, og som opptrådte sjenerøst, ble sett på som ekte amatører, i den forstand at amatør var et positivt ladet ord.

Ulikheter som utøvere ikke kan påvirke eller kontrollere selv skal, ifølge dannelsesperspektivet, begrenses så godt det lar seg gjøre. I likhet med prestasjonsteoriene bør det være et krav om fairness og like ytre forhold. Løpere skal løpe like langt og på likt underlag, kastere skal kaste like redskap og målingene skal gjøres med de samme måleredskapene. I blant annet fotball, håndball, tennis og badminton bytter lagene/utøverne side underveis for å utjevne sideforskjeller. I tillegg til dette krever dannelsesteorier en viss regulering i økonomiske, teknologiske,

vitenskapelige og menneskelige ressurser i støtteapparatene. Når disse ujevnheter i systemstyrke kan påvirke utøvere og lags prestasjoner i betydelig grad så svekkes konkurransen. Dannelsesteoretikere mener at disse forskjellene bør elimineres eller kompenseres. Friidretten er i stor grad standardisert ved at det er få ytre forhold som påvirker resultatlistene. I skiidretten mangler det derimot tydelige standardiseringsprosedyrer, noe som også preger resultatlistene. Best teknologi og smøreteam kan stå for den avgjørende forskjellen i en konkurranse. Slike forskjeller er galt, sett fra et dannelsesteoretisk ståsted.

Dannelsesteoretikere forsvarer dopingreglene (Loland, 2005). En legalisering av dopingpreparater vil innebære at ansvaret for prestasjonene flyttes fra utøvere og over til det eksterne medisinske apparatet. Dette vil svekke idrettens posisjon som dannelsesarena.

Kritikken av dannelsesteorien er at det kan fremstå konservativt og mye tas for gitt. Den olympiske amatørparagrafen er et historisk eksempel på hvordan slike dannelsesidealer kan svinne bort ved å ikke ta hensyn til samfunnets endringer. Jeg vil senere i min studie se på hvilke moralske verdier og holdninger det er i norsk toppidrett. Er fokuset på prestasjon, eller har utvikling av mennesket også en plass i toppidrett? Og hvilke utfordringer kan dette skape?

Ved å skille mellom prestasjon og dannelse har jeg to ulike perspektiver å plassere intervjupersonenes uttalelser i. Ved å sette meg inn i ulike teoretiske ståsted til idrettens rolle, vil jeg bedre forstå intervjupersonenes ståsted. Perspektivene vil fungere som et teoretisk bakteppe i presentasjon og diskusjon av moralske verdier i resultatkapittelet.

3. Teori

I min oppgave skal jeg undersøke hvordan idrettens verdier kommer til uttrykk i toppidretten. NIF sine aktivitetsverdier er idrettsglede, fellesskap, helse og ærlighet (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Disse verdiene skal være gjeldende for all idrett inn under NIF-paraplyen. Jeg vil undersøke hvilke verdikonflikter og utfordringer som oppstår i arbeidet med toppidretten. For å undersøke dette trenger jeg teorier som kan støtte mine funn og danne et teoretisk rammeverk. Ny-institusjonell teori tar for seg hvordan organisasjoner er avhengig av å ha en tilpasningsdyktig tilnærming til press fra omgivelsene, og vil derfor være nyttig å bruke for å beskrive hvordan særforbund arbeider med toppidretten og dens omgivelser (Meyer & Rowan, 1977). I resultatkapittelet vil jeg bruke ny-institusjonell teori i drøftingen om hvilke spenninger og utfordringer som oppstår. For å besvare spørsmålet om hva som gjøres med utfordringene vil jeg benytte meg av ressursavhengighetsteori for å fremheve viktigheten av de aktuelle ressursene. Relasjonen mellom særforbund og landslagsutøvere handler i bunn og grunn om hvordan utøverne skal kunne prestere best mulig. Utøverne vil derfor være en viktig ressurs for et særforbund, da det er utøverne som oppnår de idrettslige resultatene som særforbund har som mål å oppnå.

3.1.1 Verdier

I utgangspunktet er verdier noe som er individuelt og personlig, men vi kan også snakke om verdier på organisasjonsnivå og samfunnsnivå (Busch, 2014). Relevant for min oppgave er både individers verdier, men også hvordan de samsvarer med verdiene til institusjonen de tilhører. For at institusjoner skal opprettholde sitt omdømme bør de tilpasse seg til gjeldende samfunnsmessige verdier. NIF er en åpen organisasjon som bør ha en verdimessig tilknytning til samfunnet. NIF skal være en positiv verdiskaper og jobbe for å styrke sin posisjon som folkebevegelse og drivkraft i samfunnet (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Selv om organisasjoner skal ta hensyn til samfunnets verdier, er det viktig at verdiene ikke kopieres, da disse verdiene ikke nødvendigvis samsvarer med organisasjonens spesifikke mål og visjon. Verdier står også sentralt i alle institusjoner. I følgende kapittel vil jeg gå nærmere inn på dette.

3.2 Institusjoner

Det som skiller en institusjon fra en organisasjon, er at en institusjon har en sterkere forankring av verdier (Selznick, 1984). Verdiene har en sterk påvirkning på en

institusjons styringsgrunnlag. Styringsgrunnlaget består av prosesser, praksiser, myter og idéer som fremstår som organisasjonens gjeldende regler, normer, verdier og forestillinger om riktig og galt. Dette kan, ifølge Selzinck, ofte ligge ubevisst hos mennesket. En organisasjons legitimitet skapes gjennom felles aksept av styringsgrunnlaget (Gammelsæter & Olsen, 2016). Gammelsæter konkluderer med at institusjoner kan ses på som en sammensetning av tre produkter; idéer og forestillinger, konkrete aktiviteter, samt formelle organisasjoner. Resultatene av disse er gjeldende for hvordan institusjonen i stor grad styrer menneskers handlinger. En institusjonalisering har oppstått når sosiale prosesser har fått en regellignende status gjennom sosiale tanker og handlinger (Meyer & Rowan, 1977). Eksempelvis kan dette være NIFs uttalte mål om *helse gjennom sunne vaner* (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Dette skal også være gjeldene i toppidretten. Det kan bli problematisk dersom utøverne for eksempel kobles til dopingbruk eller får helsemessige problemer. Det var tilfelle i norsk langrenn ved Therese Johaug og Martin Johnsrud Sundbys dopingutestengelser (NTB, 2017), samt Ingvild Flugstad Østbergs helseproblemer (Erikstein-Midtbø, 2019). Slike saker er ikke forenelige med idrettens verdier og bør derfor unngås for å ivareta institusjonens legitimitet.

Institusjonelle teorier er mye brukt for å forstå organisasjoner (Greenwood, Oliver, Suddaby, & Sahlin, 2008). Det vil være vanskelig å dra frem én spesifikk definisjon som alle er enige om, da teorien omfatter et bredt spekter av litteratur med ulik tilnærming. Greenwood og kollegaer definerer en institusjon som: «More-or-less, taken for granted repetitive social behaviour that is underpinned by normative systems and cognitive understanding that give meaning to social exchange and thus enable self-reproducing social order.» (Greenwood et al., 2008, p. 4). DiMaggio og Powell (2000) skriver at det kan være vanskelig å konkret vise til hva teorien faktisk innebærer. Det kan derfor lønne seg å se institusjonell teori som en samling av teorier, fremfor én egen teori. Hovedtrekkene i institusjonell teori handler om hvordan organisasjoner påvirkes fra deres institusjonelle omgivelser, og hvordan de tilpasser deres praksiser og politikk (Dimaggio & Powell, 1983).

En institusjon arbeider innenfor et sett av spilleregler som påvirker dens valg (Gammelsæter & Olsen, 2016). NIF er en slik institusjon som må handle i tråd med institusjonens regler, normer og forestillinger. Gammelsæter og Olsen skriver at idretten kan ha spilleregler som skiller seg fra andre institusjoner og samfunnet generelt.

Innenfor idrettens rammer er boksing og bryting akseptert. Handlingene som foregår der blir derimot sett på som voldelige utenfor idrettens rammer. Enkelte prestasjonsstimulerende stoffer er forbudt i idretten, men ikke utenfor. Idretten er i stor grad basert på frivillighet, men den skiller seg fra frivillige organisasjoner ved at det har et betydelig konkurransepreg sammenlignet med andre deler av frivillig sektor. Å dyrke eliten og sette egne prestasjoner i forgrunnen er akseptert i idretten og i tråd med idrettens spilleregler.

3.2.1 Ny-institusjonell teori

Ny-institusjonell teori ser på organisasjoner som dynamiske i kraft av de institusjonelle omgivelsene de omgås i (Washington & Patterson, 2011). I følge Meyer og Rowan (1977), kan disse omgivelsene forklares som rasjonaliserte myter eller sosialt konstruerte sannheter om hva som er den riktige praksisen for organisasjonen. Disse institusjonelle reglene er også med på å forme de formelle strukturene i organisasjonen og deres gjennomføring av arbeid. Videre argumenterer de for at organisasjoner som inkorporerer de institusjonelle mytene er mer legitime, suksessfulle og har større mulighet for å overleve. Institusjonene må kunne endre seg i takt med omgivelsene. I kamp mot andre konkurrenter om kunder og ressurser er det derfor viktig at legitimiteten prioriteres fremfor egen effektivitet.

Det oppstår to problemer når man er avhengig av legitimitet (Meyer & Rowan, 1977). For det første kan det oppstå motsetninger mellom effektivitet og legitimitet. For det andre kan ulike kilder til legitimitet være motstridende. Eksempelvis kan det være at NIFs verdier om fellesskap, helse, idretts glede og ærlighet ikke nødvendigvis er det optimale for å skape fremtidige verdensmestere. Dersom omdømmet svekkes og medieoppslagene utelukkende er negative, vil det påvirke hvor attraktivt særforbundet er for sponsorene, noe som igjen vil redusere midlene til landslagene. Landslagets oppgave er i utgangspunktet å legge til rette for landets toppidrettsutøvere. Dersom landslagets praksis ikke samsvarer med omgivelsenes oppfatning av hva som kreves kan det føre til en svekkelse av legitimiteten.

En institusjons omgivelser kan kalles et institusjonelt felt (DiMaggio & Powell, 2000). Organisasjoner som handler i samme institusjonelle felt kan være like i struktur, men ha helt ulik praksis. Skiforbundet og friidrettsforbundet har samme struktur og mål, men det er ulikheter i hvordan organiseringen fungerer i praksis. Organisasjoner blir, ifølge

DiMaggio og Powell, ikke påvirket av direkte effekter fra andre organisasjoner, men heller strukturelle forandringer i deres organisatoriske felt.

3.2.2 Isomorfisme

Organisasjoner som utsettes for samme miljø vil etter hvert bli mer og mer lik hverandre (DiMaggio & Powell, 2000). Det kan være nyttig for organisasjoner å lære av vellykkede organisasjoner i samme institusjonelle felt (Fahlén, 2006). Fahlen skriver i sin doktorgradsavhandling om hvordan svensk hockey lærte av noen av de mest suksessrike hockeynasjonene, Sovjet og Canada. Svensk hockey endret den formelle utdanningen og treningen som de praktiserte med deres hockeylag. På samme måte kan norsk toppidrett lære hvordan andre vellykkede idrettsnasjoner fungerer.

DiMaggio og Powell (1983) skriver i sin artikkel «The Iron Cage Revisited» at institusjonell isomorfisme finner sted der virksomheter, i samme institusjonelle felt, konkurrerer om legitimitet og politisk makt i samfunnet. Det vil spesielt være gjeldende i organisasjoner som er påvirket av statlig styring. I og med at NIF er en demokratisk organisasjon med statsstøtte vil de måtte endre seg i tråd de samfunnsmessige forventningene. For å forklare hvordan, og hvorfor, organisasjoner blir mer like hverandre skilles det mellom tvangsmessige, imitasjonsmessige og normative mekanismer.

Tvungen isomorfisme oppstår når en organisasjon opplever press til å endres. Dette presset kommer fra kulturelle forventinger fra samfunnet eller fra andre organisasjoner som den har et avhengighetsforhold til. Slike endringer vil da være nødvendig for å opprettholde legitimitet, eller for å opprettholde ressurstilgangen. Krav fra staten er et eksempel på tvungen isomorfisme. NIF, og organisasjonsledd under NIF, må tilpasse seg statens forventninger og krav, da NIF i stor grad finansieres av midler tildelt av Kulturdepartementet.

Mimetisk isomorfisme oppstår når organisasjoner imiterer andre vellykkede organisasjoner, fremfor å stole på egne måter å utføre jobben på. Når organisasjoner etterligner andre organisasjoner kan det være et tegn på for ambisiøse målsetninger eller at omgivelsene skaper en usikkerhet. Ved å imitere andre organisasjoner forventes det å bli like vellykket som organisasjonen man imiterer. De nordiske landenes toppidrettssystemer har tidligere blitt sammenlignet. Da kommer de frem til at slik organisatorisk etterligning ikke nødvendigvis fører til suksess, blant annet på grunn av ulike beslutningssystemer (Andersen & Ronglan, 2012).

Økende konkurranse i toppidretten blir trukket frem som en av grunnene til at toppidrettssystemer hele tiden må være i utvikling (De Bosscher, De Knop, & van Bottenburg, 2009). Det samme gjelder toppidretten i Norge. Den kjennetegnes ved den nære tilknytningen til breddeidretten (Tvedt & Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, 2013). Utøvere skal være inn under NIFs systemer fra barneidretten til toppidretten. Med den økende konkurransen i toppidretten bør man være åpen for endring og utvikling av toppidrettssystemet, eller være sikker på at dagens praksis er den beste.

Den normative isomorfismen er knyttet til profesjonalisering. I ulike organisasjoner kan sentrale personer ha samme kompetanse og bakgrunn i form av lik utdanning og arbeidserfaring. Når det finnes likheter mellom personer som påvirker og utvikler arbeidet i ulike organisasjoner vil organisasjonene i større grad bli likere. I idretten ansettes det personer fra næringslivet, samt at samarbeidet med næringslivet blir tettere. Normativ isomorfisme oppstår dermed ved at idretten bli likere kommersielle aktører fra næringslivet.

3.3 Ressursavhengighetsteori

Organisasjoner kan ses på som produksjonssystemer som er avhengig av ressurser for å oppnå et resultat (Jacobsen & Thorsvik, 2013). Ressurser kan være menneskelige, finansielle og materielle. Den kunnskapen og de ferdighetene som ansatte i organisasjonen besitter er en viktig ressurs for organisasjonen. Det vil derfor være avgjørende for organisasjonen å tiltrekke seg, og beholde, de menneskelige ressursene.

I motsetning til ny-institusjonell teori, som tilpasser seg etter den dominerende oppfatningen av organisasjonens beste, forklarer ressursavhengighetsteori endringer som et resultat av det avhengighetsforholdet organisasjonen har til eksterne aktører. De fleste organisasjoner er avhengig av eksterne ressurser for å overleve (Pfeffer & Salancik, 2003). Organisasjoner må, ifølge Pfeffer og Salancik, begrense sin avhengighet til andre økter, samtidig som de øker andres avhengighet av dem.

Pfeffer og Salancik lister opp åtte faktorer som organisasjoner må avklare for å kartlegge sin kontroll over ressurser. De punktene er som følger:

- 1) Hvilke ressurser deltageren besitter.
- 2) Viktigheten av ressursene deltageren besitter, og betydningen ressursen har for organisasjonen.

- 3) Evnen organisasjonen har til å erstatte ressursene.
- 4) Hvor synlig kontrollen av aktiviteten er.
- 5) Hvor diskre deltageren er i sin tildeling, tilgang og bruk av ressursen.
- 6) Organisasjonens evne og mulighet til å handle diskre for å håndtere situasjonen.
- 7) Organisasjoners kontroll over ressursene de besitter.
- 8) Deltagerens evne til å fremstille egne preferanser overfor organisasjonen.

Et ressursavhengighetsperspektiv kan bidra til å skape en bevisstgjøring av hvilke ressurser de ulike aktørene besitter og hvilken grad aktøren har kontroll over ressursen. Videre vil det være viktig at organisasjoner spør seg selv hvordan de kan begrense egen avhengighet av andre organisasjoner og styre deres innflytelse på andre organisasjoner.

Det finnes ingen idrettsorganisasjoner som er isolert fra andre organisasjoner i deres omgivelser (Slack & Parent, 2006). Enten det gjelder stat, kommune, sponsorer, arrangører eller andre idrettsorganisasjoner, så vil samhandling med andre aktører være avgjørende for å drifte en idrettsorganisasjon. Idrettsorganisasjoner inngår samarbeid med andre aktører, og hver gang slike samarbeid inngås øker deres avhengighet til andre, samtidig som organisasjonens autonomi og mulighet for å arbeide selvstendig svekkes. Allikevel er idrettsorganisasjoner avhengige av andres ressurser. Eksempelvis kan særforbund være avhengig av støtte fra staten, sponsorinntekter, utøveres resultater og legitimiteten fra samfunnet.

Viktigheten av ressursene, organisasjonens råderett over ressursen og alternative kilder til ressursen er faktorer som organisasjonen må ta stilling til. Studier gjort på nasjonale idrettsorganisasjoner i Canada viser hvordan staten påvirket og kontrollerte hvordan toppidrettssatsingen ble gjort i idrettsforbundet (Slack & Hinings, 1992; Slack & Parent, 2006). Konsekvensene ble at idretten i Canada ble mer profesjonalisert og byråkratisk strukturert. Disse endringen møtte motstand, da idretten i Canada tradisjonelt sett har vært basert på frivillighet. Idretten i Norge er også basert på frivillighet samtidig som det skal være et fokus på toppidretten. Dersom det stilles krav fra aktører som idretten er avhengig av kan det føre til at organiseringen av idretten endres. Det kan for eksempel være at staten ønsker endringer i finansieringsfordelingen mellom topp- og breddeidrett, eller at sponsorer ønsker å øremerke sin støtte til breddeidretten eller enkeltutøvere.

Innledningsvis henviste jeg til tre spørsmål som jeg ønsker å besvare under hver av de fire verdiene. Ressursavhengighetsteori vil være relevant å benytte seg av i spørsmålet om hvordan spenningene håndteres av særforbundene. Da kan man forstå viktigheten ved å kontrollere ressursene de besitter. Jeg senere i oppgaven gå nærmere inn på viktigheten av å ivareta ressursene som utøverne besitter.

4. Metode

Begrepet metode kan oversettes til «veien til målet» (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2015). Metode er et middel for å tilegne seg ny kunnskap og løse problemer. Gjennom metode kan man systematisk undersøke fenomener, erfaringer og virkeligheter. I dette kapittelet vil jeg forklare hvordan jeg har fremskaffet materialet for å besvare min problemstilling om hvordan norsk toppidrett etterlever NIFs overordnede aktivitetsverdier. I starten vil jeg begrunne og forklare min vitenskapelige tilnærming til forskningen. Deretter vil jeg utdype om prosessene og valgene rundt utvalg, utarbeidelse av intervjuguide, samt gjennomføring av intervjuene. Deretter vil jeg grundigere presentere hvordan jeg har gått frem for å analysere datamaterialet, før jeg avslutningsvis vil vurdere studiens validitet og reliabilitet, samt de etiske refleksjonene jeg har gjort underveis.

4.1 Vitenskapelig tilnærming

Forskeren må i starten av prosjektet velge hvilken vitenskapelig retning som samsvarer med det man ønsker å undersøke (Thagaard, 2013). Tilnærmingen som velges vil danne grunnlaget for forskerens forståelse gjennom hele prosjektet. Det finnes ulike paradigmer som forskeren kan benytte seg av som vitenskapelig tilnærming. Et paradigme omhandler de regler, arbeids- og tankemåter som dominerer innenfor en vitenskapsdisiplin (Fjelland, 1999).

Jeg ønsker å skaffe en forståelse for hvordan verdiarbeidet er i norsk toppidrett. Hvordan etterleves egentlig verdiene idretts glede, fellesskap, helse og ærlighet i et prestasjonsmiljø? For å best mulig svare på dette havner jeg innenfor det fortolkende paradigmet hvor hensikten er å oppnå en forståelse for kulturelle fenomener (Føllesdal & Walløe, 2002). Forskeren må da arbeide innenfor de epistemologiske og metodiske premissene som legges innenfor det fortolkende paradigmet. Føllesdal og Walløe beskriver hermeneutisk metode som «en studie av hva forståelse er og hvordan vi bør gå frem for å oppnå forståelse». Det innebærer at forskeren, gjennom en hermeneutisk fremgangsmåte, forsøker å forstå en handling og skaffe seg en helhetlig forståelse. Kjennetegn med hermeneutikken er at det ikke finnes endelige sannheter eller fasitsvar, men at det kreves tolkning for å forstå fenomenet (Thagaard, 2013).

4.2 Kvalitativ forskning

4.2.1 Det kvalitative forskningsintervjuet

Jeg ønsker å få en dypere forståelse for hvilke tanker studiens deltagere har, samt deres egne opplevelser og erfaringer fra deres toppidrettshverdag. Jeg vil derfor benytte meg av kvalitativ metode. Ved å benytte semi-strukturerte intervjuer får jeg muligheten til å gå gjennom alle temaene jeg ønsker, men samtidig åpne opp for at det kan dukke opp ting underveis i intervjuene som jeg ikke hadde tenkt på. Eksempelvis kom det frem i et av intervjuene at intervjupersonene hadde veldig tydelige holdninger til smøre- og utstyrsfokuset i langrenn. Utøveren hadde også tydelige meninger om astmamedisin. Det gjorde at jeg kunne undersøke grundigere hva intervjupersonen mente om temaene. Semi-strukturerte intervjuer egner seg godt til å få innblikk i menneskers erfaringer, opplevelser og følelser (Thagaard, 2013). Ved semistrukturerte intervjuer har jeg en viss struktur på forhånd, mens jeg i intervjusituasjonen stiller oppfølgingsspørsmål for å belyse andre tema som kan være relevant dersom informanten velger å gå inn på det. En slik tilnærming gjør at informanten bidrar til å gi økt innsikt i det jeg ønsker å undersøke.

4.2.2 Utvalg

Jeg valgte å intervju landslagsutøvere og toppidrettssjef i særforbund. Toppidrettssjef valgte jeg da det er personen som har hovedansvar for toppidretten, noe som vil bidra til å besvare spørsmålet om hvordan utfordringer og spenninger håndteres. Jeg valgte også å intervju landslagsutøvere tilknyttet rekrutt-, junior- eller seniorlandslag, da jeg mener det er utøverne selv som vet best hvordan praksisen er i landslagene og hvordan verdiene etterleves der. Nøkkelinformantene ble valgt på bakgrunn av forhåndsbestemte kriterier og kvalifikasjoner som var strategisk for å best mulig besvare problemstillingen (Thagaard, 2013). En slik tilnærming kalles strategisk utvalg. Fordelen med strategisk utvalg er at forskeren selv kan bedømme hvilke personer som egner seg for et nyttig og hensiktsmessig intervju basert på temaet det intervjues om.

Utvalget jeg ønsket å ha med i min studie var toppidrettsutøvere over 20 år som er med på et rekrutt-, junior- eller seniorlandslag i langrenn eller friidrett. I tillegg ønsket jeg å intervju sportssjef/toppidrettssjef i både ski(langrenn)- og friidrettsforbundet. Grunnen til at jeg satte nedre grense på 20 år på utøverne var for å ekskludere talentfulle utøvere som havner på rekrutteringslandslag tidlig på grunn av deres prestasjoner, men som

faller av grunnet manglende motivasjon eller andre interesser som studier og jobb. De over 20 år, som fortsatt driver med idretten, vil da være ferdig med videregående skole og må i større grad ta stilling til kombinasjonen toppidrett, studier og jobb. Ved å intervju landslagsutøvere og sportssjef ville jeg få et godt innblikk i hvordan, og hvilke, verdier som preget arbeidet, hvilke verdirelaterte spenninger som oppstår og hvordan disse spenningene håndteres.

Jeg intervjuet tre utøvere fra hver idrett, samt sportssjefen i friidrettsforbundet. Det ble dessverre ikke gjort intervju med langrennssjefen. Han var den første jeg tok kontakt med, da jeg anså det som det vanskeligste intervjuet å få gjennomført grunnet en travel langrennsvinter med mye reise. Vi var i kontakt i november-desember, men jeg fikk ingen svar på de siste henvendelsene. Jeg prøvde deretter å komme i kontakt med utviklingsansvarlig i skiforbundet avd. langrenn, men uten respons. Da covid-19-pandemien slo inn i mars ble det ekstra utfordrende å få til et intervju med en representant fra skiforbundet.

I min studie har jeg valgt å bruke langrenn og friidrett som eksempel. Grunnen til at jeg kun har valgt individuelle idretter er fordi de, i mindre grad enn lagidretter, har et støtteapparat og et lag rundt dem. Min erfaring og tanke er at utøverne i større grad er overlatt til seg selv. Jeg velger to forskjellige idretter for å få et bredere spekter, men det gir også muligheten for å sammenligne. Landslagene i friidrett og langrenn viser et bredere spekter, da de har to ulike måter å organisere landslaget på. Langrennslandslagene har et tydeligere forankret landslag, mens friidrett i større grad retter fokus mot enkeltutøvere og trenere.

4.2.3 Intervjuguide

Å være godt forberedt til intervjuet kan være avgjørende for kvaliteten på datamaterialet som produseres i intervjusituasjonen (Kvale et al., 2015). I et intervju skal intervjupersonene ledes gjennom bestemte temaer, og ikke bestemte meninger. Det er derfor viktig at spørsmålene som stilles ikke er ledende for å påvirke intervjupersonenes svar. Jeg valgte å ta utgangspunkt i NIFs fire aktivitetsverdier, og delte intervjuguiden opp i disse fire temaene for å for å en tydelig og god oversikt som tok for seg hver av de fire verdiene. Jeg utarbeidet to ulike intervjuguides; én til utøvere og én til sportssjef. Begge intervjuguidene hadde samme struktur og var innom de samme temaene og

problemstillingene, men spørsmålene var formulert basert på om mottaker var utøver eller sportssjef. Jeg delte videre hver av de fire verdiene opp i tre underkategorier. Det er den samme tredelingen jeg benytter meg av i resultatkapittelet under hver verdi. Tredelingen er følgende; 1) hva de forstår ved verdiene, 2) hvilke verdimeslige spenninger og utfordringer kan oppstå, og 3) hva som gjøres for å håndtere disse utfordringene/spenningene.

Deretter formulerte og grupperte jeg spørsmålene som kunne gi svar på flere av temaene jeg var interessert i å vite mer om. Jeg gjorde et prøveintervju med en utøver med utøver-intervjuguiden, og et prøveintervju med en klassekamerat med sportssjef-intervjuguiden. Det gjorde at jeg kunne fjerne flere overflødige spørsmål og at jeg formulert noen spørsmål annerledes. Jeg ble også bedre kjent med intervjuguiden og hvordan selve intervjusituasjonen fungerte i praksis.

4.2.4 Gjennomføring av intervju

I slutten av november tok jeg kontakt med aktuelle intervjupersoner, og i løpet av desember hadde jeg gjennomført og transkribert sju intervju. Jeg la opp til å få gjennomført noen utøver-intervju før jeg intervjuet sportssjefen. Det gjorde at jeg kunne fange opp verdirelaterte spenninger og utfordringer som jeg ikke hadde forutsett. Disse potensielle oppdagelsene kunne jeg videre bruke i intervjuet med sportssjefen for å besvare spørsmålet om hvordan disse spenningene håndteres.

Som nevnt tidligere fikk jeg, av ulike årsaker, ikke gjennomført intervjuet med sportssjefen i langrenn. Det har påvirket min oppgave på den måten at jeg ikke har fått utfordret langrennssjefen på de verdimeslige spenningene som dukket opp underveis i intervjuprosessen, ei heller de utfordringene jeg på forhånd hadde sett meg ut. Det gikk spesielt ut over resultatet når jeg drøftet hva som gjøres med utfordringene som oppstår. Det hadde vært spesielt interessant å utfordre langrennssjefen på spørsmålene rundt smøre- og utstyrsfokuset i langrenn, samt tankene om medikalisering og astmabruken i norsk langrenn.

Det var ingen utfordringer med å få avtalt og gjennomført intervjuet med sportssjefen i friidrett, ei heller de aktuelle utøverne. Intervjuene gikk relativt problemfritt da intervjupersonene var både engasjerte og pratsomme. Min oppgave var å lede de inn på

de aktuelle temaene, tillegg til å stille oppfølgingsspørsmål. Dersom intervjupersonene beveget seg utenfor tema var jeg bevisst på å spore samtalen tilbake.

For egen læring transkriberte jeg hvert enkelt intervju før jeg gjennomførte neste. Jeg tilbød å gjennomføre intervjuene på et av NIHs grupperom, på deres arbeidsplass eller hjemme hos dem. Flesteparten av intervjuene ble gjort på NIH, noen hjemme hos dem og ett av intervjuene på intervjupersonens arbeidsplass. Et informasjonsskriv ble tilsendt for gjennomlesing i forkant av intervjuet, og signert før intervjuet ble gjennomført.

Skrivet inneholdt informasjon om studiens formål og deltakernes rettigheter.

Samtykkeerklæringen ble forsvarlig oppbevart gjennom hele perioden.

4.3 Databehandling og analyse

Etter datainnsamling, transkribering og utskrift av transkriberte intervjuer satt jeg igjen med 94 sider med tekst. Intervjuguidene var på forhånd delt inn i fire temaer;

idrettsglede, fellesskap, helse og moralske verdier. Jeg hadde lest meg godt opp på aktuelle teorier og tidligere forskning omkring temaene på forhånd, noe som gjorde det enklere å koble det intervjupersonene snakket om til teoriene.

Hovedpoenget med intervjuene var å skaffe en bedre forståelse for hvordan idrettsglede, fellesskap, helse og moralske verdier etterlevs i toppidretten. Det var derfor naturlig å bruke en temasentrert, analytisk tilnærming. En temasentrert analytisk tilnærming retter oppmerksomhet mot temaene som er representert i prosjektet (Thagaard, 2013).

Analysen skal ikke være en koding av data, men en kategorisering som representerer tendensene i datamaterialet og min forståelse av den. En utfordring med temasentrerte analyser er at det helhetlige perspektivet begrenses ved å kun sammenligne utsnitt av tekster fra de ulike intervjupersonene. Da må utsnitt og sitater fra datamaterialet tas ut fra sin opprinnelige sammenheng. For meg som forsker var det derfor viktig å sette utsnitt fra datamaterialet inn i sammenhengen som utsnittet er hentet fra for å unngå å tilegne intervjupersonene meninger og holdninger de ikke hadde. Det var også viktig at jeg som forsker ikke lot min forutinntatte forståelse av temaene styre analysen og organiseringen av datamaterialet. Jeg måtte derfor ikke kun lete etter det jeg ønsket å finne for å støtte opp om egne hypoteser.

Startfasen av analysen bestod av å gjentatte ganger lese gjennom alle transkriberte intervjuer. Intervjuguiden var lagt opp til å gjennomgå de fire temaene i tur og orden, men i praksis havnet intervjupersonene inn på aktuelle temaer uten at jeg spurte om det. Det gjorde at datamaterialet på forhånd ikke utgjorde en tematisk kategorisert base. Jeg markerte all aktuell data som omhandlet de ulike temaene med markeringstusj, og noterte i margin hvordan det var relevant for min oppgave. I enkelte tilfeller kunne det intervjupersonene sa relateres til flere av temaene, noe jeg også noterte. Dette hjalp meg å sortere ut hva hver enkelt intervjuperson sa om de ulike temaene. Det gjorde også at datamaterialet var mer håndterbart. I denne prosessen var jeg bevisst på å markere alt som kunne være relevant for min oppgave. Dette for å forhindre confirmation bias.

Jeg gjennomførte deretter en fokusert kategorisering hvor jeg gikk mer systematisk til verks for å tydeliggjøre datamaterialet. Hensikten med en fokusert kategorisering er å finne felles tendenser og nye kategorier innenfor de allerede identifiserte kategoriene (Bråthen, 2015; Grønmo, 2004). Tabellen 4.1 er et eksempel på hvordan en fokusert kategorisering ble gjort under kategorien *idretts glede*.

Tabell 4.1: Eksempel på fokusert kategorisering

	<i>Utøver 1</i>	<i>Utøver 2</i>	<i>Utøver 3</i>
<i>Hva som gir idretts glede</i>	<p>Det er utelukkende resultater (...). Ja, sånn sett hadde jeg ikke giddet å drive på hvis ikke man kunne se en eller annen resultatliste da (...). Det er liksom det som gir det lille kicket. Det å gjøre et bra renn.</p>	<p>Jeg har alltid syntes det har vært moro å trene, og likt å konkurrere spesielt (...). Jeg motiveres veldig av det å lære nye ting, og utvikling egentlig. Så hvis jeg klarer å finne ting i treningen min, eller impulsen som gjør at jeg føler jeg har noe å hente, så triggeres jeg veldig av det.</p>	<p>Jeg koser meg så med å kunne trene og ha det gøy. Jeg føler aldri jeg går på økt og ikke gleder meg. Jeg gjør det jo fordi jeg synes det er gøy. Det er jo det som motiverer meg</p>

Alle deltakerne ble stilt samme spørsmål om idretts glede, og gjennom fokusert kategorisering kunne jeg finne tendenser og kategorisere idretts glede i nye kategorier. Eksempelen ovenfor viser til hva tre av intervjupersonene svarte. Jeg kunne deretter kategorisere svarene inn i tre kategorier: 1) resultatorientert, 2) utviklingsorientert og 3) drevet av gleden ved det sosiale. Kategoriene gjøres i større grad signifikante når også de andre intervjupersonenes svar kunne plasseres innunder disse kategoriene.

Neste steg i analysen var en teoretisk kategorisering hvor datamaterialet kobles til teori og teoretiske begreper (Thagaard, 2013). I teoretisk kategorisering er det en forutsetning med en god forståelse for analytiske og teoretiske begreper. Jeg hadde på forhånd gått grundig gjennom relevant teori for hver av de fire verdiene, noe som hjalp meg i å koble empirien til teorien. Ved hjelp av det teoretiske rammeverket kunne jeg få en dypere

forståelse for empirien. Tabell 4.2 viser et eksempel på hvordan teoretisk kategorisering ble brukt under verdien *helse*, hvor empirien kobles med teoretiske begreper.

Tabell 4.2: Eksempel på teoretisk kategorisering

Helse som evne	Helse er god fysikk	Helse som velbefinnende	Helse er fravær av sykdom
<p>For meg handler det om å få mest mulig ut av dagen og restitusjonen. Det er jo et sunt kosthold som gir deg de tingene som kroppen trener for at kroppen skal få best mulig restitusjon. Det er jo det som er viktigst sånn at du kommer deg til dagen etter også</p>	<p>Når man kommer opp på det høyeste nivået, så er man jo ute etter marginer. Man begynner å optimalisere kroppssammensetning og vekt. Det er ikke en naturlig greie, men man jakter jo marginer. Man ser på alle muligheter, og da kan man stille seg spørsmål om det er sunt, men man har hvert fall et veldig godt apparat rundt som har kyndig kunnskap.</p>	<p>God helse, da har du en kropp som skal fungere i mange år etter at du har lagt opp også. God helse er ikke at man alltid skal spise veldig, veldig sunt, for jeg tror det er viktig å kose seg liksom. Jeg tror at hvis man blir for opptatt av hva man spiser, fordi man skal prestere, det er ikke bra for hodet ditt heller.</p>	<p>Da tenker jeg at man har en kropp som fungerer, og at man ikke er syk eller skadet (...). Og at alle blodprøver og alt er ok. At ingenting hindrer seg i å prestere optimalt. At det ikke er noen helsemessige forutsetninger som gjør at du ikke kan løpe det du ønsker.</p>

En slik fremgangsmåte i analyseprosessene gjorde at jeg satt igjen med empiriske funn som var forankret i teori.

4.4 Validitet og reliabilitet

Validitet

Validitet er tilknyttet tolkning av data, og handler om gyldigheten av tolkningene forskeren kommer frem til (Thagaard, 2013). Forskerens forforståelse kan farge forskningen basert på hans eller hennes tanker om fenomenet det forskes på. Forskeren må derfor være kritisk gjennom hele analyseprosessen og reflektere over egne tolkninger. Det er også viktig at forskeren i intervju situasjonen ikke påvirker hva intervju personene selv gir uttrykk for om fenomenet det spørres om. De tolkningene jeg tillegger datamaterialet må gjøres rede for og begrunnes.

Grønmo deler validitet inn i tre deler; kompetansevaliditet, kommunikativ validitet og pragmatisk validitet (Bråthen, 2015; Grønmo, 2004). Intervjuguiden hadde en temabasert struktur som også ble benyttet i analyse og resultat. Analysen hadde en temasentrert tilnærming basert på intervjuguidens struktur. I forkant av datainnsamlingen skaffet jeg meg en oversikt over tidligere forskning som omhandlet idretts glede, fellesskap, helse og moralske verdier. Jeg valgte ut enkelte studier og artikler, og dannet deretter et faglig grunnlag for hver av de fire verdiene. I analysen gjorde jeg en fokusert- og teoretisk kategorisering. La meg ta verdien helse som eksempel. Jeg hadde allerede et grunnlag for å kategorisere intervju personenes uttalelser om helse basert på de teoretiske perspektivene på helse som jeg hadde gjort rede for. Disse faktorene styrker forskningens *kompetansevaliditet*, da kompetansevaliditet sier noe om forskerens kompetanse for innsamlingen av data.

Den kommunikative validiteten handler om diskusjonen mellom forskeren har hatt med andre om forskningens materiale, og hvordan det svarer på studiens problemstilling. Her har gode samtaler med veileder vært avgjørende, og utvilsomt styrket studiens kommunikative validitet. *Pragmatisk validitet* handler om hvordan studiens resultater danner grunnlag for bestemte handlinger. Det er gjort få studier på verdierarbeidet i norsk toppidrett, så jeg håper at min studie kan bidra innenfor feltet og kanskje inspirere til videre studier.

Reliabilitet

Reliabilitet handler om forskningen er gjennomført på en pålitelig og tillitsvekkende måte (Thagaard, 2013). Studiens pålitelighet sier noe om hvorvidt andre forskere ville

kommet frem til samme resultater ved å bruke de samme metodene. I kvalitativ metode vil det være utfordrende å sikre høy reliabilitet, da forskerens fortolkning er en sentral del av forskningen. Dersom forskningen er utført på en overbevisende og tillitsvekkende måte kan man si at graden av pålitelighet er høyere.

Studiens reliabilitet styrkes ved at jeg har forklart hvordan datamaterialet er innhentet, analysert og kategorisert. Jeg unngikk å intervju personer jeg hadde nær relasjon til, da det kunne påvirke studiens pålitelighet. Da jeg selv er friidrettsutøver, og friidrettsmiljøet er relativt lite, var friidrettsutøverne jeg intervjuet personer som er bekjente. Det kan svekke studiens pålitelighet, men jeg var på forhånd bevisst på dette og valgte intervjupersonene med mål om å begrense svekkelsen av reliabiliteten.

Datamaterialet ble systematisk analysert gjennom fokusert og teoretisk kategorisering. På spørsmål om hva som ga utøverne idretts glede kunne jeg kategorisere intervjupersonenes svar i tre ulike kategorier. Resultater, utvikling og det sosiale var de tre kategoriene som uttalelsene kunne plasseres i. En faktor som styrket dette var at ingen av kategoriene kun besto av én intervjuperson. Gjennom den teoretiske analysen koblet jeg også uttalelsene til teori og tidligere forskning. Utviklingen av dataene i forskningsprosessene er dermed godt gjort rede for, noe som styrker kvaliteten på dataen og forskningens reliabilitet.

4.5 Etiske refleksjoner

Samspillet mellom intervjuer og intervjuperson er avgjørende i et forskningsintervju (Kvale et al., 2015). Det er derfor viktig at de etiske aspektene ved å gjennomføre undersøkelsen tas hensyn til. Det må foreligge en godkjenning fra den norske samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) før datainnsamlingen kan starte. Jeg måtte derfor få godkjent NSD-søknad før datainnsamlingen kunne starte. Videre var det viktig at jeg gjennomførte studien i tråd med det som var meldt inn i NSDs meldeskjema.

Det er også andre etiske hensyn å ta ved kvalitative forskningsprosjekter. Thagaard presenterer tre etiske prinsipper i tilfellene hvor det er personlig kontakt mellom intervjupartene. De tre prinsippene er følgende: 1) informert samtykke, 2) konfidensialitet og 3) informere om konsekvensene ved å delta i studien (Thagaard, 2013). Som beskrevet over fikk intervjupersonene tilsendt informasjonsskriv og

Samtykkeskjema ble signert i forkant av intervjuet. Prinsippet om konfidensialitet innebærer at deltakerne har krav på at informasjonen de avgir skal behandles konfidensielt og ikke være mulig å spore tilbake til informantene. Jeg ga dem derfor fiktive navn og lærte meg hvem som var hvem. I situasjonen med sportssjefen vil personen indirekte kunne identifiseres basert på sin stilling. Det ble derfor utarbeidet to ulike samtykkeskjema, noe som også ble meldt inn til NSD. Det anses å være minimale konsekvenser for deltakerne å delta i studien.

Det er ikke bare de formelle retningslinjene som etikken dreier seg om. I tillegg til disse etiske grunnprinsippene er det viktig med en bevissthet rundt rollen som forsker. Forskeren må ivareta interaksjonen mellom forsker og intervjupersoner på en profesjonell og respektfull måte (Thagaard, 2013). Også når datamaterialet skal analyseres må forskeren ta etiske hensyn (Kvale et al., 2015). Forskeren må da ha en bevissthet rundt fremstillingen av data og hvor kritisk dataene skal analyseres uten intervjupersonens godkjenning. Når resultatene skal fremstilles må det vurderes hvor mye av materialet som kan legges frem uten særegen godkjenning av den aktuelle intervjupersonen. Jeg som forsker må unngå å tilegne intervjupersonene meninger de ikke har.

5. Resultater

I dette kapittelet skal jeg presentere og diskutere resultater fra datainnsamlingen for å besvare mine problemstillinger. Hvordan etterleves NIFs aktivitetsverdier i toppidrettsarbeidet? Hvilke utfordringer innebærer det å produsere fremtidige verdensmestre samtidig som man handler i tråd med organisasjonens verdier? Jeg vil dele inn dette kapittelet i fire deler; idretts glede, fellesskap, helse og moralske verdier. For hver av verdiene ønsker jeg å svare på følgende tre spørsmål: Hvordan forstås verdiene? Hvilke utfordringer tenker intervjupersonene er knyttet til verdiene? Hvordan håndteres disse utfordringene? Jeg vil bruke tidligere presentert teori til å beskrive og kategorisere intervjupersonenes tanker knyttet til hver enkelt verdi. Selv om enkelte temaer kan overlape hverandre, for eksempel ved at temaet idretts glede også er relevant under helse, er oppsettet valgt for å gi en oversiktlig fremstilling av datamaterialet.

Tegnforklaring

(...) Sammenføring av sitater i nær intervjukontekst.

Fiktive navn

Navnene som er anvendt er fiktive. Jeg bruker navn for å gjøre det enklere å henvise til hvem som har sagt hva.

5.1 Idretts glede

5.1.1 Hva er idretts glede?

Utøverne jeg har intervjuet er blant landets beste i sin idrett. De har holdt på med idrett i store deler av livet. Hva er det de synes er gøy? Er toppidretten instrumentell, eller har den også en egenverdi for toppidrettsutøvere? Gilberg og Breivik undersøkte i 1998 hvilke motiver datidens toppidrettsutøvere hadde for sin idrettsutøvelse (Gilberg & Breivik, 1998). Er det kjærligheten til idretten, det sosiale miljøet, jakten på å bli best eller andre faktorer som gjør at utøverne har glede av idretten?

En fellesnevner for flere av intervjupersonene er at de drives av *resultater*. På spørsmål om hva som motiverer til å satse på idretten svarer en av intervjupersonene

Martin: Det er utelukkende resultater (...). Ja, sånn sett hadde jeg ikke giddet å drive på hvis ikke man kunne se en eller annen resultatliste da (...). Det er liksom det som gir det lille kicket. Det å gjøre et bra renn.

Sitatet skildrer hvilken verdi idretten har for intervjupersonen. For denne personen har idretten en instrumentell verdi da det å prestere og komme høyt på resultatlisten er et middel for å oppnå egenverdi. Det er ikke selve utøvelsen som gir glede, men det å prestere. Utøveren beskriver at leken og gleden ved selve aktivitetsutøvelsen er fraværende, men at det er konkurransen mot konkurrentene som trigger og gir motivasjon. Det kan tenkes at en slik innstilling ikke er like passende i breddeidretten, men mer utbredt i toppidretten. Flere av intervjupersonene har lignende oppfatning, men med en mykere tilnærming og mer på det personlige plan. En annen utøver sier følgende:

Espen: Jeg har alltid syntes det har vært moro å trene, og likt å konkurrere spesielt (...). Jeg motiveres veldig av det å lære nye ting, og utvikling egentlig. Så hvis jeg klarer å finne ting i treningen min, eller impulsen som gjør at jeg føler jeg har noe å hente, så trigges jeg veldig av det. Det gjelder ikke kun i idretten. Det er viktig for meg at jeg føler at jeg utvikler meg. Så hvis jeg sliter med motivasjonen, så det å gå tilbake og evaluere, det kan gi meg utrolig mye motivasjon til å endre på ting. Sånn og sånn burde jeg ha gjort det. Og det å være litt sånn leken og eksperimentere litt da. Det er helt klar noe av det viktigste med min motivasjon.

Espen fremhever *utvikling* som den faktoren som gir han glede. Å jakte de små detaljene, å bli litt og litt bedre, er det som driver denne utøveren. Det er også interessant at han sier «det å være litt sånn leken». Denne aktuelle utøveren uttrykker en holdning hvor jakten på utvikling gir han egenverdi. Som toppidrettsutøver jakter han hele tiden utvikling. Toppidrettslivet gir han direkte egenverdi, i motsetning til Martin hvor selve resultatet var det som «ga det lille kicket».

Flere av personene i utvalget uttrykker en stor glede ved å kunne leve det toppidrettslivet de nå lever.

Pia: Altså, jeg koser meg gløgg, jeg. Jeg synes det er såå deilig. Det er liksom, ja, man har veldig frie tøyler og kan bare stikke der det er snø, og lage god mat og ja.. Gjøre det jeg vil da (...). Jeg koser meg så med å kunne trene og ha det gøy. Jeg føler aldri jeg går på økt og ikke gleder meg. Jeg gjør det jo fordi jeg synes det er gøy. Det er jo det som motiverer meg. Og selvfølgelig, det er jo også fordi man ønsker å oppnå noe da. Det er sånn, jeg tror at hvis man ikke hadde likt det, og ikke hadde hatt en glede av å drive på med det, så hadde man jo ikke gjort det.

Til forskjell fra Martin og Espen har Pia en enorm glede og egenverdi rundt idretten. Hun driver først og fremst med det fordi hun synes det er gøy. På spørsmål om hva hun ønsker å oppnå sier hun «det aller kuleste hadde vært å kunne leve av idretten». Hun ser

på prestasjonene som en forutsetning for å kunne drive på med det hun elsker. Hun ønsker å gå så fort på ski at hun kan leve av idretten. Pia nevner også at hun trives veldig godt sammen med lagkamerater og andre skiløpere. Miljøet og det *sosiale* er en viktig faktor for at hun skal ha det gøy. Dette skal jeg komme tilbake til i resultatkapittelet om fellesskap.

Disse tre personene viser et spenn på hvilke tanker personene i utvalget hadde rundt idretts glede og dens betydning for dem. Hva som gir intervjupersonene glede kan oppsummeres i tre kategorier; 1) resultater, 2) personlig- og sportslig utvikling og 3) det sosiale aspektet rundt idretten. I følgende kapittel skal jeg gå nærmere inn på hvilke utfordringer som kan oppstå i toppidrettsarbeidet når glede og trivsel skal kombineres med prestasjonsfokus.

5.1.2 utfordringer

Det står i NIFs formålsparagraf (§1-2) at all organisert idrett skal bygge på verdien idretts glede. Det skal skje gjennom fokus på trivsel og tilrettelegging for mestring, fokus på samspill mellom trener og utøver, trygghet i et godt samspill og legge til rette for et idrettstilbud der deltakerne trives og vil være. Dette skal også gjelde i toppidretten.

Jeg presenterte i forrige kapittel tre hovedkategorier som intervjupersonenes tanker rundt idretts glede kan kategoriseres innunder. Resultater, personlig- og sportslig utvikling, samt det sosiale aspektet og rammene rundt toppidrettslivet. Felles for disse tre er at glede ved selve idrettsaktiviteten ikke er den primære grunnen for utøvelsen. Selve skigåingen, og hva det kan innebære av frihetsfølelse, naturomgivelser og godfølelse, trekkes ikke frem av noen av intervjupersonene. Ei heller løpegleden av friidrettsutøverne trekkes frem som kilde til å satse på friidretten.

Felles opplegg for ulike tanker om hva som gir glede

En av hovedutfordringene ved å organisere landslag er å ha et opplegg som er tilpasset alle utøverne. Når du innad i samme landslag har enkelte utøvere som kun drives av resultater, samtidig som andre utøvere i stor grad verdsetter det sosiale aspektet ved å være på et lag, kan det bidra til spenninger innad i laget. Det bør være en konsensus i laget om hva som er målet og hensikten med å være der. Som presentert i kapittel 2.2 *Fellesskap* kan man anse landslagene som løse arbeidsfellesskap hvor alle jobber for seg selv for å gjøre det best mulig (Tjora, 2018). Betingelsen for at et slikt fellesskap skal fungere er at deltakerne har den rette innstillingen for å passe inn, såkalt innpasskapital.

I situasjonen med landslag vil en slik innpasskapital være innstillingen om å bli en best mulig utøver, da det er landslaget felles mål.

Prestasjon på bekostning av leken?

Det er også noen interessante fellestrekk med friidrettsutøverne jeg har intervjuet.

Følgende sitater er fra de tre friidrettsutøverne og hvordan de forstår begrepet *idrettsglede*:

Malin: Jeg synes det er gøy å prestere, gøy å bli bedre (...). Og når du hele tiden ser at du kanskje klarer å ta steget, og få fremgang, og den følelsen av fremgang, det gir veldig mye.

Fredrik: Det er jo å få til det som man trener på da. Man har jo alltid et mål i hodet, mål, delmål og langtidsmål. Så bare alt fra å få til det man trener på, til det resultatet man har sett for seg lenge. Det er gøy å konkurrere mot de beste. Det er jo derfor man trener og holder på, liksom. Selvfølgelig, det er jo gøy, for hvis ikke hadde jeg jo aldri gjort det. Men hvis jeg hadde sluttet å satse, så hadde jo treningen også kommet til å dale også.

Ingrid: Jeg har liksom alltid vært sånn, være i aktivitet og drive med alt mulig da. Men nå synes jeg jo, eller etter hvert blir det jo selvfølgelig gøy å hevde seg. Også skjønnte jeg jo at sprint var en greie hvor jeg hevdet meg bedre enn andre ting. Så, ja, da ble det jo mer mot sprint etter hvert (...) Det å bli litt og litt bedre hele tiden. Jakte fremgang da. Hvis det kun hadde handlet om det så hadde jeg ikke gidde å bruke så mye tid med min treningsgruppe hvis jeg ikke hadde likt det og følt en tilhørighet til gruppen. Så ja, både det med fremgang, men også bare det med veien mot det å bli bedre.

Felles for disse er at de drives primært av utvikling og av å prestere. Det å bli bedre er målet, mens å ha det gøy er et middel på vei mot målet. Ingrid, med sin allsidige bakgrunn, sier det godt med at hun valgte sprint fordi det var der hun hevdet seg. Det var ikke sprinten i seg selv som trigget henne, men det var følelsen av å prestere som gjorde at hun valgte å satse på sprint. For henne har idretten en instrumentell verdi da det ikke er selve idretten som skaper verdi for henne. Idretten er et middel som gir henne egenverdi gjennom mestring og utvikling. Det er ikke aktiviteten selv som gir egenverdi, men konsekvensene ved å mestre aktiviteten. Som Huizinga skriver om lek, vil utøvernes idrettsutøvelse ikke kunne karakteriseres som lek, da det ikke er aktiviteten i seg selv som gir egenverdi (Huizinga, 1955). Huizinga var også kritisk til konkurranseidretten. Han mente at konkurranseidretten truer lek-perspektivet på idretten. Ingrid sier følgende da hun skal beskrive idrettsglede for henne:

Jeg tror også ved at måten jeg vokste opp på da, med å være så allsidig. Jeg gjorde jo alt det der fordi jeg syntes det var gøy. Spesielt i friidrettsklubben så var vi en ganske stor gjeng med jenter på min alder. Så byttet plutselig 80% av disse jentene over til en annen gruppe for å satse, da var vi liksom 12 år. Og det var jeg liksom veldig imot, så jeg bare drev med min greie. Så da, på det tidspunktet ble de plutselig veldig mye bedre enn meg, mens jeg fortsatt drev med alt det jeg holdt på med. Og jeg fikk også beskjed av mange trenere sånn: «Nå må du velge idrett, nå må du velge øvelse», og sånn. Men har egentlig aldri villet det, fordi jeg synes alt er gøy, og tenkte at, ja, når jeg liker å drive med alt, hvorfor kutte ut så mye da?

Ingrid viser her betydningen av idrettsglede for henne da hun var yngre. Her er det tydelig at hun har det veldig gøy med idretten, selv om venninne blir mer seriøse. Trenerne sier at hun må prioritere bort ting, så står hun støtt på det hun synes er gøy. I hennes situasjon har selve aktiviteten en egenverdi. Det er først når hun blir eldre at det er søken etter utvikling og fremgang som trigger henne.

Alle friidrettsutøverne prater om resultater og personlig- og sportslig utvikling som en faktor som gir dem idrettsglede. I motsetning til langrenn har ikke friidrett et like godt forankret rekrutt-, junior og seniorlandslag. Dette skal jeg komme tilbake til i kapittel 5.2 om fellesskap. Spesielt for friidrett kan en av utfordringene være å bevare leken og gleden ved selve idretten for å hindre frafall og for å styrke motivasjonen til utviklingsorienterte utøvere.

Hvilken tilnærming er best for å oppnå suksess?

Gilberg og Breivik (1998) konkluderer med at utøverne som drev med idretten for idrettens skyld, og ikke for å bli en fremtidig verdensmester, faktisk ble best i voksen alder. De som ble best i voksen alder vektla at idretten hadde vært gøy og utfordrende. Gleden ved å trene og konkurrere ble trukket fram av Gilberg og Breivik, noe som også er gjeldende for intervjupersonene. Å konkurrere mot de beste, prestere bedre og utvikle seg selv er en fellesnevner for intervjupersonene. Flere av utøverne jeg har intervjuet er unge i toppidrettssammenheng, og det er naturlig å anta at de fleste av dem kommer til å ta nye steg mot ypperste verdenstopp i fremtiden. Som studien til Gilberg og Breivik antyder, kan man som utøver komme langt i ung alder ved talent og treningsvilje. Når de sammenligner utøvere på samme nivå som ikke nådde verdenstoppen, var det kjærligheten til idretten som gjorde at de ble best, og ikke ønsket om å bli best.

Toppidrettsutøverne jeg har intervjuet er alle interessert i å prestere bra på idrettsarenaen. Man kan nesten ta for gitt at det ligger en indre iver for idretten bak, basert på tiden man legger ned til trening. Skal Gilberg og Breiviks studie legges til

grunn, vil det sportslig lønne seg for særforbundene å skape en prestasjonskultur med utøvere med en genuin glede av idretten, fremfor utøvere med større grad av resultatpreget motivasjon. Dette vil spesielt gjelde for yngre utøvere hvor veien er lengre til verdenstoppen. En slik innstilling vil være vanskelig å forsvare for et særforbund, da uttakene til landslag i meget stor grad baseres på resultater. Utfordringen vil være å skape en kultur for mestring og glede, spesielt på de yngre landslagene. Dersom fokuset på prestasjon blir for høyt på de unge lagene, vil det kunne påvirke hvem som når opp til toppen i voksen alder. I følgende kapittel vil jeg gå nærmere inn på hva som gjøres med utfordringene presentert i dette kapittelet.

5.1.3 Hva gjøres?

Utvikling foran prestasjon

Hvordan setter særforbund fokus på idrettsglede og legger til rette for mestring? En utfordring jeg så for meg i forkant av intervjuene var at prestasjonsfokuset kunne ødelegge idrettsgleden til norske toppidrettsutøvere. Utøvere som trigges av å jakte resultater og sportslig utvikling vil passe godt inn i en kultur med høyt fokus på prestasjon. Utøvere som derimot verdsetter det sosiale, og gleden ved selve idrettsutøvelsen, vil muligens falme i et tøft prestasjonsmiljø. For å bevare utøvernes motivasjon og glede, men samtidig utvikle dem sportslig og personlig, må særforbund være bevisst på sin tilnærming til utøverne gjennom et landslag.

Malin: Jeg kjenner meg ikke presset på at jeg må. Jeg kjenner mest på presset jeg legger på meg selv egentlig. Når du er i mesterskap, så kjenner du jo at du har et press, selvfølgelig, men jeg føler at det presset som veier tyngst er det presset jeg legger på meg selv (...). På en måte, jeg føler at litt press bare er positivt, for det skaper en perfekt balanse mellom det å være nervøs og spenningen man trenger. På mesterskapene jeg har vært med på så er det litt separat med for eksempel de aller beste utøverne. Da er det mer fokus på at de skal prestere, men for alle oss andre som er på sitt første mesterskap og som ikke har så mye erfaring, da er det egentlig bare å lære, og det som en erfaring. Det var ingen som forventet at jeg skulle komme til finalen på en måte. Så jeg føler ikke det er så prestasjonsfokus egentlig.

Denne opplevelsen er også gjeldende for de andre intervjupersonenes opplevelse av prestasjonspress. Presset til å prestere legger utøverne som oftest på seg selv, og det er et viktig press for at de skal «være i modus» til å prestere best mulig. I friidrettsforbundet vises det til en gjennomtenkt og begrunnet innstilling til prestasjonspress. Dette vises gjennom friidrettsforbundets forhold til medaljemål i mesterskap.

Men jeg mener at man i et mesterskap skal ha noen konkrete mål, å ha noe å strekke seg etter. Man skal tørre å stå for det. Det at jeg bare har et mål inni meg, og ikke tør å fortelle noen om det, da får det ikke den samme forpliktelse (...). De beste utøverne har disse målene uansett. Når vi sier at vi har mål om to medaljer, eller, så blir ikke de, det reflekterer ikke de mye over. Der har de målene selv (...). Vi er også veldig tydelig på at vi ikke har noen medaljemål i juniormesterskap. Det har vi ikke hatt, og det skal vi heller aldri ha i noen idrett. Hverken fra Olympiatoppen, eller. Det skal være en læringsarena (...). Nei, så det er et veldig klart skille på senior og junior i forhold til akkurat den biten.

Personlig- og sportslig utvikling

Forbundet har et bevisst forhold til utviklingen av utøverne. Unge utøvere skal skoles, og tidlige mesterskap skal brukes som en lærings- og utviklingsarena. Det samsvarer også med Malins oppfatning av prestasjonspresset. I Lolands rapport av verdiarbeidet i NIF, i tiårsperioden 1993-2003, kategoriserer han idretts glede i fire ulike deler.

Idretts glede gjennom lek og mestring i barne- og ungdomsidretten, gjennom utfoldelse i breddeidretten, gjennom spenning og konkurranse i konkurranseidretten og gjennom prestasjon og underholdning i toppidretten (Loland et al., 2003). Han drar frem prestasjonsjaget som en av flere utfordringer i idrettens fremtidige verdiarbeid. Slik både utøver og sportssjef beskriver situasjonen i dag virker det som at prestasjonsjaget ikke har svekket verdiarbeidet. Både utøver og sportssjef beskriver en realitet hvor det fokuseres på læring og utvikling av utøveren. Prestasjonsjaget og presset om å prestere er det utøveren som legger på seg selv.

I neste underkapittel om fellesskap skal jeg komme tilbake til hvordan landslagene organiseres, og utfordringer dette medfører. Organiseringen i friidrett og langrenn har ulik påvirkning på prestasjonspresset. Langrenn skiller seg fra friidrett ved at de har et sterkt landslag med høy lagfølelse. Å være på et juniorlandslag i langrenn medfører også en viss forventning om at man skal prestere, da et juniorlandslag skal ha de beste juniorløperne.

Der forventes det jo at juniorlaget skal være de beste juniorløperne. Så da forventes det jo at vi skal være de øverste på lista i Norgescup-renn. Det så man jo i media også. Sånn at TV2 sine eksperter foran junior-VM. Da ga de jo litt kritikk til landslaget for at det var for mange utenfor landslaget som ble med til junior-VM (...). Det er på en måte med på å pushe meg. Tvinge meg til å bli bedre. For det er flere som konkurrer om å være best.

Sitatet viser at utøveren er bevisst på et forventningspress som følger med å være juniorlandslagsutøver. Det er mange unge skiløpere om beinet, og kun noen få plasser til de beste utøverne. Samme utøver sier også at det er et press som han forventer og

som han trives med. Det gjør at han presterer bedre. Dette var også utøveren som uttalte at han motiveres veldig av resultater. En annen utøver på samme lag uttalte følgende angående prestasjonspresset:

Pia: Før taklet jeg det veldig bra. Da ble jeg veldig nervøs og tenkte at jeg må gå fort. Men nå er jeg mer sånn «aah, det går bra» (...). På samlinger føler jeg at det er veldig, veldig fokus på å ha det gøy. Treneren vår er veldig flink på å få oss til å være én gruppe, og bruke hverandre til å bli bedre. Det er et veldig åpent miljø og sosialt. Det er viktig å bry seg om hverandre. Jeg tror at vi blir bedre av å være slik. Fremfor hvis vi bare hadde fokusert på prestasjon. Da tror jeg veldig mange ikke ville dele, for da vil man som regel bli best, og hvis treneren vår kun hadde fokusert på det, så hadde vi kanskje gjort ting for å imponere (...). Siden vi har et sånt åpent miljø, og at alle skal bli bedre, da deler vi jo. Jeg føler at alle blir bedre av det egentlig.

Det er kanskje ikke så unaturlig at det medfører forventningspress når man er del av et landslag, hvor uttakskriteriene i all hovedsak er basert på resultater. Men som Pia uttrykker, så kommer ikke prestasjonsjaget fra landslaget. Der handler det i større grad om å trives og å utvikle seg sammen. Å bli gode sammen kan vel sies å være et kjennetegn med den norske landslagsmodellen.

Det viser seg at tilnærmingen til utøverne og laget er ulik etter utøvernes alder. For yngre lag fokuserer man i større grad på å «forme» fremtidens verdensmestre gjennom utvikling og mestring, fremfor høye forventninger og prestasjonsjag.

Innledningsvis presenterte jeg hva enkelte av intervjupersonene tenkte rundt idrettsglede. Resultater, personlig- og sportslig utvikling og det sosiale aspektet ved idretten var tre kategorier som representerte utvalgets kilde til glede og motivasjon. Ingen av de nevnte selve utøvelsen av idrett. Spenningen mellom idrettsglede og prestasjonsjag er ikke til stede blant intervjupersonene. Presset til å prestere legger de på seg selv, og de opplever ikke slikt press fra særforbund. At uttak til både lag og mesterskap skjer basert på resultater virker å kun motivere utøverne. Spesielt på juniorlandslaget i langrenn, hvor det er hard kamp om plassene, vektlegges det at utøverne ikke må føle press for å forsvare plassen sin på laget. En slik holdning er i tråd med verdigrunnlaget om fokus på trivsel, mestring og trygghet (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.).

5.2 Fellesskap

5.2.1 Hva er fellesskap?

«Fellesskap er å oppleve samhörighet og samhold med andre mennesker» (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Målet med den norske landslagsmodellen er å bygge et sterkt fellesskap og prestasjonsmiljø (Tvedt & Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, 2013). Det skal bygges en bredde i toppen hvor man samler de beste utøverne i et felles lag. Prinsippet er at de som er en del av et landslag, og drar nytte av landslagetets goder, også er forpliktet til å bidra tilbake til fellesskapet. Jeg vil i dette kapitlet først presentere hva intervjupersonene mener at fellesskap er, samt deres tanker rundt begrepet. Dette vil jeg knytte opp mot presentert teori og hva Aksel Tjora skriver om fellesskap. Under 5.2.2 *Utfordringer* vil jeg skille mellom langrenn og friidrett for å få frem forskjellene og hvilke ulike utfordringer de står overfor. I kapittel 5.2.3 *Hva gjøres?* vil jeg beskrive hvordan utfordringene håndteres i hhv. langrenn og friidrett.

Skiløper Espen, som har en leken holdning og liker å eksperimentere, sa følgende:

Jeg synes det er kult å være en del av et fellesskap hvor aller er, eller alle er ikke like motiverte hele tiden, men det er alltid noen som ønsker å sprengre grenser og på en måte står opp hver dag og har muligheten til å bli så gode de kan da. Og det er kult å være en del av et slikt prestasjonsmiljø (...). Jeg er veldig opptatt av at vi skal samarbeide. Og at man prøver å gjøre hverandre gode da.

Espen prater her om fellesskapet som noe som gjør han bedre. Fellesskapet er et middel for å nå hans mål om å prestere.

Pia: Altså, først av alt så får jeg jo veldig god matching på treninger. Også hjelper det jo, for man blir bedre på grunn av matching. Også presterer man jo bedre fordi man har det gøy. Det er så lite intriger og sånt, så man kan liksom fokuserer på det man skal. Man har liksom ikke mange andre tanker i hodet og sånt. Man gleder seg til å gå på ski, og har liksom masse positiv energi inni seg da.

Også Pia prater om fellesskapet som et instrumentelt element i jakten på prestasjon, men også i jakten på gleden ved å gå på ski. Av Aksel Tjoras ulike kategorier for fellesskap kan dette kategoriseres som arbeid (Tjora, 2018). Treningsfellesskapet består av en tillitsfull delingskultur hvor alle støtter om hverandres muligheter til å lykkes. Grensen mellom arbeid og fritid er utydelig og deltakerne i fellesskapet kan oppfatte hverandre som en vennegjeng. Alle intervjupersonene sier også at de har mange venner i idretten, og at treningskompisene og treningsgruppa er som en vennegjeng med en

leken holdning til arbeidet de utfører. Tjora skriver også om riktig innstilling som innpasskapital for å ta del i fellesskapet. Når utøverne snakker om *prestasjonsmiljø* vil det bestå av utøvere som ønsker å prestere og utvikle seg selv. Å ha en slik innstilling kan være et slags kriterium for å kunne være en del av en slik prestasjonsgruppe.

Malin: Jeg synes det er gøy å prestere, gøy å bli bedre. Jeg synes det er gøy å drive med idrett for å ha det sosialt sammen med andre. Det er ikke bare min prestasjoner. Det er også å lagvenninner, lagkompiser, og også friidretts-Norge. At de gjør det bra da. Og at det gir meg veldig mye på en måte (...). Spesielt nå når man ser at friidrett har fått mye mer oppmerksomhet, og at det er gøy å sitte å se på friidrett, og tenke: «yes, der er det en nordmann». Man føler på den gleden da.

Malin føler en tilhørighet til et større fellesskap enn det hun selv omgir seg med. Å være norsk friidrettsutøver gir en slags fellesskapsfølelse med andre norske friidrettsutøvere. Her er identifikasjon et tegn på fellesskapet ved at man har et felles mål om å bli best, og konkurrentene er en felles fiende.

Som presentert tidligere skriver Tjora om *gemeinshaft* og *gesellschaft* som to ulike beskrivelser av samfunnet (Tjora, 2018). *Gemeinshaft* som et organisk samfunn preget av varme forbindelser, samhold og konsensus. *Gesellschaft* som mekanisk samfunn preget av forhandlinger og forretningsmessige forbindelser. «Bund», eller forbund, var et forslag på en tredje type hvor man slår seg sammen med andre for å arbeide mot et bestemt formål. Medlemmene har en følelsesmessig tilknytning, delte verdier og en følelse av samhörighet og samhold.

Spesielt under temaet idrettsglede var det flere som uoppfordret dro frem det sosiale aspektet ved idretten. Dette, i kombinasjon med ønsket om utvikling og resultater, var det som gjorde at de satset på idretten. Utøvernes beskrivelser står i stil med hvordan «Bund», eller forbund, blir beskrevet av Tjora (Tjora, 2018). Utøvere har en følelsesmessig tilknytning til laget eller treningsgruppen de er en del av, men det skiller seg fra *gemeinschaft* ved at de har mulighet til å bryte seg løs fra slike fellesskap. Når toppidrettsutøvere legger opp er de ikke i like stor grad en del av fellesskapet, med mindre de tiltrer en annen rolle, som for eksempel trener.

5.2.2 utfordringer

Det er to vesentlige forskjeller i hvordan friidrett- og langrennslandslagene er organisert, spesielt på junior- og rekruttlag. I langrenn har man tydelige landslag hvor de beste er med, mens det i friidrett er vanskeligere skape et fellesskap med de beste

utøverne da det er langt færre utøvere og langt flere ulike øvelser. Dersom du i langrenn takker nei til en landslagsplass, vil du heller ikke ha mulighet til å konkurrere i verdenscup (Skiforbund, 2018). Som landslagutøver i langrenn er du også nødt til å representere landslaget gjennom hele langrennsesongen.

Friidrett

Det er noen tydelige fellestrekk som går igjen. Følgende tre sitater er fra de tre friidrettsutøverne:

Ingrid: Det er én samling i året. Sånn en ukesamling i Italia eller et eller annet, i mai, men vi reiser på egen treningsleir da, så jeg prioriterer heller det. Jeg føler egentlig ikke noe tilknytning til det laget der.

Fredrik: Jeg føler nesten mer det er en status å være med på rekruttlaget. For det er sånn, det er én til to samlinger i året (...). Hvor mye har det å si liksom? (...). Det er jo mer bare egentlig at man reiser ned og det er sosialt. Man har noen øker hvor man får prøvd seg med de på din alder og de som er litt eldre (...). Men det er jo den lille statusen av å være på laget og kunne si «jeg er på rekrutteringslandslaget».

Malin: Det er litt sånn at jeg føler man egentlig ikke hører så mye om forbundet. At de er bare de som akkurat tar ut folk til mesterskap, men bortsett fra mesterskapene eller den ene samlingen i året, eller to, man ofte må være med på, så hører man egentlig ingenting. Så på en måte, tilknytningen til forbundet er egentlig ganske dårlig.

Det kommer frem at utøverne har liten tilknytning og samhørighet til forbundet de er en del av. Allikevel er dette utøvere som sier at det sosiale er viktig for dem, og at de føler en tilhørighet til norsk friidrett. Denne tilhørigheten kommer i større grad gjennom egen treningsgruppe og med andre friidrettsutøvere i samme miljø. Å skape et sterkt landslag i friidrett er en utfordring. Det er sportssjefen i friidrettsforbundet klar over.

Sportssjef: Fra det jeg er vant til fra skiskyting og orientering, så er det mye mer forankret i laget, enn det det er her i friidrett. Men det er klart, der føler de seg som et lag. Det er nok ikke på samme måte den lagfølelsen, at det er et landslag.

Utfordringen til friidrettsforbundet er å skape fellesskap hvor utøverne opplever samhørighet og samhold. Friidrett er fordelt på mange ulike øvelser, og det gjør det vanskeligere å gjøre noe felles. Alle friidrettsutøverne i denne studien uttrykte at deres tilhørighet til forbundet var liten. Også sportssjefen i friidrettsforbundet uttrykker samme bekymring. For at et sterkt fellesskap skal skapes i friidrett vil man være avhengig av at det skapes et attraktivt tilbud som de beste ønsker å ta en del i. Det

gjelder spesielt på rekrutteringslandslagsnivå, hvor utøvere uttrykker at de ikke prioriterer samlingene.

Langrenn

I langrenn har man ikke samme utfordringer tilknyttet fellesskap. Der uttrykker alle intervjupersonene at samholdet på laget er veldig bra, at de har flere samlinger og at de motiveres av å være med på landslaget.

Espen: Jeg vet jo konsekvensene ved å ikke prestere. Det er jo veldig sårbart på en måte. Man er fort ute av laget hvis man underpresterer. Så brutalt er det, og så brutalt er toppidretten (...). Det kan vel være sånn at man minner seg selv på at man må gjøre en god jobb da, sånn at man har mulighet til å leve det her livet, på en måte, så lenge man kan.

Her adresserer Espen en utfordring som gjelder langrenn spesielt. Det er mange om beinet for landslagsplassene i langrenn. Det er også en forventning om at de beste utøverne skal være med på landslaget, noe som legger et visst press på landslagutøverne. Landslaget er satt gjennom hele sesongen, og det vil være tilnærmet umulig å til enhver tid ha de utøverne som presterer best med på laget. Nivået i Norge er høyt og jevnt, og det er ikke gitt at landslagsutøverne alltid er de som gjør det best i konkurranse mot andre nordmenn. Konsekvensene av dette er at lagene på nivået under landslag, nemlig privatlag og regionlag, kan ha et sportslig nivå som er på høyde med landslaget, dog ikke de samme økonomiske betingelsene. Espen sier følgende:

Altså, jeg føler at landslaget er det beste fordi de beste utøverne er der. Og jeg har jo vært på private lag, og der var jo de fleste som utgjør landslaget noen år etterpå. Sånn sportslig sett, så hadde vi, med tanke på utvikling, vel så bra som på landslag. Kom vi på landslag så stilles det helt andre krav. Man får mer oppmerksomhet, og som vi var inne på, mer press da. Men det er jo en subjektiv greie. Det stilles noen nye krav, og det tar mer tid. Sånn sportslig sett, så kan det være et like bra tilbud så lenge de beste er med der og man er på hugget.

Espen presiserer at de beste utøverne er nødt til å være en del av landslaget for at landslaget skal være det beste alternativet for han å utvikle seg sportslig. Han har vært på privatlag tidligere, og sier man gjør mye av det samme der, men at en landslagsplass inkluderer flere faktorer som nødvendigvis ikke er positivt, som for eksempel mer medieoppmerksomhet, flere sponsorforpliktelse og høyere press.

For ikke mange år siden var en slik problematikk høyaktuell i alle norske mediehus. Petter Northug ønsket å stå utenfor landslaget og starte et eget privatlag sammen med hans hovedsponsor; Coop (Mangelrød, 2013). Ytre press fra kommersielle aktører er en

stor utfordring for skiforbundet. Landslagutøvere kan føle fellesskap på laget i tråd med Tönnis' *gemeinshaft* hvor samhold og konsensus står sentralt. Utøvere med større markedspotensial enn landslaget kan derimot ha en tilnærming preget av forhandlinger og forretningsmessige forbindelser. Landslagsmodellen er truet når landslaget ikke har det beste tilbudet til utøverne. I langrenn er dette en utfordring da landslaget er et attraktivt sponsorobjekt, samtidig som det er særforbundet som styrer de kommersielle rettighetene. Når utøvere takker nei til landslagsplass, får de ikke plass i v-cup. Det gjør at fellesskapet blir preget av forretninger og forhandlinger fremfor samhörighet og konsensus.

De beste langrennsløperne er landslagets beste ressurser. Det er de som produserer resultater og bidrar til at landslaget er det mest attraktive laget å være en del av. For skiforbundet er det viktig å beholde disse ressursene. Som presentert i teorien lister Pfeffer og Salancik opp åtte punkter med faktorer som organisasjoner må avklare for å kartlegge sin kontroll over ressursene. Ett av punktene er *viktigheten av ressursen som besittes* (Pfeffer & Salancik, 2003). Viktigheten av at de beste utøverne er med på landslaget er betydelig. Det kommer også frem i intervjuene at flere av intervjupersonene verdsetter å trene sammen med de beste utøverne i Norge. Et annet av Pfeffers og Salanciks punkter er *evnen organisasjonen har til å erstatte ressursen*. Det skal sies at Norge har mange gode langrennsløpere som kan hevde seg i verdenstoppen, men evnen skiforbundet har til å erstatte profiler som Petter Northug, Thereses Johaug og Marit Bjørgen er fraværende. Skiforbundet er i stor grad avhengige av at de beste utøverne er med på landslaget, både med tanke på de sportslige resultatene, men også verdien de har for lagkompisene.

Landslagsmodellen i langrenn har et ess i ermet i sine forhandlinger om landslagsplassene. Du får ikke lov til å gå verdenscup hvis du takker nei. En klar utfordring for skiforbundet er å opprettholde sin posisjon som den beste satsningsarenaen for de beste langrennsløperne.

5.2.3 Hva gjøres?

Friidrett

Hva gjør så særforbund for å ta vare på fellesskapet? På spørsmål til sportssjefen i friidrett om hva hans rolle egentlig er, svarer han følgende:

Nei, det er jo selvfølgelig å tilrettelegge for trenerne, og utøverne. Først og fremst trenerne, de kan gjøre en så god jobb som mulig. Utfordre de, sparre med

de. Så har jeg del kontakt med noen utøvere. For eksempel de som er mest relevant. Ellers er det god del sparring og kontakt med utøverne (...). Jeg går inn med midler for at de har samlinger, reiser til samme steder, trener sammen. For det er det å trene sammen, bli kjent, jobbe sammen. Det er vel sånn sett det viktigste vi gjør.

Som han tidligere har nevnt er det noen utfordringer knyttet til det å skape en lagfølelse i friidrett. Roller særforbundet har er i større grad å koordinere og legge til rette for mulighetene for å trene sammen, fremfor å danne egne lag og treningsgrupper. Slik sportssjefen her svarer er også i tråd med NIFs verdier om hvordan «organisasjonen ønsker å sette fokus på samspillet i forholdet mellom trener og utøver» (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). De tre friidrettsutøverne som ble intervjuet, som var del av rekrutt-, junior- eller seniorlandslag følte veldig liten tilhørighet til laget de var en del av. Deres idrettslige fellesskap var forankret i den lokale treningsgruppen og med deres trener. Seniorlandslaget i friidrett består stort sett av utøvere fra ulike friidrettsgrener.

Selv om friidrettsforbundet har utfordringer med å skape et tydelig landslag, ser de viktigheten av laget og et godt fellesskap. Andre suksessfulle særforbund, blant annet skiforbundet og skiskytterforbundet, har tydelige og sentraliserte landslag med tett tilknytning til særforbundet. Når andre særforbund ser verdien av laget og fellesskapet kan det oppstå mimetisk isomorfisme hvor de forsøker å imitere andre vellykkede lag (Dimaggio & Powell, 1983). Fremfor å stole på egne måter å utføre jobben på, etterligner de andres fremgangsmåter. Det kan være et tegn på for ambisiøse ambisjoner, eller at omgivelsene skaper usikkerhet. Felles for friidrettsutøverne i denne studien er at alle er en del av et junior-, rekrutt eller seniorlandslag. Felles for dem er også følelsen av manglende tilknytning til laget de er en del av.

Det forsøkes å bygge sterke fellesskap og gode rekrutt- og juniorlag, men det kan virke som betydningen av dem ikke er spesielt stor, og at det til en viss grad nedprioriteres av utøverne. Friidrettsforbundet har veldig stor betydning i deres treningshverdag. Man kan derfor stille spørsmål ved ressursbruken på rekrutt- og juniorlandslag sett opp mot utbytte av dem.

Langrenn

Skiløper Espen sier følgende:

Det handler litt om min måte å være på, tror jeg. At hvis jeg takker ja til landslagsplassen, så må jeg også gi av meg selv og bidra på de måtene jeg kan

bidra på (...). Men jeg liker landslagsmodellen og at vi må bidra. Hvis man tenker litt større med hele langrenns-Norge og yngre generasjoner og utviklingstrappa. Norges Skiforbund gjør veldig mye annet enn bare toppen. For å verne om det er det viktig at de beste er på landslag.

Også Martin uttrykker et ønske om å gi tilbake:

Det er jo veldig interessant hva jeg lærer på samlinger og slikt. De andre i klubben er interessert, og da blir det som regel slik at de som er på et lavere nivå ønsker å lære av meg og det jeg har lært (...). Jeg vil jo gjerne hjelpe de som er yngre i klubben.

Dette tyder på at den norske landslagsmodellen står sterkt hos dem, og at deres verdier er forenelige med NIFs. Så lenge utøvere ønsker å gi tilbake til fellesskapet, og skiforbundet klarer å unngå at det blir et gesellshaft-preget fellesskap, så vil man i større grad kunne oppnå en konsensus som styrker den norske landslagsmodellen.

5.3 Helse

5.3.1 Hva er helse?

Som nevnt tidligere er det vanskelig å gi en klar definisjon på hva helse er.

Innledningsvis delte jeg helse i tre perspektiver. Helse er å være frisk. Helse er velbefinnende. Helse er evne (Mæland, 2009). Men hva legger intervjupersonene i begrepet helse? Hvilke helseutfordringer er det i norsk toppidrett, og hvordan håndteres disse? I dette kapittelet skal jeg presentere hva intervjupersonene mener om helse, for deretter å kategorisere dette basert på teorien som Mæland presenterer i sin bok *Hva er helse?*. I 5.3.2 og 5.3.3 vil jeg se på tre ulike helseutfordringer og hva som gjøres for å håndtere disse utfordringene.

Fredrik (friidrett): For meg handler det om å få mest mulig ut av dagen og restitusjonene. Det er jo et sunt kosthold som gir deg de tingene som kroppen trenger for at kroppen skal få best mulig restitusjon. Det er jo det som er viktigst sånn at du kommer deg til dagen etter også (...). Det er små marginer som skiller mellom medalje og fjerdeplass. De fleste er såpass hard i hodet at de vil jo bare kjøre på. Jeg kan ta meg selv som eksempel. I sommer hadde jeg skikkelig vondt i akilles, men kjørte på fordi jeg hadde to mesterskap senere i sesongen som jeg skulle være med på. Det var bare å bite i seg smerten og finne en måte å temme det ned på. Det endte jo med en operasjon, så.

Fredrik beskriver her helse som evne. Evne til å motstå eller tåle sykdom og skader. Når Fredrik sier at helse handler om å optimalisere dagen og restitusjonen for å kunne prestere bedre. Han sier også at helse er en faktor som kan skille første- og fjerdeplass, da er helse en ressurs for å fremme viktige mål i hans liv, nemlig det å bli best mulig.

Gjennom trening og optimalisering av helsen øker dette sjansene for å lykkes. For Fredrik handler det ikke om å være frisk og skadefri, men å takle sykdom- og skadeperioder bedre enn konkurrentene sine. Fredrik sier også følgende:

Hvis man skal satse toppidrett, så må man jo nesten bare forberede seg på skader.

Den tredje mest populære oppfatningen av helse i Blaxters studie av helsebegrepet var at god helse er å ha en god fysikk. Spesielt blant unge ble helse beskrevet som styrke, evnen til å drive sport eller ha høy fysisk yteevne. Det er også denne oppfatningen Fredrik har av helse. Espen uttrykker lignende syn på helse.

Når man kommer opp på det høyeste nivået, så er man jo ute etter marginer. Man begynner å optimalisere kroppssammensetning og vekt. Det er ikke en naturlig greie, men man jakter jo marginer. Man ser på alle muligheter, og da kan man stille seg spørsmål om det er sunt, men man har hvert fall et veldig godt apparat rundt som har kyndig kunnskap.

Noen av de andre intervjupersonene hadde andre perspektiver på helse. Pia sa følgende:

God helse, da har du en kropp som skal fungere i mange år etter at du har lagt opp også. God helse er ikke at man alltid skal spise veldig, veldig sunt, for jeg tror det er viktig å kose seg liksom. Jeg tror at hvis man blir for opptatt av hva man spiser, fordi man skal prestere, det er ikke bra for hodet ditt heller.

Her trekker Pia fokuset bort fra prestasjon og over på at man skal ha det fint med seg selv. Hun inkluderer også «ikke bra for hodet», hvor hun drar inn det psykiske aspektet ved helse. Det handler ikke bare om at kroppen skal være en ressurs for å nå målet om å prestere, men at man skal trives med seg selv psykisk. Slik Pia beskriver helse kan i større grad plasseres inn under helse som velbefinnende. Her er det personens livskvalitet, overskudd, energi og trivsel som sier noe om personens helse (Mæland, 2009).

Blant enkelte intervjupersoner blir det også uttrykte oppfatninger av helse som faller inn under *helse er å være frisk*-kategorien. Malin sier følgende:

Da tenker jeg at man har en kropp som fungerer, og at man ikke er syk eller skadet (...). Og at alle blodprøver og alt er ok. At ingenting hindrer seg i å prestere optimalt. At det ikke er noen helsemessige forutsetninger som gjør at du ikke kan løpe det du ønsker. For eksempel hvis jeg har lave jernlagre, som gjorde at jeg fikk veldig fort syre i beina på øktene. Det påvirker jo. Da vil jeg jo si at min helse ikke var optimal. Eller da akillessene ikke var bra, og jeg ikke kunne løpe. Da er det noe med helsa di som hindrer deg i det å konkurrere eller gjøre det du vil.

Malin beskriver helse som fravær av sykdom. Helsen er ikke optimal dersom hun er skadet eller andre helseaspekter forhindrer henne i å prestere. Hun legger kun vekt på det objektive og biologiske aspektet ved sykdomsforståelsen. Helse ses her på som evne. Hun bruker helse som en ressurs for å kunne trene det hun ønsker, og dermed også prestere optimalt. Fellesnevneren for alle intervjupersonene er at helse knyttes opp mot det å kunne prestere. Enten det handler om å takle skader og sykdom best, å trives med seg selv eller å holde seg unna skader, så er dette en forutsetning for å senere kunne prestere på idrettsarenaen.

Det kan diskuteres om toppidrettsutøvere har god helse eller ikke. De er veldig helsefokustert da kroppen er deres verktøy for å prestere. Samtidig pusher de stadig grensene for å bli best mulig. Slik Fugelli og Ingstad konkluderte med da de studerte folks oppfatning av helse, handler det om å ha det godt nok. Det handler om å være i en tilstand man selv er fornøyd med, hvor humør, mestring, overskudd og energi er nøkkelbegreper. For toppidrettsutøverne handler det om å være i en tilstand hvor man har det godt nok. Forutsetningene for å ha det godt nok kan være annerledes sammenlignet med mannen i gata. Lave jernlagre eller en vond akilles vil for eksempel påvirke en idrettsutøver mer enn andre. Å ikke trives i det sosiale fellesskapet man er en del av vil også være en hindring i utøverens vei mot idrettslig suksess. I følgende underkapittel vil jeg gå gjennom helsemessige utfordringer knyttet til toppidretten.

5.3.2 Utfordringer

Basert på intervjuene har jeg trukket frem to hovedutfordringer innen helse; utøvernes helse, samt doping og medikalisering. Jeg skal nå gå nærmere inn på hva intervjupersonene sier om disse temaene, før jeg i underkapittel 5.3.3 går inn på hva som gjøres med disse utfordringene.

Utøvernes kropp og helse

En av helseutfordringene i toppidretten er at utøverne presser kroppen for langt. Spesielt i utholdenhetsidrettene hvor vekt har en innvirkning på resultat kan det oppstå problemer.

Ingrid: Bare det at vi driver med friidrett og konkurrerer i en liten sport-BH og en truse, akkurat det kan jo bidra til kroppspress i seg selv (...). Det blir jo sånn at når man ser på tv, og ser at alle er spreke og lette og sånne ting, så blir man jo, man kan fort tenke at «okei, for å løpe fort så må jeg være tynn». Istedenfor å løpe fort så må jeg trene som faen og spise, liksom. At man tenker det man ser, fordi man ser jo ikke all treningen som er lagt ned, men at det på en måte kan være en snarvei.

En annen av intervjupersonene sier følgende:

Malin: Det har jo vært mye fokus på at «jo lettere du er, jo raskere løpere man». Men det er jo ingen hemmelighet at man gjerne ikke vil gå opp i vekt i sesongen, og at man gjerne vil holde seg på der man er, eller gjerne gå ned en eller to kilo.

Begge intervjupersonene er bevisst på kropp i idretten. Ingrid uttrykker en bekymring over hvordan kroppsfokuset kan oppfattes utad, mens Malin uttrykker hvordan fokus på kropp kan påvirke prestasjonen. Det er ikke til å legge skjul på at de beste utholdenhetsutøverne i langrenn og friidrett er relativt lette i kroppen. De er også veldig godt trent og har lagt mange treningstimer bak seg. Utøverne er bevisst på kroppssammensetningen i jakten på sin optimale prestasjon. Fredrik sier følgende:

Alle har jo sin matchvekt. Alle vet hvilken vekt de skal være i og som du presterer best i. De fleste vil jo oppnå det. Sånn som for meg, jo lettere jeg er, jo fortere løper jeg. Jo mindre må jeg jo dra med meg rundt banen.

Som tidligere nevnt ønsket Espen «å optimalisere kroppssammensetning og vekt». I utholdenhetsidretter er kroppssammensetning og vekt ofte en prestasjonsfremmende faktor. Her kan man møte på utfordringer knyttet til idrettens eget verdigrunnlag. All idrettsaktivitet skal bygge på NIFs verdigrunnlag (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Idretten skal gi gode vaner for en sunn og helsefremmende livsstil. Prestasjonsfokus skal ikke gå på bekostning av utøvernes helse, noe som utvilsomt er en utfordring i toppidretten. I friidretten finnes det eksempler hvor profiler prater åpent om tidligere spiseforstyrrelser, og i langrenn fikk blant annet to av langrennssportens største profiler startnekt på grunn av manglende godkjennelse av helsesertifikat (Erikstein-Midtbø, 2019; Jarsbo, 2019).

NIF og særforbundene er avhengig av legitimitet fra deres omgivelser. At helse går foran prestasjon er institusjonelle regler i NIF (ref. NIFs aktivitetsverdier), og gjeldende også for toppidretten. Organisasjoner som inkorporerer egne institusjonelle regler er mer legitime, suksessfulle og har større mulighet for å overleve (Meyer & Rowan, 1977). Det er derfor viktig at denne legitimiteten prioriteres fremfor effektivitet. I toppidretten vil det bety at utøvernes helse skal prioriteres fremfor utøvernes resultater. Å pushe grenser og tyne kroppen til det ytterste er en del av toppidretten, og det kan skape en utfordring når idretten også skal bidra til en helsefremmende livsstil. I neste underkapittel, 5.3.2, skal jeg adressere hvordan særforbundene håndterer utfordringene knyttet til utøvernes helse.

Doping og medikalisering

En annen helserelatert utfordring er holdninger til kosttilskudd, doping og medisiner. Under verdien helse har NIF skrevet «Særforbund og Olympiatoppen skal ta et spesielt ansvar for rådgivning om kosthold, ernæring og eventuelle kosttilskudd som er bygget på etisk, helsemessig og vitenskapelig grunnlag» (Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, u.å.). Skiforbundet har tidligere vært kritisert fra flere hold angående deres bruk av astmamedisiner (Lie, 2018). Astma er utbredt blant skiløpere, mye på grunn av store fysiske anstrengelser i kulde. En overmedisinering av norske utøvere vil derimot norsk skisport ikke være tjent med. Det kan svekke deres legitimitet og troverdighet fra deres omgivelser, både sponsorer, konkurrenter, media og det norske folk. En av skiløperne som ble intervjuet hadde relativt tydelige meninger om medisineringen i norsk langrenn. Jeg velger å ta et større utdrag av intervjuet med for å gi best mulig bilde av intervjupersonens holdninger.

- *Hva tenker du om medisinbruken av noen som i utgangspunktet skal være landets best trente?*

- *Det er helt sinnssykt, synes jeg. Jeg vet jo om mange som sier: «Hvorfor har ikke du astmamedisin?». Jeg har jo ikke astma, sier jeg. «Det er jo bare å blåse dårlig på en slik test, så får du deg også medisin» (...). Jeg skal jo faktisk innrømme at vi har det med på junior-VM.*

- *Hva tenker du om det?*

- *Nei, det er jo veldig. Det er litt rart egentlig, synes jeg. Jeg vet ikke helt. For når vi var i Lahti i fjor, der junior-VM var. Det var jo utrolig kaldt. Det er jo midt i en by, og det er kjempeforurensende luft. Så jeg fikk skikkelig trøbbel med luftveiene. Men alle fikk jo det. Alle gikk jo rundt og hostet som om de var dausjue. Så var det liksom slik: Jeg vet om enkelte som fikk hjelp av forstøverapparat. Ikke at jeg fikk det da, men ja.*

- *Hva får det deg til på føle?*

- *Jeg syntes det er rart på en måte da. Jeg føler at man ikke trenger å ta det. Han man ikke astma trenger man ikke ta det. Det blir litt sånn urettferdig, på en måte, overfor de landene som ikke har med forstøverapparat (...). Man må bare tenke at alle stiller på like vilkår, selv om man kanskje ikke gjør det.*

Også i friidrettsforbundet uttrykkes lignende holdninger, uoppfordret på spørsmål om hva god helse er.

(...) Jeg har veldig sansen for begrepet «helse foran prestasjon». Der er langrenn på kanten (...). Det er klart når vi drar på mesterskap, vi hadde aldri med oss slike inhalatorer som mas sitter med, men jeg hørte at når de var på junior-VM, og det var en som ble dårlig i halsen, så var det rett på de greiene der. De har med leger. Vi hadde aldri med oss leger til juniormesterskap, og hadde aldri det der apparatet. Jeg har også blitt fortalt at mange utøvere går på astmamedisin, uten å være utredet for det, bare fått det fra legen. Så en helt annen kultur enn hva jeg er vant til.

Hensikten her er ikke å ta et moralsk standpunkt til hva som er riktig og galt, men å undersøke hvordan man i toppidretten tar hensyn til idrettens verdier. Det viser også viktigheten av å ha legitimitet fra omgivelsene. Astma-problematikken har vært en stein i skoen for skiforbundet i lengre tid. Det toppet seg da Martin Johnsrud Sundby ble utestengt for feil bruk av astmamedisin etter at han brukte en dose på 15 000 mikrogram av salbutamol fremfor den lovlige dosen på 1600 mikrogram per 24. time (Hoel, 2016). I hans tilfelle tok landslagslegen på seg skylden for overmedisineringen, da det begrunnes med en misforståelse og feiltolkning av regelverket fra landslagslegens side.

For toppidrettsutøvere er det viktig å prestere optimalt. Det handler om å utvikle seg selv og å skape resultater. Dersom grensene presses for langt, og man havner i en gråsoner av etiske standarder, kan det svekke både utøveres og forbunds omdømme. Det vil derfor være viktig å handle i tråd med de institusjonelle normer og regler som er gjeldene for institusjonen. Særforbund er i stor grad avhengig av sponsorinntekter, derav også et godt omdømme.. Balansen mellom prestasjonsjag og holdningsarbeid vil derfor være viktig for særforbundene. I følgende kapittel skal jeg gå nærmere inn på hva som gjøres for å ta vare på utøvernes helse og medikalisering av utøvere.

5.3.3 Hva gjøres?

Utøvernes kropp og helse

Et at tiltakene som gjøres i kampen mot spiseforstyrrelser og andre helseskadelige utfordringer i toppidretten er helseattester. Det var mangel på godkjent helseattest som gjorde at de to nevnte langrennsprofilene fikk startnekt (Erikstein-Midtbø, 2019).

Sportssjef friidrett: Alle som skal konkurrere internasjonalt. Altså, alle må ha, både gutter og jenter må ha attest. Det er en sånn enkel sak hos legen. Det må alle ha. Men jenter som løper 800m og lengre, de må inn å få en full sjekk da (...). Det har jo først og fremst med det at de er den største risikogruppen (...). Jeg opplever ikke det som så stort problem på guttesiden i friidrett.

Helseattesten er ment for å sette utøvernes helse foran prestasjon. Attesten skal avdekke om utøvere har helseutfordringer med hjerte, lunger, allergier, ernæring og skader, eller

andre forhold som er relevant for om utøveren har god nok helse til å representere landslaget (Skiforbundet, 2019). Kvinnelige friidrettsutøvere som løper 800m og lengre må gjennom en grundigere sjekk hvor de har samtaler med leger, ernæringsfysiologer og gjennomfører en scanning av kroppen for å undersøke bentettheten.

Ingrid: Det kan jo sende signaler ved at der burde det på en måte være et «problem», eller det burde være et fokus da. For eksempel med at man blir for tynn og slike ting. Men at man kun sjekker de som løper 800 og oppover, fordi de burde tenke på å bli tynne, men ikke for tynne. Men ja, det kan sende litt feil signaler på akkurat det da.

Malin: Sånn for jenter synes jeg det er veldig fokus på helsa i og med at vi må ha helsesertifikat fra 800m og opp (...). Når du vet at de kanskje er like utsatt for å ha en spiseforstyrrelse, som jeg føler man blir beskyldt for hver eneste gang an skal få godkjent helsesertifikat. Jeg synes fokuset er feil når det kun er jenter.

Helsesertifikatet er ment som et forebyggende tiltak for å ta vare på utøvernes helse. Både Ingrid og Malin uttrykker at det å kun kreve helsesertifikat fra den antatt mest utsatte gruppen kan sende feil signaler. Som tidligere nevnt er det flere av intervjupersonene som har et forhold til matchvekt og kroppssammensetning for å optimalisere prestasjonene. Utfordringene knyttet til helseattestene gjelder ikke bare på tvers av kjønn og øvelser, men også internasjonalt. Sportsjefen i friidrettsforbundet sier følgende:

For vi ser utlendinger som får konkurrere, som aldri hadde fått lov til å konkurrere for Norge. Og det frustrerer mange av våre utøvere. Jeg er frustrert over at de samme reglene ikke gjelder for alle. Sånn som i skihopp, for eksempel, der det gjelder for alle (...). Ja, jeg mener det burde vært et internasjonalt krav. For når du ser noen av konkurrentene altså. De er jo ikke sunne. Det er de ikke. Og det snakkes det om.

Han ytrer her en misnøye mot de internasjonale helsekravene. Dersom norsk idrett kjører strengere helsekrav for norske utøvere, enn hva andre nasjoner gjør mot sine, kan man i mindre grad konkurrere på like vilkår. Utøvere fra andre nasjoner kan utfordre grensene det lille ekstra som gjør at de presterer bedre, men på bekostning av helsen. For å rettferdiggjøre den norske modellen overfor utøverne, bør helsekravene samsvare med internasjonale standarder. Med det sier jeg ikke at norske særforbund bør kjøre en snillere linje, men at det bør gjøres noe med helsekravene for å konkurrere i all internasjonal toppidrett.

Doping og medikalisering

En annen utfordring man står overfor i arbeidet med norsk toppidrett, er doping og medisinerer av utøverne. Her opplever jeg at det forebyggende arbeidet er bra i norsk idrett. Antidoping Norges Ren Utøver-program er obligatorisk for alle utøvere tilknyttet landslag, samt at Antidoping Norge regelmessig deltar på treningssamlinger i regi av særforbund. Ved at langrennslandslagene har et tydelig lag med faste, hyppige treningssamlinger, vil det være enklere å fremme en dopingfri idrett direkte til utøverne. I friidrett, hvor utøverne uttrykker liten tilknytning til særforbundet, vil holdningsarbeidet gjennom landslagene ikke ha samme slagkraft. Skiforbundet og friidrettsforbundet handler i samme institusjonelle felt ved å ha samme struktur og mål, men det er ulikheter i hvordan organiseringen fungerer i praksis (DiMaggio & Powell, 2000). Uavhengig av tilknytning til utøverne, vil begge forbund svekkes av brudd på dopingreglene fra egne utøvere.

Norsk langrenn er tjent med å ha et godt rykte. Negativ omtale knyttet til astmabruk og medisinerer av utøverne vil påvirke omgivelsenes oppfatning av norsk langrenn. En av skiløperne sier følgende:

Hvis du har et problem, så må man jo gjøre noe med det på en måte. Det er hvert fall sånn at så lenge det ikke er ulovlig, og at det ikke står på dopinglisten, og at det ikke er noen voldsomme bivirkninger, så synes jeg at det på en måte er greit. Jeg skjønner på en måte ikke hvordan man skal hindre det.

I langrenn er Norge en foregangsnaasjon, og har i stor grad mulighet til å påvirke og sette standarder for hva som er forbilledlige holdninger. Dersom man kun skiller på hva som er ulovlig og ikke ulovlig åpner man ikke opp for etiske vurderinger av hva som er, og ikke er, i gråsonen. Å handle i gråsonen på medisinerer kan føre til verre konsekvenser for omdømme, enn de fordelene det har på prestasjon (eller begrensning av prestasjonshemming). Det særnorske forbudet mot høydehus er et godt eksempel på at norsk idrett tar et etisk standpunkt. Høydehusforbudet gjør at norske utøvere i mindre grad kan konkurrere på like vilkår med sine utenlandske konkurrenter, men det er et tydelig standpunkt på at NIF mener det ikke er etisk riktig.

5.4 Moralske verdier (ærlighet)

Idrettens moralske holdninger skal reflekteres gjennom oppdragelse, respekt for andre, fair play og amatørånd (Loland et al., 2003). Disse holdningene skal gjelde både i topp- og i breddeidretten. I Lolands artikkel fra 2005 forklarer han idrettens egenart sett fra to

perspektiver: prestasjon- og dannelsesperspektivet (Loland, 2005). Oppdragelse, respekt, fair play og amatørånd er begreper som går igjen i dannelsessteoriene. Disse holdningene skal også være gjeldende i toppidretten hvor graden av suksess i stor grad måles basert på resultater. Er det fokus på prestasjon i toppidretten, eller handler det også om utvikling av mennesket bak prestasjonene? I følgende kapittel, 5.4.1, skal jeg presentere intervjupersonenes holdninger og moralske verdier som fremkom i intervjuene. I underkapittel 5.4.2 skal jeg presentere to ulike utfordringer som skaper spenning mellom utvikling av resultater og mennesket bak resultatene. I tredje underkapittel skal jeg videre diskutere hva som gjøres med de presenterte utfordringene.

5.4.1 Hvilke moralske verdier?

Pia: Det er jo noen i klubben som synes det er kult at noen av utøverne i klubben går bra. Så man vil jo ikke være et dårlig forbilde overfor dem. Jeg føler at jeg tenker mye på hvilke holdninger jeg har da. Kanskje ekstra mye etter at jeg kom på juniorlaget (...). Det er jo flere som følger med. Jeg har jo lyst til å vise hvem jeg er og at jeg er en ålreit person, og hvert fall ikke at resultater skal definere meg.

Pia uttrykker at det følger med et ansvar å være på et landslag. Flere øyner er rettet mot henne, og hun ønsker å fremstå som en god person. Hun ønsker heller ikke å la resultatene definere henne. For Pia handler det også om å være et godt forbilde. Hun sier også:

For eksempel, så har jeg merket, hva du legger ut i sosiale medier. Der har jeg blitt veldig mye mer obs på de siste årene. Man tenker at man har yngre følgere, og ikke vil legge ut noe som kan være feil. Og det tror jeg at jeg ikke hadde tenkt over hvis jeg ikke hadde drevet med langrenn. Da hadde man liksom hatt egne venner som følgere, men nå har man liksom folk som man ikke vet hvem er.

Gjennom hennes rolle som forbilde ønsker Pia å fremme positive holdninger. Ved å være bevisst på hva hun legger ut på sosiale medier viser hun et holdningsskapende ansvar ved å være i den posisjonen hun er i. Hun skal ikke bare utvikle sine prestasjoner, men også seg selv. Også Espen uttrykker en holdning for dannelselse:

Jeg prøver å være ganske bevisst på at jeg er et forbilde. Jeg har jo, en av mine målsettinger er jo være et bra forbilde, på en måte. Jeg er jo veldig glad i langrenn. Og det å ta seg tid til yngre utøvere, og da spesielt i klubben (...). Jeg føler det er viktig å kommunisere at vi må komme opp på et visst nivå før man skal begynne å hente ute de små marginene.

Slik Espen beskriver det, ønsker han å ha et dannelsesfokus for de yngre utøverne i klubben. Det er først når man kommer på et visst nivå at man skal fokusere på

prestasjon. Selv om Espen har et prestasjonsfokus nå, er han bevisst viktigheten av å utvikle seg som menneske og å trives med det han holder på med. Dyrking av fremskritt og grensesprenging skal det være rom for når man kommer på et høyere idrettslig nivå.

En annen faktor ved dannelsesteoriene er at holdninger til andre utøvere/lag/konkurrenter skal være upartisk og man skal utvise moderat vinnervilje (Loland, 2005). Gjennom idretten skal utøverne oppdras til å bli mennesker som innehar gode holdninger og respekt for sine konkurrenter.

Malin: Jeg bare føler mer og mer at mine konkurrenter bare blir mer og mer som venner. Jeg blir så fort venner med dem. Men samtidig, hvis jeg møter dem på startstreken, så er vi ikke venner, da er vi konkurrenter. Så det er liksom sånn; jeg unner dem å løpe bra, men samtidig så er vi jo konkurrenter når man kommer på startstreken, og da vil jeg jo selvfølgelig slå dem.

Pia: Det er jo absolutt vennene mine, men vi står jo på startstreken, og det vil jo være løgn å si at man ikke vil slå de. Man vil jo alltid slå de. Hvis de slår deg, så er du på en måte ikke bitter.

Både Malin, Pia og flere av de andre intervjupersonene har flere av sine beste venner i idretten, men som også er deres konkurrenter. Å ha et vennskap utenfor konkurransene, men være arge rivaler etter startskuddet har gått, kan gi idrettsutøvelsen et lekent preg hvor begge partene har et felles fokus og en følelsesmessig nedrivning (Tjora, 2018). Utøvere skaper et fellesskap ved interaksjon og en felles forståelse av hva konkurransen handler om. Samtidig som utøvere bygger vennskap innad i idretten, er også idretten en arena for å utvikle prestasjoner.

Flere intervjupersoner prater om hvordan de bidrar til fellesskapet ved å skape et prestasjonsmiljø. Fellesskap som arbeid hvor alle i utgangspunktet jobber for seg selv for å gjøre det best mulig, men at det likevel skapes en kollektiv kultur hvor alle støtter om hverandres mulighet for å lykkes. En slik innstilling til laget og fellesskapet ligger mellom ytterpunktene *dannelse* og *prestasjon*. Selv om man i et slikt arbeidsfellesskap kan oppfattes som en vennegjeng som støtter hverandre og har en leken holdning, så er hensikten til deltagerne å gjøre det best mulig for seg selv.

Hvilke moralske verdier og holdninger som ligger til grunn i toppidrettsarbeidet er avgjørende sett opp mot verdien helse. Her kan det skilles mellom dannelse og prestasjon som de to ytterpunktene. Med holdninger i tråd med prestasjonsteoretikerne vil grensesprenging og optimalisering av kroppssammensetning være forventet, mens

dannelsesteoretiske holdninger vil derimot verdsette utøverens forhold til egen kropp og sunne verdier.

Hvilken plass utøvere og særforbund mener at idrettsglede har i toppidretten kan si noe om hvor på skalaen mellom dannelse og prestasjon de befinner seg. Fokus på idrettsglede kan enklere forsvares ut i fra et dannelsesperspektiv hvor oppdragelse, respekt, fair play og amatørånd er sentrale begreper. Idrettsglede er, med andre ord, en viktig del av idrettens egenart fra et dannelsesperspektiv. Det kan også forsvares fra et prestasjonsperspektiv da idrettsglede kan føre til økt motivasjon og dermed også resultater. Basert på dataen presentert under kapitlet om idrettsglede viser det til at idrettsglede har en sentral rolle i det norske toppidrettsarbeidet, og spesielt i junior- og rekruttlag. Det gjenspeiler også de moralske verdiene som er gjeldende i norsk toppidrett, nemlig at utvikling og oppdragelse av mennesket bak resultatene er viktig. Jeg forklarte et scenario for skiløperne hvor man, underveis i en klassisk-konkurrans, har mulighet til å legge inn noen skøytebak i partier av løypa hvor det verken var kameraer eller tilskuere. Dette ville vært mot reglene for klassisk stilart, men er det ok å bryte dem?

Martin: Det vil jo gnage på at det ikke er fair, og at det ikke vil være den samme prestasjonen, ville jeg tenkt da. Jeg ville ikke vært fornøyd med den prestasjonen hvis jeg ikke hadde stilt likt som de andre.

Espen: Oppe i hodet har det jo konsekvenser. Hvis jeg vinner et skirenn, og vet at jeg har skøytet der, så ville jeg følt at det var feil. Da hadde ikke seieren hatt samme betydning.

Både Marin og Espen viser at de ikke setter prestasjon foran egne verdier. Utad ville konsekvensene kun vært at de hadde gått litt raskere, men de personlige konsekvensene gjør at de tar avstand fra det. For dem handler det om å følge vedtatte regler, opptre redelig og verdig. Om samme situasjon sier Espen følgende:

Altså, jeg tøyser jo grensene, det gjør jeg. Jeg vet at det er lov i sving. Da øver jeg jo på det. Eller i et sporbytte på oppløpet. Da vet jeg at jeg har lov til å ta ett skøytebak over til neste spor, og over det til neste spor igjen. Da har man jo potensielt to gode tak. Det har jeg jo gjort mange ganger, og det øver vi på også. Og det kan skape akkurat den lille farten som man trenger. Men det er viktig for meg å holde meg innafør allikevel.

Slik Espen beskriver det, øver de på å skape fordeler ved å tøye grensene på hva som er lov. Prestasjonsteoretikerne mener at idretten skal være en arena hvor utøverne fritt kan

maksimere sine muligheter for å overgå konkurrentene (Loland, 2005). Utøvere som tøyser reglene der det er fordelaktig vil hylles som frie og kreative utøvere som søker optimal prestasjon. Selv om utøverne har noen moralske verdier og holdning som forhindrer dem i å krysse linjen på hva som er lovlig, så flyttes grensene innenfor reglenes handlingsrom.

Innledningsvis nevnte jeg hvordan oppdragelse, respekt for andre, fair play og amatørånd er moralske holdninger som idretten skal reflektere (Loland et al., 2003). Hovedtrekkene av utøvernes holdninger er at dannelselse og fair play dominerer. Utøverne ønsker å utvikle sine prestasjoner, men er også opptatt av å utvikle seg som personer. Prestasjon går ikke, basert på intervjuene, i noen tilfeller på akkord med utøvernes moralske verdier. For å ivareta legitimiteten må også holdningene til utøverne passe overens med omgivelsenes forventninger. Jeg skal i følgende kapittel gå nærmere inn på utfordringer knyttet til moralske verdier og fairness i et toppidrettsperspektiv.

5.4.2 utfordringer

Å finne en balanse mellom dannelselse/oppdragelse av utøverne samtidig som fokuset på prestasjon er stort, er utvilsomt en utfordring særforbundene står overfor. Hvilke holdninger og verdier som er gjeldende i toppidretten er viktig for å bevare troverdigheten i samfunnet. Idretten skal ha noen fundamentale verdier som er gjeldende i hele organisasjonen. Å handle mot egne verdier kan svekke egen legitimitet (Meyer & Rowan, 1977). Jeg vil i dette kapittelet dra frem to utfordringer som utfordrer idrettens moralske verdier. Den ene er fairness, mens den andre utfordringen er holdningene til høydehus.

Fairness

Begrepet fairness fremheves av både prestasjons- og dannelseseoretikerne som en nødvendig betingelse i all konkurranseidrett (Loland, 2005). Det innebærer at de ytre forholdene og sammenligningsgrunnlaget skal være likt for alle. Som nevnt ovenfor skal idrettens moralske holdninger reflekteres gjennom oppdragelse, respekt for andre, fair play og amatørånd (Loland et al., 2003). En forutsetning for å legge til rette for dette er at alle konkurrerer på like vilkår. Å utvise amatørånd og fair play vil eksempelvis være vanskelig i konkurranse mot utøvere og lag med store konkurransefordeler. Å konkurrere mot dopede utøvere vil sende feil signaler om hva som er riktig og galt i oppdragelsen av gode mennesker og forbilder. Hvis ikke idretten er fair, eller arbeider aktivt for å være det, påvirker det idrettens egenart i en negativ

retning, både gjennom dannelse og oppdragelse av utøverne, men også i utøvernes jakt på å prestere best mulig. Dannelsesteoretikerne krever egne regulering av økonomiske, teknologiske, vitenskapelige og menneskelige ressurser for utøveren og støtteapparatet. I følge dannelsesteoretikerne svekkes konkurransen dersom ujevnheter i ytre forhold påvirker prestasjonene. En fair idrett vil skape færre spenninger, og jeg skal derfor gå nærmere inn på begrepet fairness for å belyse hvilke spenninger det medfører i idretten. Friidrett er en standardisert idrett hvor det er få ytre faktorer som påvirker resultatene. I langrenn, derimot, er det flere faktorer som påvirker utfallet av konkurransene. I langrenn vil gli og feste på skiene påvirke konkurransene. Utøvere kan være i kjempeform, men det er ikke nok dersom skiene ikke er optimale. I langrenn har det norske skiforbundet klart det største budsjettet og største støtteapparatet (Brenna, 2013). Smøretrailerer til det norske langrennslandslaget har vakt oppsikt i miljøet, og skiforbundet har blitt beskyldt for økonomisk doping. Å bygge en enorm smøretrailer og bruke store ressurser på smøreteam er innenfor reglene, men det kan svekke konkurransens egenart. På en 100-meter i friidrett er det kun personene i piggskoene som avgjør hvor fort det løpes, mens i langrenn kan strukturen og smøringen på skiene være en faktor som avgjør om du blir nummer én eller nummer ti. En av intervjupersonene sa følgende om styrken på det norske støtteapparatet i langrenn:

Martin: Det påvirker jo idretten negativt. Spesielt på seniornivå, for der er det smøreopplegget og alt de har rundt der. Det er ingen som kan matche det (...). Bussen ruller jo inn med tusen par ski. Det er klart at ingen kan konkurrere med det.

For å ta vare på idrettens omdømme bør konkurrentene føle at de konkurrerer på like vilkår. Det skal sies at det er flere nasjoner med store smøretrailere, men essensen er at de største langrennsnasjonene har konkurransefordeler sammenlignet med mindre nasjoner. Støtteapparatets jag etter å skape konkurransefordeler for egne utøvere er i tråd med prestasjonsteoriene. Der handler det om å forbedre prestasjon og å sprengte grenser. Ikke bare utøverne, men støtteapparatet skal også tøyne reglene på hva som er innafor og ikke.

Martin: Jeg synes det har gått helt over.. det er helt vilt. Jeg er jo litt for at man ikke skal ha så mange par ski. Jeg har faktisk tatt noen grep for å ikke ha så mange par ski. Så jeg har vel kanskje det dårligste skiparken blant som får så mange par ski de vil. Jeg er jo den på laget med best kontrakt, men jeg har fortsatt langt færre ski enn mange andre utøvere.

Martin uttaler seg mer i tråd med dannelsesteoriene. Hans holdninger er at man skal stille på like vilkår og at det skal konkurreres mann mot mann ute i løypene.

Ujevnheterne som systemstyrken skaper bidrar til at konkurransen ikke er fair. Martin er ikke et offer for disse forskjellene, men for hans konkurrenter kan det virke enda mer urettferdig. Dersom idretten blir en arena hvor prestasjonsfokuset blir for høyt, vil det gi mindre rom for å utvikle menneskene bak prestasjonene. Langrenn er preget av få nasjoner i toppen. Norge, Russland og Sverige dominerer langrennssporten. For mindre nasjoner uten samme støtteapparat kan det oppleves urettferdig. For videre forskning vil det derfor være interessant å se på problemstillingen i et internasjonalt perspektiv.

Høydehus

En utfordring utholdenhetsutøvere i friidrett og langrennutøvere står overfor, er det særnorske forbudet mot høydehus. Å ta stilling til et slikt etisk spørsmål setter de aktuelle aktørene på prøve når det gjelder forholdet mellom fairness, prestasjon og å handle i tråd med egne, forestilte verdier. Sportssjefen i friidrett sier følgende:

Jeg mener høydehus er helt greit. Og det går på at det er fullt ut akseptert lovlig internasjonalt. Og stort sett alle andre bruker det (...). Så lenge det er lov og akseptert internasjonalt, og helt ufarlig, så mener jeg at vi skal få kunne bruke høydehus. Der har jo konkurrentene en konkurransefordel (...). Det er urettferdig overfor utøverne våre.

I høydehus-debatten har Norge tatt et standpunkt. Begrunnelsen for forbudet er at «idrettsbevegelsen vil dø som samfunnsbevegelse i sin nåværende form hvis vi ikke rensker opp i konkurranseidrettens gråsoner» (Idrettsforbundet, u.å.). NIF gjør dette for å gi et tydelig signal på hvilke etiske grenser som gjelder. Det gjøres også for å bevare fellesskapet og ikke skape en for stor avstand mellom topp- og breddeidretten i Norge. Slike standpunkt gjør at man handler i tråd med verdiene som er satt i norsk idrett. Konsekvensene av et slikt forbud er at man, spesielt i utholdenhetsidretter, gir en konkurransefordel til de utenlandske konkurrentene. I følge prestasjons- og dannelsesteoretikere blir fairness dratt frem som en nødvendig betingelse i konkurranseidrett. Forbudet mot høydehus er begrunnet med en forankring i verdiene, men det går på bekostning av hvor fair den internasjonale konkurranseidretten er.

NIF er avhengig av legitimitet og et godt omdømme fra deres omgivelser. Landslagenes oppgave er å legge til rette for landets toppidrettsutøvere, og å gjøre dem bedre.

Utfordringene NIF møter med et høydehusforbud er spenning mellom hva som er etisk

riktig og hva som er rettferdig. Det vil være viktig for NIF med konsensus i organisasjonen for å unngå konflikter og uoverensstemmelser.

5.4.3 Hva gjøres?

Fairness

I langrenn jobbes det for at det ikke skal bli for dyrt for unge å drive med langrenn. I toppen gjøres det derimot lite for å begrense eget ressursbruk. Begrensningene og restriksjonene som gjøres på toppnivået i langrenn kommer fra det internasjonale skiforbundet (FIS) (Mangelrød, 2020). Det har blitt innført restriksjoner på hvor stort støtteapparatet kan være, og det diskuteres om nøytrale smørestasjoner før rennene kan innføres i fremtiden. Det gjøres lite aktivt fra det norske skiforbundets side for å begrense systemforskjellene mellom de store og små langrennsnasjonene. Da det ble innført restriksjoner på hvor stort støtteapparat hver nasjon kunne ha med, innledet det norske skiforbundet et samarbeid med Storbritannia slik at norske smørere kunne være med på deres støtteapparat-kvoté. En slik praksis viser at prestasjon har mer betydning enn dannelsen i toppidretten, mens dannelsen står sterkere enn prestasjon i barne- og ungdomsidretten.

Høydehus

I saken om høydehus tar blant annet friidrettsforbundet et tydelig standpunkt for hva de mener er rett og galt, selv om det går mot hva NIF har bestemt. Konsekvensene med det særnorske høydehusforbudet er at nordmenn må reise til naturlig høyde i utlandet. Ved å jevnlig reise på lengre treningsopphold i høyden kan utlendingenes konkurransefordel reduseres. Friidrettsforbundet var nylig ute og ba NIF om å få midlertidig opphevet høydehusforbudet grunnet COVID-19-viruset som forhindrer utøverne i å reise utenlands (Berntsen, 2020). De har ikke lagt skjul på at de er uenige i høydehusforbudet, både gjennom media og internt i idrettsforbundet.

Holdning vs. prestasjon

Særforbundene jobber med holdninger og verdier internt i forbundet, men også ut mot deres idrettsutøvere. Jeg har tidligere nevnt hvordan flere av intervjupersonene var bevisst på deres rolle som forbilde og hvordan de fremstår i sosiale medier. Sportssjefen i friidrett sier følgende om idrettsprofilenes rolle som forbilde:

Jeg har jo noen utøvere som er mye mer opptatt å bare vise frem seg selv og kropp. Det har vi sagt, at vi synes ikke det er poenget med Instagram, eller hvor det er. Du skal heller formidle et godt budskap. Vi har jo regler på hvordan vi skal formidle. Man skal ikke formidle bilder i bar overkropp, selv om det blir jo

tatt en del av det, for gutta løper jo en del i bar overkropp (...). Ja, det er viktig at de er gode forbilder. De er opptatt av hvordan de fremstår. Også må de få lov til å være seg selv også, for det er en del av ærligheten, å kunne være seg selv. Du skal ikke ta en annen rolle.

En slik innstilling har ikke noe med utøvernes prestasjoner å gjøre. Her handler det om å utvikle mennesket og at de fremstår som gode forbilder. Samtidig som forbundet har en viss formening om hvordan de skal fremstå på sosiale kanaler, ønsker de også at de skal kunne være seg selv. De jobber for å gjøre utøverne bevisst på at de er forbilder og har stor påvirkningskraft. Sportssjefen sier at de ikke bestemmer over utøverne så lenge det ikke er grove overtramp, men at han i enkelte tilfeller kan spørre utøveren «Er det slik du ønsker å fremstå?». Slik holdningsskapende arbeid viser at særforbundet realiserer andre idealer enn kun grensesprenging og prestasjon, også i toppidretten. Det handler om at utøvere skal utvikle seg til å være gode forbilder. Særforbundet er tjent med at deres utøvere er gode representanter og forbilder, da de i mange tilfeller er forbundets ansikt utad gjennom profilering i media og gjennom sponsorer.

Både utøvere og særforbund har et ønske om at utøverne skal havne høyest mulig på resultatlistene. Det kan gjøres enten ved å prestere bedre selv, eller at konkurrentene presterer dårligere. Både internasjonal friidrett og langrenn har opp gjennom tiden vært preget av dopingsaker og ulike dopingskandaler. Å konkurrere mot dopede utøvere er veldig urettferdig. Da har man langt fra like vilkår, og den dopede utøveren har klare fysiologiske fordeler. Det svekker idrettens legitimitet dersom utøvere ikke respekterer spillereglene. Pia sier følgende om potensielt juksende konkurrenter:

Det får jo være opp til dem. Hvis de gjør det bra, og gjør noe de ikke har lov til, da er det deres problem. Det eneste jeg kan gjøre noe med, er meg selv. Jeg må bruke tiden min på å bli bedre selv. Kan ikke bruke tiden min på å kontrollere andre. Det blir jo bare spekulasjoner. Jeg er veldig for at man er fri til det motsatte er bevist (...). Jeg har aldri tenkt på at de jeg går med ikke har vært rene.

Slik Pia forklarer det handler det ikke om å havne høyest mulig på resultatliste, eller å være den beste rene utøveren. For henne handler det om å bli best mulig, og fokusere på seg selv og personlig utvikling. Under friidretts-VM i 2019 havnet en norsk løper på fjerdeplass, blant annet slått av en dopingmistenkt utøver som ikke har konkurrert på det øverste nivået på langt tid (Jørnholt, 2019). Her var sportssjefen på ballen og uttrykte samme holdning som Pia.

Man skal være forferdelig forsiktig med å uttale seg om det. Da kaster man nesten litt stein i glasshus. For det er folk som mistenker nordmenn også. Så lenge det ikke er noe konkrete beviser eller dopingsaker, så skal vi aldri rette mistanke mot noen (...). Vi hadde ikke liten bom her under VM, og det skjønte treneren selv. Det skal vi passe veldig på altså. Vi skal ALDRI beskyldte folk for å ha gjort noe galt.

Selv om det handler om å få best mulig plassering, skal det ikke sås tvil i andres prestasjoner. Man tar som en forutsetning at alle konkurrentene forholder seg til konkurransens spilleregler. Det vil svekke legitimiteten dersom utøvernes holdninger og praksis ikke samsvarer med omgivelsenes oppfatning av hva som kreves (Meyer & Rowan, 1977).

6. Oppsummering og avslutning

Hensikten med studien har vært å undersøke hvordan norsk toppidrett etterlever og håndterer verdiene idretts glede, fellesskap, helse og moralske verdier. Jeg gjorde sju semistrukturerte intervjuer med toppidrettsutøvere, i tillegg til ett intervju med toppidrettssjefen i Norges Friidrettsforbund. Empirien som fremkom av intervjuene gir grunnlag for å besvare studiens tre forskningsspørsmål: 1) Hvordan verdiene forstås, 2) hvilke utfordringer verdiarbeidet medfører og 3) hvordan disse utfordringene håndteres.

6.1 Hovedfunn

For å best mulig besvare hvordan norsk toppidrett etterlever NIFs aktivitetsverdier har jeg i denne studien hatt en gjennomgående tredeling for hver av de fire verdiene. Jeg skal i følgende avsnitt sammenfatte hovedfunn for hver av mine tre underproblemstillinger.

Hvordan forstås verdiene?

Jeg fant tre ulike kilder til *idretts glede*; resultater, utvikling og det sosiale. Et interessant funn her er at ingen nevner selve utøvelsen av idretten. Det er spesielt interessant med tanke på at Gilberg og Breivik konkluderer med at de som blir best i voksen alder drev med idretten for idrettens skyld, og ikke for å bli best i verden (Gilberg & Breivik, 1998).

Av andre interessante funn kan det trekkes frem langrenn- og friidrettsutøvernes forskjellige opplevelse av *fellesskap*. I friidrett var det meget lite tilhørighet til landslagene, mens det i langrennslagene var tette fellesskap knyttet til landslaget. Det var en tydelig prestasjonskultur som tilrettela for både resultatfokus, personlig og sportslig utvikling, samt det sosiale aspektet ved å drive med idretten.

Intervjupersonene har ulike forståelser av *helse*. Å ha god helse beskrives både som å være frisk, skadefri, ha det fin med seg selv eller evnen til å tåle sykdom og skade.

Hovedfunnene av utøvernes *moralske verdier* er at dannelsen og fair play dominerer. De ønsker ikke at deres prestasjoner skal gå på akkord med deres verdier.

Hvilke spenninger oppstår i verdiarbeidet?

Det var flere fremtredende utfordringer enn jeg forestilte meg på forhånd. Under *moralske verdier* skilte jeg mellom dannelse og prestasjon som to ytterpunkter. Et av funnene her er at flere av utøverne uttrykker at det oppleves som urettferdig at deres eget landslag har et mye større støtteapparat enn konkurrentene deres. Utøvernes dannelsesperspektiv går dermed på akkord med landslagets prestasjonsfokus. Motsatt situasjon oppstår i diskusjon om høydehus. Også her oppleves det som urettferdig fra utøvernes perspektiv, men i den situasjonen vektlegges dannelsesargumentene fremfor et fokus på prestasjon og grensesprenging.

Empirien belyser spenninger knyttet til *helse*. Spesielt forholdet til astma i norsk langrenn trekkes frem. Holdningene til helse er at det kommer før prestasjon. De norske landslagene virker å prioritere utøvernes helse. Sett fra et prestasjonsperspektiv kan det oppleves som urettferdig at det ikke kreves helseattest fra alle internasjonale utøvere.

Det oppstår også noen spenninger i prosessene ved å bygge gode *felleskap*. I lys av gjentakende diskusjoner i media antok jeg at det lå visse spenninger bak langrennslandslagernes kontroll over sine utøvere (Mangelrød, 2013; Wedervang, 2018). Basert på empirien i denne studien er dette ikke tilfelle for intervjupersonene. Intervjupersonene motiveres av uttakene og vet konsekvensene ved å ikke prestere. Landslaget er også det foretrukne laget for alle tre langrennsløperne i denne studien. Jeg diskuterer, i lys av et ressursavhengighetsperspektiv, viktigheten av at landslaget opprettholder sin posisjon som det mest attraktive laget å være en del av.

Jeg har ikke avdekket noen tydelige utfordringer knyttet til *idretts glede*. Alle utøverne er motiverte for å drive med idretten sin, og ingen opplever at det oppstår spesielle utfordringer som svekker deres idretts glede. Gilberg og Breiviks studie konkluderer med at de som blir best i voksen alder gjør det for idretten skyld, og ikke for å bli best i verden. Sett opp mot særforbundenes mål om å skape fremtidige verdensmestere, kan det være en potensiell utfordring at utøverne i denne studien får sin glede og motivasjon fra resultater, utvikling og det sosiale.

Hvordan håndteres utfordringene/spenningene?

Enkelte av nevnte utfordringer håndteres aktivt, mens i andre tilfeller motarbeider norsk idrett seg selv. Spenningen knyttet til økonomisk doping, gjennom støtteapparat og smøreteam i norsk langrenn, virker å kun motarbeides av eksterne krefter slik som det internasjonale skiforbundet. I debatten om høydehus har NIF tatt en aktiv rolle for å opprettholde forbudet, dog skal det sies at flere særforbund har uttrykt ønske om endringer. Det vitner om at de *moralske verdiene* flytende beveges mellom prestasjon og dannelse, og at ingen av dem er særlige dominante.

Utøvernes *helse* settes foran prestasjon, og det er et tydelig fokus på utvikling av utøveren. Særforbund og landslag har likevel et ansvar for å forhindre at utøvere selv setter seg i en situasjon hvor fokuset på prestasjon og resultater går på bekostning av helsen.

Basert på studiens empiri oppnår nok ikke friidrettsforbundet ønsket effekt av sine rekrutteringslandslag. Utøvere føler liten tilhørighet til *felleskapet*. Sportssjefen i friidrettsforbundet viser til hvordan han jobber mot trenerne for å bidra til at utøvere ivaretas. Langrennslandslagene er i stor grad avhengig av at utøvere ønsker å være på landslaget. NSF nekter utøvere som takker nei til landslagsplass å representere landslaget, med mindre det foreligger særlige omstendigheter (Skiforbund, 2018). Å trene sammen med de beste utøvere er en av flere faktorer som intervjupersonene verdsetter ved å være en del av landslaget. Skiforbundet sikrer seg de beste utøvere ved å ha et slik krav. Ingen av intervjupersonene opplever det som problematisk. Etter å ha diskutert det, i lys av et institusjonelt- og ressursavhengighetsperspektiv, er det helt klart en utfordring som kan skape problemer i NSF i fremtiden.

I de yngre lagene er fokuset større på utvikling av utøvere. Det fremkommer ingen faktorer som svekker utøvernes *idrettsglede*.

6.2 Forslag til videre forskning

For videre forskning kan det være interessant å sammenligne det norske verdiarbeidet med tilsvarende i andre land. Norsk idrett skiller seg fra flere andre ved å ha topp- og breddeidrett i samme organisasjon, og det kan derfor være interessant å gjøre lignende undersøkelser fra et internasjonalt perspektiv. I denne studien har jeg ikke tatt hensyn til

kjønn. En vei videre kan være å se nærmere på eventuelle forskjeller i holdningene til kvinnelige og mannlige toppidrettsutøvere. I media har kvinnelige helseproblemer i toppidretten vært mer synlig enn mannlige. Er menns helse mer tabu-belagt i toppidretten?

I denne studien tar jeg kun for meg toppidrettsutøvere fra friidrett og langrenn. Begge to er individuelle idretter. Dersom lagidretter også ble inkludert ville det gitt et bredere spenn i utvalget.

Jeg håper dette masterprosjektet har gitt et innblikk i hvordan idrettsglede, fellesskap, helse og moralske verdier etterleves i norsk toppidrett.

Referanser

- Andersen, S. S., & Ronglan, L. T. (2012). Same ambitions - different tracks: a comparative perspective on Nordic elite sport. *Managing Leisure, 17*(2-3), 155-169. doi:10.1080/13606719.2012.674392
- Berntsen, P. A. (2020). -Har bedt om at høydehusforbudet oppheves midlertidig. Hentet 3.mai 2020 fra <https://www.tv2.no/sport/11291945/>
- Brenna, T. (2013). Norges nye smøretrailer. Hentet 19. mars 2020 fra: <https://www.dagbladet.no/sport/norges-nye-smoretrailer-110-kvm-med-pisierom-moterom-og-massasjerom/62944695>
- Bråthen, M. G. (2015). "Det er kanskje det som er den største utfordringen - å få det til å gli godt mellom den frivillige og administrative delen i klubben": en kvalitativ analyse av frivillige og ansatte i breddefotballklubber. In.
- Busch, T. (2014). *Ledelse, kultur og verdier : et integrert perspektiv*. Bergen: Fagbokforl.
- De Bosscher, V., De Knop, P., & van Bottenburg, M. (2009). An analysis of homogeneity and heterogeneity of elite sports systems in six nations. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship, 10*(2), 111-131. Hentet fra <Go to ISI>://WOS:000262953900003
- Den norske idrettsmodellen*. (2012). (Vol. 26(2011-2012)). Oslo: Departementenes servicesenter.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). THE IRON CAGE REVISITED - INSTITUTIONAL ISOMORPHISM AND COLLECTIVE RATIONALITY IN ORGANIZATIONAL FIELDS. *American Sociological Review, 48*(2), 147-160. doi:10.2307/2095101
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (2000). The iron cage revisited - Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields (Reprinted from the American Sociological Association vol 48, pg 147-160, 1983). *Advances in Strategic Management, Vol 17, 2000, 17*, 143-166. Hentet fra <Go to ISI>://WOS:000089165000011
- Dolmen, T. (2015). Hva er idretts glede? : en studie av positive idrettsopplevelser. In: Høgskolen i Telemark.

- Erikstein-Midtbø. (2019). Karlsson får startnekt. Hentet 4.januar 2020 fra https://www.nrk.no/sport/karlsson-far-startnekt_-_har-ikkje-oppfylt-helsekrav-1.14815921
- Fahlén, J. (2006). *Structures beyond the frameworks of the rink : on organization in Swedish ice hockey*. (Nr 80). Umeå university, Umeå.
- Fjelland, R. (1999). *Innføring i vitenskapsteori*. Oslo: Universitetsforl.
- Fredheim, G. O. (2017). Resolusjon fra Ledermøtet om landslagsmodellen. Hentet 21. november fra <https://www.idrettsforbundet.no/nyheter/arkiv/resolusjon-fra-ledermotet-om-landslagsmodellen/>
- Føllesdal, D., & Walløe, L. (2002). *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi* (7. utg., 2. oppl. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Gammelsæter, H., & Olsen, O. (2016). *Poeng, penger og politikk : et institusjonelt perspektiv på idrettsledelse*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Gilberg, R., & Breivik, G. (1997). *Gjennom slit til stjernene : (per ardua ad astra)*. Oslo: Olympiatoppen ; i samarbeid med Norges idrettshøgskole og Kulturdepartementet.
- Gilberg, R., & Breivik, G. (1998). *Hvorfor ble de beste best? : barndom, oppvekst og idrettslig utvikling hos 18 av Norges mestvinnende idrettsutøvere*.
- Greenwood, R., Oliver, C., Suddaby, R., & Sahlin, K. (2008). *The SAGE Handbook of organizational institutionalism*. Los Angeles: SAGE.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforl.
- Hansen, P. Ø., Breivik, G. & Loland, S. (2019). *Er det greit så lenge det er lov? En kartlegging av verdier og holdninger til doping og antidoping i norsk idrett*. Retrieved from Oslo: Forskningsenter for barne- og ungdomsidrett:
- Hoel, Y. S. (2016). Sundby utestengt på grunn av feil bruk av astmamedisin. Hentet 19. mai 2020 fra <https://www.nrk.no/sport/sundby-utestengt-etter-for-hoye-doser-av-astmamedisin-1.13050825>
- Huizinga, J. (1955). *Homo ludens : a study of the play-element in culture*. Boston: Beacon Press.

- Idrettsforbundet. (u.å.). Høydehus. Hentet 3. februar 2020 fra <https://www.idrettsforbundet.no/tema/juss/regelverk/vedtak/hoydehus/>
- Jacobsen, D. I., & Thorsvik, J. (2013). *Hvordan organisasjoner fungerer* (4. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Jarsbo, Ø. (2019). Grøvdal led av spiseforstyrrelser. Hentet 4. mai 2020 fra <https://www.vg.no/sport/friidrett/i/zG355r/groevdal-led-av-spiseforstyrrelse-mener-vektprat-er-mer-tabu-for-kvinner>
- Jørnholt, M. (2019). Kryptisk Gjert vekket oppsikt. Hentet 4. mai 2020 fra https://www.nrk.no/sport/kryptisk-gjert-vekket-opsikt_-_alle-kan-jo-se-at-dette-er-spinn_-hakkende-gale-1.14731354
- Kulturdepartementet. (2020, 07.05). Fordeling av spillemidler til idrettsformål. Hentet 25. mai fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/tilskudd/Fordeling-av-spillemidler-til-idrettsformal-Hovedfordelingen/id764857/>
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lie, S. L. (2018). Olympiatoppen har sendt over 6000 doser astmamedisin til OL. Hentet 19. februar 2020 fra <https://www.nrk.no/sport/olympiatoppen-har-sendt-over-6000-doser-astmamedisin-til-ol-1.13880280>
- Loland, S. (2005). Idrett ; prestasjon eller dannelselse? *Nytt norsk tidsskrift*, 22(1), 91-98.
- Loland, S., Vaagbø, O., & Kristiansen, P. (2003). *Evaluering av etikk og verdarbeidet i NIF 1993-2003*. Oslo: Norges idrettshøgskole, Senter for oppdragsforskning og kunnskapsbaserte tjenester.
- Mangelrød, N. (2013). Uenighet om Northugs Coop-avtale. Hentet 16. november 2019 <https://www.vg.no/sport/i/Ao15j/uenighet-om-northugs-coop-avtale>
- Mangelrød, N. (2020). FIS-topp vil ha slutt på smørekappløpet. Hentet 4. mai 2020 fra <https://www.vg.no/sport/langrenn/i/3JORvP/fis-topp-vil-ha-slutt-paa-smoerekapploepet-bortkastede-penger>
- McNamee, M. (2010). *The Ethics of sports : a reader*. London: Routledge.

- Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). INSTITUTIONALIZED ORGANIZATIONS - FORMAL-STRUCTURE AS MYTH AND CEREMONY. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340-363. doi:10.1086/226550
- Mæland, J. G. (2009). *Hva er helse*. Oslo: Universitetsforlaget
- Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, k. (u.å.). NIFs verdier. Hentet 19. oktober 2019 <https://www.idrettsforbundet.no/tema/nifs-verdiarbeid/>
- NTB. (2017). Sundby synes synd på Johaug. Hentet 28. januar 2020 fra <https://www.dagbladet.no/sport/sundby-synes-synd-pa-johaug---det-er-uendelig-trist/68658983>
- Pfeffer, J., & Salancik, G. R. (2003). *The external control of organizations : a resource dependence perspective*. Stanford, Calif: Stanford Business Books.
- Seippel, Ø. (2002). *Idrett og sosial integrasjon*(Vol. 2002:9).
- Seippel, Ø. (2006). The Meanings of Sport: Fun, Health, Beauty or Community? *Sport in Society*, 9(1), 51-70. doi:10.1080/17430430500355790
- Seippel, Ø., Broch, T. B., Kristiansen, E., Skille, E., Wilhelmsen, T., Strandbu, Å., & Thorjussen, I. M. (2016). Political framing of sports: the mediated politicisation of Oslo's interest in bidding for the 2022 Winter Olympics. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 8(3), 439-453. doi:10.1080/19406940.2016.1182047
- Selznick, P. (1984). *Leadership in administration : a sociological interpretation*. Berkeley, Calif: University of California Press.
- Norges Skiforbunds Fellesreglement, (2018).
- Skiforbundet. (2019). Helseattest for vintersesongen 2019/2020. Hentet 14. mars 2020 fra <https://www.skiforbundet.no/langrenn/nyhetsarkiv/2019/10/helseattest-for-sesongen-20192020/>
- Slack, T., & Hinings, B. (1992). Understanding Change in National Sport Organizations: An Integration of Theoretical Perspectives. *Journal of Sport Management*, 6(2), 114-132. doi:10.1123/jsm.6.2.114

- Slack, T., & Parent, M. M. (2006). *Understanding sport organizations : the application of organization theory* (2nd ed. ed.). Champaign, Ill: Human Kinetics.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (4. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Thronsen, F. M. (2018). –Har tatt med seg tøffheten fra alpint inn i en idrett med mange småkonger. Hentet 20. november 2019 fra <https://www.tv2.no/a/10017873/>
- Tjora, A. (2018). *Hva er fellesskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tvedt, T., & Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske, k. (2013). *Den Norske toppidrettsmodellen : norsk toppidrett fram mot 2022*. Oslo: Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité.
- Washington, M., & Patterson, K. D. W. (2011). Hostile takeover or joint venture: Connections between institutional theory and sport management research. *Sport Management Review*, 14(1), 1-12. doi:10.1016/j.smr.2010.06.003
- Wedervang, M. (2018). Northug tvinges til å droppe Red Bull-avtale. Hentet 20. november 2019 fra <https://www.tv2.no/a/9806921/>

Tabelloversikt

Tabell 4.1 Eksempel på fokusert kategorisering

Tabell 4.2 Eksempel på teoretisk kategorisering

Figuroversikt

Figur 1 Hvordan NIFs aktivitetsverdier skal komme til syne på de ulike idrettslige aktivitetsnivåene

Forkortelser

FIS	The International Ski Federation
NIF	Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité
NIH	Norges Idrettshøgskole
NSD	Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste
NFIF	Norges Friidrettsforbund
NSF	Norges Skiforbund
WHO	Verdens helseorganisasjon

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv om prosjektet – utøver

Vedlegg 2: Informasjonsskriv om prosjektet - sportssjef

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring utøver

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring sportssjef

Vedlegg 5: Svarbrev med godkjenning fra NSD

Vedlegg 6: Intervjuguide utøver

Vedlegg 7: Intervjuguide sportssjef

Vedlegg 1:

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Verdier i norsk toppidrett”?

- Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å studere verdigrunnlaget til Norges Idrettsforbund (NIF) i toppidretten. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

- Formål

Prosjektet er en masteroppgave ved Norges Idrettshøgskole. Formålet med prosjektet er å undersøke hvordan NIFs verdier gjenspeiler seg i toppidretten.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges Idrettshøgskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget i studien vil være sportssjef i særforbund og utøvere i tilknytning senior-, junior eller rekrutteringslandslag. Utvalget er valgt strategisk, og kontaktinformasjonen er hentet ifm. deres relasjon til idrettsorganisasjonen de tilhører.

- Hva innebærer det for deg å delta?

Metoden for innsamling av data skjer gjennom et personlig intervju mellom forsker og informant. Intervjuet blir tatt opp av en lydopptaker. Intervjues lengde vil variere, men vil ta cirka én time å gjennomføre. Temaer det vil intervjues om er idrettsglede, forhold til trener, fellesskap, helse og moralske verdier.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

•

• Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er student og veileder som har tilgang til disse opplysningene
- Personopplysningene og dataene lagres i henhold til Norges Idrettshøgskole sine retningslinjer for behandling av persondata.
- Deltagerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes juni 2020. Etter prosjektslutt er det planlagt av personopplysninger og opptak blir annullert.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Norges Idrettshøgskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Norges Idrettshøgskole ved prosjektansvarlig, Håkon Mushom tlf. 91585850 – hakonmushom@gmail.com. I studentprosjekt må kontaktopplysninger til veileder/prosjektansvarlig fremgå, ikke kun student
- Norges Idrettshøgskole ved veileder, Ørnulf Seippel, tlf. 23262463 - ornulf.seippel@nih.no
- Vårt personvernombud: personvernombud@nih.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvertjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Håkon Mushom
Prosjektansvarlig

Vedlegg 2:

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Verdier i norsk toppidrett”?

•

• Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å studere verdigrunnet til Norges Idrettsforbund (NIF) i toppidretten. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

• **Formål**

Prosjektet er en masteroppgave ved Norges Idrettshøgskole. Formålet med prosjektet er å undersøke hvordan NIFs verdier gjenspeiler seg i toppidretten.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges Idrettshøgskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget i studien vil være sportssjef i særforbund og utøvere i tilknytning senior-, junior eller rekrutteringslandslag. Utvalget er valgt strategisk, og kontaktinformasjonen er hentet ifm. deres relasjon til idrettsorganisasjonen de tilhører.

• **Hva innebærer det for deg å delta?**

Metoden for innsamling av data skjer gjennom et personlig intervju mellom forsker og informant. Intervjuet blir tatt opp av en lydopptaker. Intervjues lengde vil variere, men vil ta cirka én time å gjennomføre.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er student og veileder som har tilgang til disse opplysningene
- Personopplysningene og dataene lagres i henhold til Norges Idrettshøgskole sine retningslinjer for behandling av persondata.
- Tatt i betraktning det relativt lille miljøet i særforbundets administrasjon vil jeg benytte din stillingstittel i studien. Du kan dermed indirekte identifiseres basert på din stillingstittel. Du vil ikke bli nevnt med navn i studien. Hvis det er ønskelig med en sitatsjekk før innlevering og publisering vil du få muligheten til det.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes juni 2020. Etter prosjektslutt er det planlagt av personopplysninger og opptak blir annullert.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Norges Idrettshøgskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Norges Idrettshøgskole ved prosjektansvarlig, Håkon Mushom tlf. 91585850 – hakonmushom@gmail.com. I studentprosjekt må kontaktopplysninger til veileder/prosjektansvarlig fremgå, ikke kun student
- Norges Idrettshøgskole ved veileder, Ørnulf Seippel, tlf. 23262463 - ornulf.seippel@nih.no
- Vårt personvernombud: personvernombud@nih.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost () eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Håkon Mushom
Prosjektansvarlig

Vedlegg 3:

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*verdier i norsk toppidrett*» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 01.06.2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4:

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*verdier i norsk toppidrett*» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker:

- å delta i intervju
- at mine personopplysninger (stillingstittel og arbeidssted) kan publiseres

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 01.06.2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 5:

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

NIFs verdier i toppidretten

Referansenummer

628181

Registrert

14.10.2019 av Håkon Mushom - haakonm@student.nih.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges idrettshøgskole / Seksjon for kultur og samfunn

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Ørnulf Seippel, ornulf.seippel@nih.no, tlf: 4723262463

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Håkon Mushom, haakonmushom@gmail.com, tlf: 91585850

Prosjektperiode

01.10.2019 - 31.12.2020

Status

07.11.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

07.11.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 07.11.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD.

Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html
Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om helse og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.06.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

RETTIGHETER FOR TREDJEPERSONER

Så lenge tredjepersoner kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), protest (art. 21). Det kan også unntas fra informasjonsplikt etter art. 14 nr. 5 b), der personopplysninger ikke har blitt samlet inn fra den registrerte. Det anses som uforholdsmessig vanskelig for prosjektet å gi informasjon til eventuelle tredjepersoner. Årsaken til dette er at prosjektet ikke registrerer tredjepersoners navn eller kontaktopplysninger, og det er derfor ikke mulig å kontakte disse.

Vi minner om at hvis en tredjeperson tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere

med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Gry Henriksen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 6:

Oppstart og innledning	<ul style="list-style-type: none"> - Skape relasjon og tillit. Presentere meg selv. - Informere om forskningsprosjektet. Informasjon om samtykke: taushetsplikt, anonymisering, behandling av data og frivillig deltagelse. Kan trekke seg når som helst - Informere om at intervjuet blir tatt opp på lydbånd 	
Erfaringer	<ul style="list-style-type: none"> - Bakgrunn – fortell om deg selv. - Idrettslig bakgrunn. - Hvordan er idrettshverdagen din? - Hvilken tilknytning har du til forbundet? 	
Tema	Hovedspørsmål	Eventuelle oppfølgingsspørsmål
Idretts glede	Hva er det? <ul style="list-style-type: none"> - Hva er idretts glede for deg? - Hvorfor driver du med idrett? Hva motiverer deg? 	Hva er gøy med å trene? Hva er gøy med å konkurrere? Hva er de kjedelige sidene med å drive med idrett?
	Hvorfor er det viktig? <ul style="list-style-type: none"> - Er gleden ved idretten viktig for deg? På hvilken måte da? 	Hvordan trives du på landslagssamlinger? Hva gjør at du trives/ikke trives?
	Hva gjør du for å ha glede med idretten? <ul style="list-style-type: none"> - Kan du selv påvirke idretts gleden din? - Hvem andre påvirker din motivasjon? Hvordan påvirker h*n/de din trivsel og glede? Trener, familie, venner? 	
	Når skaper det utfordringer? Føler du deg noen gang presset til å prestere? Hvordan får det deg til å føle? <ul style="list-style-type: none"> - Føler du press ved å være med på landslag? Hvordan påvirker det motivasjonen din? 	Hvordan motiveres du av andre utøvere og støtteapparat?

	<ul style="list-style-type: none"> - Er det mye fokus på prestasjon? Opplever du noen gang at det går ut over din glede med idretten? På hvilken måte? 	
Fellesskap	Hva er det? <ul style="list-style-type: none"> - Det er mye snakk om fellesskap i idretten. Hva legger du begrepet fellesskap? - Hvordan er fellesskapet og miljøet på landslaget? I hverdagen? 	
	Hvorfor er det viktig? <ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor er fellesskap viktig? Hvordan bidrar det til at dere presterer bedre? - Hvordan skaper et landslag bedre fellesskap? 	
	Hva gjør du for skape fellesskap? <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan bidrar du til å skape gode fellesskap? - Hvordan bidrar forbundet til å skape gode fellesskap? 	
	Når skaper det utfordringer? <ul style="list-style-type: none"> - Hva tenker du om utsagnet: «de som drar nytte av fellesskapet, må også bidra til fellesskapet»? Er du forpliktet til å bidra? Hvordan bidrar du? - Ser du på de andre på laget som konkurrenter? - Hvis det fantes et bedre idrettslig tilbud til deg enn det forbundet kan tilby. Ville du benyttet deg av det? Hvorfor? 	
Helse	Hva er god helse? <ul style="list-style-type: none"> - Hva er god helse? Har du god helse? - Hva kjennetegner en god toppidrettsutøvers helse? 	Hvordan skiller det seg fra mannen i gata?
	Hvorfor er det viktig? <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan er helsefokuset i idretten? - Opplever du kroppspress? - Er toppidrett sunt? Hvem har ansvar for utøveres helse? 	
	Hva gjør du for å ta vare på helsa di?	

	<ul style="list-style-type: none"> - Kan satsingen gå på bekostning av helsen din? På hvilke måte? - Hvor lærer du om kosthold og ernæring? - Hvordan er ditt forhold til kosttilskudd? 	
	<p>Når skaper det utfordringer?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Har du opplevd at helsa påvirker din motivasjon/idretts glede? F.eks. ved skade, sykdom, kroppspress etc. Hvordan opplevde du det? - Hvordan opplever du forholdet mellom prestasjon og helse? Hvor er det mest fokus? Hvordan skulle du ønske det var? - Synes du det er riktig at kvinnelige løpere må veies og få godkjent helsekort for å kunne konkurrere? Ser du noen positive/negative konsekvenser med det? - Hva tenker du om astmamedisin til utøvere som er blant landets best trente? - Hva tenker du om at flere løpere må ta medisiner som er tiltenkt eldre folk med benskjørhet? 	
Moralske verdier	<p>Hva er det?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvilke etiske verdier mener du er viktig i toppidretten? Hvilke holdninger? - Begreper som god sportsånd (sportsmanship) og fair play trekkes ofte frem i idrettsammenheng. <p>Hva legger du i begrepet god sportsånd?</p> <p>Hva legger du i begrepet fair play?</p>	<p>Hvordan skal en toppidrettsutøver fremstå?</p> <p>Hvordan ønsker du å fremstå?</p>
	<p>Hvorfor er det viktig?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor trenger toppidretten gode forbilder? - Anser du deg selv som en forbilde? For hvem? - Har du et ansvar ovenfor yngre utøvere? 	<p>Hvordan synes du det er å være et forbilde for yngre utøvere?</p>
	<p>Hva gjør du for å skape gode moralske holdninger?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan skaper du gode moralske holdninger? 	
	<p>Når skaper det utfordringer?</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> - Opplever du en forventning på hvordan du skal fremstå som utøver? Et press på at du skal være et godt forbilde? - I friidretts-VM slo en norsk utøver en knyttneve i ryggen på en konkurrent, som konkurrenten fremprovoserte. Hva tenker du om slik oppførsel? Utøveren nektet for å ha slått konkurrenten etter løpet, selv om TV-bildene var ganske tydelige. Hva synes du om måten han reagerte på? (kan evt vise TV-bildene). Hvordan ville du reagert i etterkant av en slik hendelse. - Langrenn: Det har tidligere skjedd at en landslagsutøver knakk staven til en konkurrent med vilje ved å slå sin egen stav i konkurrentens. Hva synes du om det? Er det greit at det skjer i kampens hete? Hvordan reagert i etterkant av en slik hendelse? - Er det ok å legge inn noen skøytetak der det ikke er tilskuere eller kamera? Har du noen gang gjort det? 	
Tilbakeblikk	<p>Har jeg forstått deg riktig? Noe du vil legge til?</p> <p>Informerer om prosessen videre og takker for intervjuet</p>	

Vedlegg 7:

Oppstart og innledning	<ul style="list-style-type: none"> - Skape relasjon og tillit. Ønske velkommen og presentere meg selv - Informere om forskningsprosjektet, idrettens verdier. Informasjon om samtykke: taushetsplikt, anonymisering, behandling av data og frivillig deltagelse. Kan trekke seg når som helst - Informere om at intervjuet blir tatt opp på lydbånd
Erfaringer	<ul style="list-style-type: none"> - Bakgrunn – starte med å fortelle litt om deg selv. - Hva er din rolle som sportssjef? - Hvorfor begynte du i jobbe? - Hvorfor er du opptatt av idrett? Hva liker du ved friidrett/langrenn? Hva liker du ikke? Når blir du glad? Opplever du å sinna eller frustrert?
Idrettsglede	<p>Hva er det?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva legger du i begrepet idrettsglede? - Hva skal til for å skape denne gleden? Hvordan bidrar du/dere til å skape/tilrettelegge for denne gleden/motivasjonen? - Hvordan tror du tidlig spesialisering påvirker barn og unges idrettsglede? <p>Hvorfor er det viktig?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor er idrettsglede viktig? - Hva er din glede med idretten? - Hvordan vil du beskrive miljøet og samholdet på landslaget? Hvordan påvirker dette deres prestasjoner? Opplever du dette som særegent i norske landslag? <p>Hva gjør du for å skape idrettsglede?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva skal til for å skape idrettsglede for toppidrettsutøvere? - Hvordan kan du påvirke andres idrettsglede? - Hva kan ødelegge idrettsgleden til utøvere? <p>Når skaper det utfordringer?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvilken rolle har idrettsglede i en prestasjonskultur? Hvordan er den rollen på landslaget? Forskjell på rekrutt og senior? - Hvorfor settes det medaljemål i mesterskap? Hvordan tror du det påvirker de norske medaljekandidatene? Er det slik for alle? - På hvilken måte kan forbundet påvirke utøvernes glede og motivasjon negativt? Utelatt fra landslag etc.? - Didrik Tønseth har uttrykt at han vil løpe EM i terrengløp, men blir nektet av landslagstrener da det kolliderer med viktige skirenn. Hva mener du om det?
Fellesskap	<p>Hva er det?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Det er mye snakk om fellesskap i idretten. Hva er dette fellesskapet? Hvordan kommer dette til uttrykk? - Gjelder fellesskap i idrett det samme både for topp- og breddeidretten? Er det en fordel eller ulempe at topp og bredde er i samme organisasjon? Hvordan påvirker det toppidretten? - Er det mer rom for egoisme i toppidretten? - Hvordan vil du beskrive miljøet og samholdet på landslaget? <p>Hvorfor er det viktig?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor er fellesskap viktig i toppidretten? <p>Hva gjør dere for å skape fellesskap?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva gjør dere for å skape fellesskap på landslaget?

	<ul style="list-style-type: none"> - Hvem ønsker dere å ha med på et landslag? Hvilke type utøvere? Vektlegger dere noe annet enn prestasjon og resultater?
	<p>Når skaper det utfordringer?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kan fokuset på fellesskap gå ut over fokus på prestasjon? På hvilken måte? Hva skjer da? - Hva truer fellesskaper i norsk toppidrett? Hva gjøres med det? Privatlag? - Spesielt i skimiljøet har det oppstått flere situasjoner hvor utøvere ønsker å stå utenfor landslaget. Northug, Uhrenholt Jacobsen, Henrik Kristoffersen, flere juniorløpere etc. Hvordan truer det dere som landslag? Hvordan stiller du deg til utøvere som vil stå utenfor landslaget? Kan det samme skje i friidrett? - Hva vil konsekvensene være for dere hvis det oppstår bedre tilbud for utøvere, enn å være med på et landslag? F.eks. at utøvere vil være en del av et privat lag.
Helse	<p>Hva er god helse?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva legger du i god helse for en toppidrettsutøver?
	<p>Hvorfor er det viktig?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan påvirker toppidrettslivet helsa? - Er god helse viktig for toppidrettsutøvere? Hvorfor?
	<p>Hva gjør dere for å ta vare på utøvernes helse?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan tar dere vare på utøvernes helse? Hvilke utfordringer har dere med det? - Dere har et spesielt ansvar for rådgiving om kosthold og ernæring. Hvilke konkrete tiltak gjør dere? Rekrutt og senior?
	<p>Når skaper det utfordringer?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Toppidrettsutøvere må ha et bevisst forhold til mat. Kan fokus på kosthold skape utfordringer? Hvordan håndteres disse? (spiseforstyrrelser etc.) - Dopingsaker vil være veldig ødeleggende for dere. Hvordan kontrollerer dere hva utøvere tar av kosttilskudd? Hva opplever du at konsekvensene av en slik kontroll er? - Jentene som løper mellom- og langdistanse må ha godkjent helsekort. Synes du det kan være ødeleggende for deres glede med å drive idrett, eller at det er et sunt helsetiltak? - Hva tenker du om at flere løpere må ta medisiner som er tiltenkt eldre folk med benskjørhet? (aclasta) - Dere har et medisinsk apparat rundt utøverne. Hva er deres rolle? Ivareta deres helse og/eller få de til å prestere best mulig? På hvilken måte behandles utøvere annerledes enn mannen i gata?
Moralske verdier	<p>Hva er det?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Begreper som god sportsånd (sportsmanship) og fair play trekkes ofte frem i idrettsammenheng. Hva legger du i begrepet god sportsånd? Hva legger du i begrepet fair play? - Hvorfor trenger toppidretten gode forbilder?

	<p>Hvorfor er det viktig?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvilke holdninger ønsker dere å fremstå med? Er det viktig hvordan dere fremstår i media? Hvorfor? - Har dere et ansvar for hvordan dere fremstår? Gjelder dette også utenfor idretten? I en sesongpause, på sosiale medier etc.?
	<p>Hva gjør du for skape gode moralske holdninger?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kan dere påvirke hvordan utøvere utøver god sportsånd og fair play? - Kan dere påvirke hvordan utøvere er som forbilder? Hvordan? Gjøres dette? - Har du et ansvar for hvordan utøvere oppfører seg?
	<p>Når skaper det etiske utfordringer?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ser du noen fordeler med utøvere som ikke alltid opptrer redelig og verdig? - Det har vært situasjoner hvor trenere og utøvere har hintet til/mistenkt dopingbruk hos andre utøvere. Hva tenker du at slikt uttrykkes i media? - Friidrett: I friidretts-VM så vi et knyttneveslag fra en norsk utøver i ryggen på en konkurrent under konkurransen. Hva synes du om det? Er det greit siden det skjer i "kampens hete"? Hvordan reagerer du som sportssjef? - Mellomdistanseløping for damer har jo vært preget av en betent og mye omdiskutert sak ang. testosteronverdier. Legger du som sportssjef noen føringer på hvordan utøvere skal uttale seg i media om en slik sak? Hvordan forholder du deg? - Langrenn: Det har tidligere skjedd at en landslagsutøver knakk staven til en konkurrent med vilje ved å slå sin egen stav i konkurrentens. Hva synes du om det? Er det greit at det skjer i kampens hete? Hvordan reagerer du som sportssjef? - Langrenn: Norge er jo en av de nasjonene i langrennssirkuset som bruker mest ressurser på toppidretten gjennom f.eks. støtteapparat. Synes du det er en rettferdig fordeling? Er det sunt for idretten? - Smøreteamets oppgave er jo å skaffe utøverne en fordel ift konkurrentene. Hvordan tror du den kampen mellom smøretrailerne påvirker idretten? Hvilke signaler sendes ned i barne- og ungdomsidretten? Hvordan kan man i større grad konkurrere på like vilkår?
<p>Tilbakeblikk</p>	<p>Har jeg forstått deg riktig? Noe du vil legge til?</p> <p>Informerer om prosessen videre og takker for intervjuet</p>